

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Ynglingaättens gravskick

Lindqvist, Sune

Fornvännen 16, 83-194

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1921_083

Ingår i: samlar.raa.se

Ynglingaättens gravskick.

Av

SUNE LINDQVIST.

Nedan framläggas några undersökningar av skilda slag, vilka likväl kunna förenas därigenom, att de antingen belysa folkvandringstidens och speciellt den svenska Ynglingaättens gravskick eller ock själva belysas av de i denna fråga vunna resultaten. Likt en nyss i *Fornvännen* införd studie över Snorres uppgifter om hednatidens gravskick och gravar och en i *Rig* 1919 framlagd programmatisk studie över den svenska folkvandringstilens uppkomst utgöra de led i det nödvändiga förarbetet till den publikation om Ottarshögen och kungshögarna vid Gamla Uppsala, vilken redan tidigare i denna tidskrift utlovats. De ha närmast framkommit vid eller till följd av den utgrävning av en större gravhög, något yngre än de nyss nämnda, som jag sommaren 1919 hade tillfälle utföra. Även om de därunder gjorda iakttagelserna ej för det nedan utförligast behandlade problemet ha avgörande betydelse, ha de dock spelat en så stor roll för mig vid problemställningens precisering, att jag ber få börja med en kortfattad redogörelse för denna grävningens allmänna resultat.

I. Ingjaldshögen.

I protokollet vid en av de rannsakingar om antikviteter, som på befallning av Karl XI:s förmyndare verkställdes över

hela riket (åren 1667—84), meddelas år 1682: "Uthi Wansöö socken finnas desse: På Hussby ägor en stoor jordhhögh medh en slät plan ofvan upå, och sådan någre små jordhhögar omkring och kallass Kråktorps hög." På originalteckningen till runstensbilden 707 i Bautil antecknade Peringer (Peringskiöld) två år senare, tydligen om samma fornlämning: "Ett steenkast därifrån en stoor höög med många små." Första gången, samma fornlämning omtalas i tryck, tyckes vara i en uppsats år 1820 av J. H. Schröder: *Om Renninge Borg på Fogdön i Mälaren*.¹ Här redogöres för den ståtliga fornborgen vid Rällinge by i Helgarö sn, vilken by redan tidigare, av Dalin och Lagerbring, identifierats med det (å) Ræningi, där enligt Ynglingasagan och Hervararsagan Ingjald illråde brännt sig inne med hela sin hird. I samband härmed anmärker Schröder även, att trakten har flera fornlämningar, varibland i synnerhet voro nämnvärda de ättehögar, som finnas å Husby ägor i Vansö sn (fågelvägen 7 km. från Rällinge). "Den största av dem kallas i orten Kungshögen, och tyckes denna sägen icke otydligt utvisa, att Ingjalds ättehög här bör sökas." Detta tyckes utgöra anledningen till, att högen sedermera benämnts Ingjalds hög² och att detta namn t. o. m. kommit att utgivas som det hos befolkningen i trakten gängse. Efter vad som framgick vid undersökningen, har detta namn dock aldrig i männaminne varit gängse bland allmogen. Den har hetat kort och gott Höjen, undantagsvis även Husbyhögen, vilket senare namn redan framförts i tryck av R. Dybeck, som år 1860 besökt platsen.³ Om man än därtill vetat berätta, att någon kung begravts där och hans drottning i den största grannhögen, har man dock ej vetat namnen på

¹ *Iduna*, h. 8.

² *Sveriges geologiska undersökning*, bladet Ängsö (1864); *Södermanlands läns kalender* (1868); H. O. Indebetou, *Södermanlands minnen* (Sthlm 1877), s. 126 och 191; O. Hermelin, *Förteckning öfver fornlämningar inom socknen*, ms. i K. Vitterhets Akademiens arkiv, trol. från 1870.

³ *Mälarens öar* (Sthlm 1861), s. 8.

dessa, om ej helt undantagsvis den litterära traditionen blivit bekant.

Initiativet till undersökningen av denna fornlämning gavs av disponenten Arvid Hernmarck. Såsom ägare till godset Hesselbyholm i Fogdö är han intresserad för en allsidig undersökning av den kringliggande bygden såväl ur naturhistorisk som framför allt historisk och då även arkeologisk synpunkt. Som ett led i denna strävan hade han och antikvarien Otto Frödin företagit en hastig rekognosering av områdets märkligare fornminnen och även utfört en mindre grävning. Förhållandena gjorde, att en utgrävning av Ingjaldshögen nu närmast ifrågasattes och att jag erhöll erbjudande att på disponenten Hernmarcks bekostnad utföra denna. Tillfället var så mycket mera lockande, som de hittills undersökta kungshögarna lämnat flera iakttagelser, vilka ej blivit tillfredsställande förklarade, men som, om nya undersökningar kunde ställa dem i klarare belysning, borde kunna ge värdefulla upplysningar om vida flera problem, än man vanligen tyckes ifrågasätta vara förknippade med dylika fornlämningar. Arten av dessa problem, vilka delvis redan antytts i min uppsats om Ottarshögen, skall framgå av det följande. En speciell fråga, som givetvis också krävde beaktande, var den, om högen verkligen kunde anses vara Ingjald illrådes minnesvård. Då denna fråga i det följande ej beröres, vill jag redan här klarlägga vår uppfattning därom. En hastig undersökning av de skriftliga källorna, företagen av antikvarien Frödin, hade bragt ungefär samma upplysningar, som docenten B. Nerman framlagt i en av denna grävning delvis föranledd uppsats i *Rig* 1919. Redan det, att Ingjaldsnamnet här ej kunde tillerkännas samma hemul som Ottarsnamnet för högen i Vendel, var ej ägnat att ställa höga förväntningar. Därtill kom, att identiteten mellan Thjodolvs (à) Ræningi och det nutida Rällinge i Helgarö (som dock enligt Dybeck i några medeltida dokument skrivits Rænninge) ej var lika näraliggande som i fråga om Vendel. Men om så vore, att Ingjald dött vid detta Rällinge,

antogo vi det lika naturligt, att han skulle fått sin grav vid den 7 km. därifrån belägna husabyn i Vansö, som att Ottar fått sin hög vid Husby i det uppländska område, vartill namnet Vendel nu är knutet. — Man hade efter Ynglingasagans skildring ej större rätt vänta, att Ottar hedrats med en mäktig hög, än att Ingjald fått en sådan. Och Snorres skildring av, hur Ingjald innebrännt sig själv, behövde ej fattas efter ordalydelsen mer än hans skildring av, hur Ottars lik behandlats, eller av Egils död, varom vi dess bättre ha upplysningar från en säkrare källa, Beowulfkvädet. Där faller nämligen Ottars fader Ongenþeow, vilken bör vara densamme som Egil, för en krigare med namnet Eofor = Galten. Enligt Thjodolv åter färgade jättens ök (d. v. s. vildgalten) galltrynets svärds-klinga (betarna) röd på Egil — — — och beskällarens skidlösa svärd stod till hjärtat på ättlingen av Skilfingarnas stam (översättningen av Noreen). Enligt Snorre slutligen föll Egil under en jakt i skogen för en ilsken tjur, som götts till offring, men slitit sig och sedan en lång tid irrat omkring och vållat stor skada!

Det man kunde vänta efter ordalydelsen — fränsett språkliga omdaningar — riktigt av Snorres och Thjodolvs uppgifter om de svenska fornkönungarna var sålunda egentligen endast deras namn, den huvudsakliga ordning, vari de uppställts och namnen på orterna för deras död eller begravning, vilka senare helt naturligt lätt kunnat för var person sinsemellan förblandas. Tillförlitligheten av dessa uppgifter kunde helt visst endast vinna på, om den enda "kungshög", som är känd från trakten av det med Ingjald illrådes död kombinerade Rällinge, skulle befinnas tillhöra samma århundrade, 600-talet, varunder Ingjalds död antagits hava infallit.

Ehuru namn-problemet sålunda kunde tänkas finna en för uppfattningen av dikten betydelsefull lösning, var det oss från början uppenbart, att denna fråga ej alls för denna undersökning spelade samma roll som motsvarande fråga vid utgrävningen av Ottarshögen. Att den emellertid, t. o. m. innan

spaden satts i jorden, i en rad svenska tidningar angavs som undersökningens huvudsakliga anledning, berodde på en tidningsartikel med den talande rubriken "På spår efter Ingjald illråde", tillkommen utan vår vilja eller tillskyndan.¹

Ingjaldshögen ligger, omgiven av ett flertal mindre högar, i Vansö sn på lantbrukaren K. E. Erikssons ägor inom en skogssträckning, som i äldre tid varit kronans jagbacke, men efter en långvarig process år 1825 tillerkändes angränsande byar. Den del av Husbybacken, där högen befinner sig, tillföll då Husby 1 km. öster om högen belägna by. Tvenne soldattorp till Husby hade redan förut anlagts invid högen och några hundra meter västligare på andra sidan den å och forntida farled, som här bildar gränsen till Fogdö sn, ligger den enstaka gården Kråktorp, varefter högen i dokumentet från år 1682 uppkallas. Kråktorp förekommer ej i något medeltida dokument, ehuru talrika ortnamn från socknen eljest äro kända tack vare det endast 2 km. norr om Husby i Fogdö sn belägna Vårfruberga kloster, det nutida Kungsberg. Kråktorp, som är en helt oansenlig gård, får väl därför, ehuru fornlämningar, däribland även en rätt stor hög, finnas på dess sida av ån, ej uppfattas som den högna by, dit Ingjaldshögen hör. Den torde, likt så många andra kungshögar, vara att hänföra till Husby. Huruvida denna by, i vars omedelbara närhet intet gravfält av för den yngre järnåldern vanlig typ synes förekomma, alltid legat på samma plats som nu, må lämnas därhän. Gravfältets läge finner sin naturliga förklaring oberoende därav. Man kan från Ingjaldshögen följa en numera endast som gångstig begagnad, men av talrika fornlämningar kantad väg söderut genom skogen till Eneby, varifrån bättre vägar fortsätta förbi Elma till Mora strax öster om Vansö kyrka vid stora landsvägen till Strängnäs, vilken även på andra sidan Eldsundet under forntiden torde ha haft en annan, genare sträckning än den nutida. Vid Ingjaldshögen passerade

¹ *Aftontidningen* i maj 1919.

denna väg vattendraget, som avskiljer Fogdö, och på dettas andra sida, endast något över 160 m. från högens mitt, står Kråketorps runsten (B 707, L 962) i typiskt broläge (år 1684 "i Kråketorps gata"). Troligen framgick här under yngre järnåldern allfarvägen från Strängnäs till Fogdö och Helgarö. Den nutida landvägen mellan Vansö, Fogdö och Helgarö kyrkor, vilken på flera ställen passerar breda, lågt liggande lermarker, är av allt att döma yngre än den förra, även om den kanske bör antagas ha funnits redan när Fogdö kyrka grundlades.¹

Högen har formen av en stympad kon, vars branta sidor skjuta upp från en ojämn markyta. Dess höjd är i förhållande till vidden obetydlig, platån fördenskull ganska stor, omkr. 14 m. Platån sluttar likt Ottarshögens från norr till söder. Höjdskillnaden mellan dess kant i norr och söder, på de ställen, där den får anses minst deformerad, utgör 0,7 m.

Under tidernas lopp hade denna yta blivit åtskilligt urgröpt, vartill även bidragit avsiktliga grävningar, som dock befunnos aldrig ha nått bottnen.

Högen har anlagts över en i öster—väster framgående brytningslinje i terrängen. Åt norr mäter dess sida en lodrätt höjd av över 5 m., åt söder från släta marken till platåns nedre rand allenast 2 m. Trots sin stora vidd (omkr. 35 m.) ser högen följaktligen från söder räknat skäligen oansenlig ut, men från norr är den ganska imponant och får därifrån även, till följd av platåns starka lutning från denna sida, en vacker, jämnt böjd kontur (jfr Ottarshögen, *Fv.* 1917, fig. 1 o. 2). Det är också från detta håll den fritt framträtt för alla till lands och sjöss förbifarande.

Även rätt i väster var högslutningen endast 2,5 m. i lodrätt mått från platåns rand till foten. Här framträder nämligen en moränvall, som i sin fortsatta sträckning fram till ån (sundet) bär ytterligare 5 mindre högar eller rösen. Man kunde

¹ Den västra hälften av dess långhus är av romansk karaktär (någon runsten kännes ej härifrån).

härav vänta, att brandlagret skulle befinna sig omkr. 2 m. under platån på moränvallens jämnt kullriga rygg. Det blev en överraskning att finna bällagret visserligen på det förmodade djupet, men på en fullständigt plan platå, i storlek ett motstycke till högens topp-plan. Denna yta var lätt att återfinna genom det tunna sotskikt, som över allt täckte den, ävensom därav, att den lera eller, i norra delen, sand, varav den bildats, i samma kontakt innehöll täta små gulbrända eller rostfärgade partier, allt tydligt visande, att likbålet stått på denna yta. Redan terrängförhållandena angåvo, att planen ej kunde vara naturlig; också visade det sig, att under leran å dess södra del funnos stenar, utfyllande en insänkning i den ursprungligen ojämna markytan. Tyvärr kom jag till klarhet om detta förhållande först kort innan grävningen måste avslutas, vadan planens fullständiga friläggande underläts. Så stor del därav var dock blottad, att dess karaktär av planering, ej som man kanske skulle kunna förmoda, äldre, mindre gravhög stod fullständigt klar. Att planeringen ej var utförd i samband med den begravning, som resulterat i högbygget, utan funnits lång tid dessförinnan, framgick därav att under det sotskikt, som bildats vid den sista bränningen, fanns i leran, som bildade platåns södra del, en eller ett par liknande, rätt vidsträckta sotlager.

Själva högen befanns vara bildad av ett röse under en jordmantel. Röset gick åt alla sidor ut över den ursprungliga platån, men vid dess byggande hade man samlat stora klumpformiga stenblock ($1/2$ — $3/4$ m. i diam.) företrädesvis längs denna platås rand med en utåt jämn kant, som dock snart doldes under röset, som i övrigt var byggt av lika stora eller som oftast mindre stenar, vilka åt alla håll flödade ut över platås rand. Att denna stenkrets i röset tillkommit först efter likbränningen, framgick därav, att dess stenar vilade på brandlagret och att den av dem bildade muren saknade jämn innerkant. Åtskilliga både av dessa och andra större stenar i röset hade dock blivit hitsläpade redan före likbränningen,

enär de voro skörbrända eller eldsprängda och emedan likaså talrika små lössprängda stenstycken förekommo i bällagret.

I röset fanns ej mera jord, än som med nedsilande vatten under århundradenas lopp förts ned från jordmanteln. På dess översta stenar iakttogos ofta rester av förmulnat virke eller ris, varmed röset blivit övertäckt, tydligen för att hindra jordens nedrasande. Manteln företedde i lodrätt snitt samma tydliga parallellstrimmighet, som i så många in- och utländska gravhögar iakttagits och i Hågahögen omsorgsfullt studerats, vittnande om, att den bildats av idel grästorvor.

Med sin från jordmanteln skarpt skilda, jordfria stenkärna är alltså Ingjaldshögen ett fullgott motstycke till såväl Hågahögen som de många gravar från Vendeltid med centralröse, som T. J. Arne sammanställt i *Fornvännen* 1919 (jfr särskilt hans profiler fig. 12 o. 22, av vilka den senare visar en plåthög). De i Ingjaldshögen funna föremålen ge också, fränsett några smärre, mer speciella stycken, i det väsentliga samma karaktäristiska, om man så vill torftiga helhetsbild som de senares: spelbrickor och tärningar som Sv. F. 450 o. 451 (ehuru mindre), d. v. s. motsvarande dem i den rika Ultuna-båtgraven eller Vendel III, IX, XII och XIV; fragment av två långsträckta kammar, den ena med breda, plana, den andra med smala, halvcylindriska överskållor, m. fl. föremål av ben; bitar av en grön glasbägare med inrullad ("ihålig") överkant och därunder pålagda gula trådar (jfr de två glasen i Vendel I); åtskilliga små bronsfragment, däribland även av sådana smala, nitade ribbor, som på Vendelhjälarna fasthålla de pressade figurblecken; små brons- och järnstift med välvda huvuden; nitnaglar, spikar och slutligen en ovanligt stor samling brända ben. Likt exempelvis hög 6 i Lagerlunda skulle sålunda Ingjaldshögen enligt Arnes utredning i anförda uppsats kunna tillskrivas 600-talet, men innan någon större grupp brandgravar med från den här åsyftade kronologiskt bestämt avvikande, ehuru eljest likartad fyndkonstellation kunnat påvisas och skäligen anges

som lika karaktäristisk för 700-talet, torde det vara försiktigast att datera Ingjaldshögen till 600- eller 700-talet — även om Arnes datering, accepterad utan förbehåll, stämmer påfallande väl överens därmed, att Ingjald Illrådes död som nämnt antagits hava inträffat under 600-talet.¹

De flesta fynden gjordes inom en omkr. 10 kvm. vid yta omedelbart nordväst om den till bålplats använda platåns centrum i ett intill 10 à 20 cm. mäktigt, sot- och kolblandat lager. Man hade tydligen rakat samman bällämningarna här, enär bålplatsens yta i övrigt endast täcktes av ett mycket tunnt, nästan alldeles fyndlöst sotskikt. Vid sidan härom, i bålplatsens och högens ungefärliga centrum var en grop grävd och däri nedsatt en lerurna av grov, men egendomlig form, vartill förut av samma material ej mer än ett motstycke, mycket fragmentariskt, tyckes föreligga i Statens Historiska Museum. Urnans kant höjer sig nämligen på två diametralt motställda punkter till halvrunda flikar, genomborrade för inpassande av en hank, varav nu dock inga spår förefunnos. Tydliga rester visa, att kärlet tidigare gjort tjänst som kokgryta. Som en egendomlighet kan anmärkas, att ehuru markytan runt urnegropen eljest var väl rensopad, fyndlös, funnos därpå invid gropens rand i klumpar eller enstaka ett tiotal hela, brända spelbrickor. På markytan några 10-tal cm. från urnan stod dessutom ett mindre, av rösets stenar hoptryckt lerkärl, som innehöll en helt obetydlig samling brända ben. Ytterligare är att tillägga, att när en av rösets stenar borttogs, vilken låg med en flat sida mot bålplatsens yta, visade sig ett 7 cm. vitt,

¹ En brandgrav med något rikare inventarium, som efter gängse uppfattning borde tillhöra tiden omkr. 700, är beskriven i *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria*, XVI, s. 25 f., med fig. 42—46 a. — Det torde vara oriktigt att, såsom där sker, datera svärdsknappen fig. 42, och benstycket fig. 46 a, till "folkvandringstidens stil I (500-talet och slutet av 400-talet". Den förras ornamentik står närmare Vedel, *Bornholms Oldtidsminder*, f. (340 och) 404. Den senare kan t. ex. jämföras med Salin, *Altgerm. Thierornamentik*, f. 542 s, (583) och 600 a l. b hellre än med någon av f. 515 a—p. Betr. ormen å den förra, se även Salin, f. 603.

vertikalt hål öppet till ett djup av 20 cm. Otvivelaktigt har här stått en påle, som vid eldbegängelsen bränts av till markytan, men vars återstod först sedan röset upplagts långsamt multnat bort. På tvenne andra ställen hade jag förut genom ett par cirkelrunda ljusare fläckar å bålplatsens sotsvarta yta observerat tvenne andra grundare stolphål, vilka dock ej råkat bliva så väl övertäckta som det nyss beskrivna, utan med tiden fyllts av sådant ljust lerslam, som följt med genom röset nedsilande vatten och överallt mellan rösets bottenstenar täckte brandlagret.

Ingjaldshögens gravskick överensstämmer sålunda så nära med Ottarshögens och Uppsalahögarnas, att den, särskilt då den till vidden lär vara den största i Södermanland, med skäl kan antagas vara en verklig kungshög, gärna rest efter en medlem av samma ätt som de förra. Särskilt är av vikt framhålla, att vi ännu finna benbehållaren nedsänkt i en grop här liksom i Ottars och Odens högar. Detta drag, som ej återkommit i någon av de av Arne sammanställda mindre högarna från samma tid, är påtagligen en relik från den romerska och förromerska järnålderns gravskick och torde vara av största vikt att framhålla, när man vill hävda, att den kungliga Ynglingaättens anor här gå tillbaka till den romerska järnåldern. Det får f. ö. ej heller förbises, när man utanför Uppland vill söka eventuella förebilder till Uppsalahögarna.

I ett avseende anser jag iakttagelserna i Ingjaldshögen vara av särskild betydelse: i konstaterandet av, att högen byggts på en plats, där man redan förut anordnat en platå, motsvarande högtoppens. När platåhögar — varav ej så få finnas — beskrivas, ser man vanligen uppgivas, att de äro "insjunkna uppi", d. v. s. man antager platån vara sekundär. Emellertid visade undersökningen av Ottarshögen, att dess platå är ursprunglig: sandkärnan hade samma avplattning (mera orörd) som jordmanteln. Betrakta vi lagdelningen i t. ex. Tors hög vid Gamla Uppsala (*Mbl.* 1876, s. 260, f. 43) eller, för att taga avlägsnare exempel, "drottning Tyras hög" vid

Jellinge på Jylland, göra vi samma iakttagelse. Den sålunda från början beräknade, avsiktligen tillkomna platån måste givetvis ha haft en bestämd praktisk uppgift, när den ju ej kan sägas skänka högen en mer monumental prägel än den jämna kupolformen: den är den scen, till vilken för större folkförsamlingar gemensamma förrättningar koncentrerats. Här kunna religiösa akter ha utspelats. Vi behöva endast erinra om den hög, som kallas Inglinge- eller kung Inges hög, vid Ingelstad nära Växiö. Ej blott till det yttre och till namnet erinrar denna om Mälardalens Ynglingahögar, utan även däri, att den på sin platå bär en hög håll — likt Nordians hög vid Åshusby i Norrsunda sn, en av Upplands allra största — och framför hållen en ornerad "helig vit sten", motsvarande de "stenklot", vi eljest företrädesvis känna som karaktäristiska för Mälardalen, Gotland och Tröndelagen, och som där ofta tyckas ha legat på gravhögar. Enligt Olov Rudbeck¹ skola stenar, vid vilka hedniska bruk varit knutna, hava stått även på Gamla Uppsala högar, "men för Afguderijt skull äro de dädan tagne först i Christendomen".

En annan och viktigare, ty rent praktisk uppgift antager jag även ha vanligen tillhört dessa och andra högar med platåer. Denna uppgift är densamma, som det traditionella allmogename tillskriver de i den arkeologiska litteraturen numera nästan helt bortglömda s. k. *tingshögarna*, vilka ofta nog, såsom den i rad med kungshögarna i Uppsala befintliga och en på Adelsön, framträda som låga platåhögar likt Ingjaldshögen. Över hela det germanska området torde tingshögar ha förekommit. Här behöver endast som exempel anföras från England några rader ur Alexander Bugges *Vikingerne*:² "Som oftast blev Tinget holdt paa en flad Vold, helst naar der ved denne var en Haug, hvor Lagtinget kunde sidde. — Den typiske Tingplads paa de britiske Øer er Tynwald Hill

¹ *Atlantican*, del III, enligt avtryck i *Fv.* 1908, s. 103.

² Kbhvn o. Kria 1906, II, s. 326.

paa Øen Man, hvor vi har baade den flade Vold, hvor Tingalmuen samledes, og den med Kunst opførte runde Haug, hvor Lagtinget i gamle Dage sad og hvor Øens Parlament endnu hvert Aaar aabnes. — Næsten alle Vapentak og en hel Del af Hundrederne i Norfolk og Suffolk har nordiske Navne. En stor Del af disse ender paa -hou (oldn. haugr, "Haug"). "Från närmare håll kan anföras, att flera urkunder under 1300- och 1400-talen utfärdats "på Anunda hög ting" i Badelunda nära Västerås.¹

Att platåerna på Ottars- och Ingjaldshögarna slutta, förefaller lika naturligt, som att scengolvet på en teater sluttar, om nämligen tingshögen var anlagd ej mitt på, utan i ena kanten av tingsplatsen. I båda de här nämnda fallen tyckas också de lokala förhållandena och platåernas lutningsriktning samfällt angiva, att menigheten samlats *söder* om högarna. Så har man ännu kort före Ottarshögens utgrävning gjort vid bygdemöten i Vendel, där den av gles skog klädda, förmodade tingvallen nu kallas Malmasheden. Emellertid var då den fåtaliga menigheten samlad omedelbart invid högens fot och talaren fick taga plats mitt på dess sluttning, där en liten avsats finnes.

Till det nyss citerade fogar Bugge även den upplysningen, att i England "Tinghaugen laa paa den Gaard, hvor Heredets Høvding oprindelig havde sin Bolig." Detta stämmer utmärkt därmed, att så många av våra kungshögar likt de tre i Gamla Uppsala samt Ottars och Ingjalds ligga vid gamla kungsgårdar eller åtminstone vid byar, som nu heta Husby. En synnerligen god parallell till de här rekonstruerade förhållandena i Vansö bildar dessutom Ludgudha forna kungsgård, nu Trollesund, i Ludgo sn, ävenledes i Södermanland, vid Ludgo- eller Spelvikssjön och ej fullt 2 km. från den vid sjöns norra ända belägna Aspolöth, Röna hundares tingsställe såväl 1381 och 1455 som under 1000-talet, då runstenen B 805,

¹ Se bl. a. *Västmanlands Fornm.-förs tidskr.*, h. III, s. 95 ff.

L 868 restes här a þikstaþi "mellan tingshögen och bron". Åkers härad, dit Vansö och Fogdö socknar höra, hade visserligen sin urkundligt belagda rätta tingsplats vid Eldsund strax utanför Vansö sockens södra gräns nära Strängnäs. Detta hindrar emellertid icke, att det tidigare haft tingsplats på annat håll eller samtidigt även haft bl. a. en nordligare tingsplats, kanske avsedd för speciella tillfällen eller för ting, som endast omfattade en del av hundaret eller annan, mindre enhet. Att verkligen en sådan plats funnits i trakten, visar namnet Tingsbacken å en hage med offerkälla nära Fogdö kyrka. Innan den raka landsvägen Vansö—Fogdö—Helgarö kyrkor fanns, bör motsvarande tingsplats ha legat östligare, helst vid Husby. Så finnas ofta flera tingsplatser nära varandra.

Ehuru tingshögar helt säkert mångenstädes förekommit i landskapen kring Mälaren, få vi ingalunda föreställa oss, att sådana alltid förefunnits på tingsplatserna. Berättelsen om Mora stenar och förekomsten av de många fornlämningar, som kallas domareringar, domaresäten e. dyl., — dit även en mängd skeppsformiga stensättningar med höga, glesa kantstenar, omslutande en jämn plan, torde höra — ge oss begrepp om, hur man i många fall på annat sätt åstadkommit en från tingsallmogen avskild del för domare och nämnd.

På en sådan, genom stenar avgränsad plats, tingvallens scen, syftar antagligen ett rimmat uttryck i Västmannalagen och Dalalagarna: om en tjuv blivit gripen, skulle han föras *a þing oc a ring*.¹

Ett annat namn på det för samma ändamål avgränsade området är det västgötska ordet "bäsing", vilket senast gjorts till föremål för undersökning av prof. N. Beckman i *Namn och bygd* 1919. Ordet förekommer redan i äldre Västgötalagens lekarerätt. Där stadgas, att en spelman, som fått stryk (och varit nog oförståndig göra sak därav), skulle ta ut sitt vite på så sätt, att han skulle föras upp på bäringen och, iförd

¹ C. J. Schlyter, *Westmannalagen* I, þj. 5 (s. 55); II, M. 26, 5 (s. 161).

nysmorda skor, ta en kviga vid svansen, sedan denna rakats och smorts, och försöka hålla fast henne, medan någon slog till kvigan med en skarp piska — tydligen ett uppskattat folk-nöje. Ett liknande stadgande möter även i Östgöotalagen, men där säges, att lekaren skall föras upp på en hög. Man har därför velat inlägga samma betydelse i orden bäsing och hög och funnit så mycket bättre skäl därtill, som en stor gravhög vid Onsjö, än i dag tingsplats, i Larvs sn, Västergötland, kallas "Larva Bäsing". — Denna hög beskrives ha hjässan "något nedsjunken", såsom vore att vänta om den är, vad jag kallar en platåhög. Sådan är i varje fall Aska hög i Aska hd, Östergötland.

Från språklig synpunkt har det emellertid vållat svårigheter att i ordet bäsing inlägga betydelsen "hög" eller "kulle". Beckman, som håller på dess samband med ordet bås, finner svårigheten reducerad, om vi tänka oss betydelsen "kulle, använd för särskilt ändamål" (tingshög). Undanröddas ej dessa språkliga svårigheter helt, om vi antaga ordet ursprungligen helt enkelt hava avsett den för domare och nämnd gjorda avgränsningen, vare sig denna t. ex. utmärktes av en krets stenar eller, såsom lekarerätten förutsätter genom uttrycket flytiæ (kuighu) up a bæsing, utgjort platån på en större gravhög? Att, där det senare var fallet, benämningen med tiden skulle komma att åsyfta hela högen, såsom skett i Larv, är helt naturligt.

Även må framhållas, att omedelbart invid Anundshögen, Inglinge högen o. a. tingshögar ligga sådana stora skeppssättningar, vilka av allmogen emellanåt kallas t. ex. domaresäten och efter all rimlighet endast utgöra en variant av den stora gruppen domarringar. Och dessa tyckas, även om det namnkunnigaste av domarsätena, den av tolv mindre stenar i krets omslutna, "ute på slätten" belägna Mora sten, bibehöll sin uppgift långt in i medeltiden, dock egentligen tillhöra den tid, då det välde, vars traditioner de vid Mora valda kungarna uppburo, först framträder i historien.

Snorre har (*Harald Hårfagres saga*, kap. 8) berättat om en ceremoni, som i överensstämmelse med dess innebörd endast synes utgöra omvändningen av den från Mora sten kända. I Namdalen voro tvänne bröder, Hårlaug och Hrollaug, kungar. När de (år 866) erhöillo underrättelse om, att Harald Hårfagre nalkades, gav sig den ene döden på ett originellt sätt, vartill jag nedan återkommer; om den andre berättas: "Hrollaug for upp på den hög, som konungarna brukade sitta på, och lät där inrätta ett kungligt högsäte (búa konungs hásæti) och satte sig däri. Sedan lät han lägga dynor på fotsteget, där jarlarna brukade sitta, så vältade sig kungen ur högsätet ned i jarlsätet och gav sig själv jarlsnamn". — Förmodligen var det kungasäte, varur Rollaug vältade sig, ej så improviserat, som Snorres berättelse ger vid handen; Inglingehögen anvisar dess form. Den på dess platå liggande stenkudden och den därinvid resta hällen ha "utseende av en stol med mycket hög rygg". Också ha de två stenarna uppfattats som "de gamle virdakungarnes tron."¹

— De gjorda sammanställningarna torde berättiga mig att som en tingsbäsing, ehuru enklare än någon av de ovan beskrivna, uppfatta den lilla planeringen under Ingjaldshögen. Det var, att döma av kungshögarnas spridning, ynglingaättens sed, att en kung skulle begravas vid det Uppsalaöds gods, som låg närmast den plats, där han dött. När så vid något tillfälle under 600- eller 700-talet ett bål skulle resas åt en Ynglingakonung eller annan därmed jämförlig person vid Vansö Husby, valdes den därinvid befintliga bäsingen för att på en gång särskilt hedra den döde och, genom den hög, som borde uppläggas till hans minne, skaffa bäsingen ökad helgd och monumentalitet.

Det torde icke vara omöjligt att finna paralleller till detta tillvägagångssätt. En år 1907 av professor Oscar Almgren och mig utförd undersökning vid Snarvi i Edsbergs sn, Nerike,

¹ *Svenska fornminnesförs tidskr.*, I, s. 90, resp. 92.

förtjänar anföras. Inom därvarande stora gravfält undersökte vi, utom flera högar, även den släta markytan inom en krets av fem, ursprungligen sannolikt sju stenar, ett oansenligare exempel på de i landskapet vanliga domareringarna. I och tätt under grästorven anträffades åtskilliga föremål, typiska för en brandgrav och, av en svärdsknapp att döma, från äldre delen av folkvandringstiden.¹ Något djupare, nedsänkt i en grop, fanns en särskild liten samling tvättade brända ben inom en hartstätning. Vi antogo vid undersökningen, att denna deposition, som ju erinrar om gravskicket vid århundradena omkring Kristi födelse, skett tidigare än den begravning, övriga fynd på platsen tillhörde. Detta syntes så mycket naturligare, som just likartade brandgropar under flat mark synnerligen ofta anträffats i närheten av domareringar. Men å andra sidan anträffades ju vid undersökningarna av Ottars, Odens och Ingjalds högar i gropar å bålplatserna nedsatta kärl med ben, som i de två förra också voro tvättade. Och Ottarshögens träkärl är även det hartstätat. Jag finner det därför nu möjligt att antaga alla fynden inom stenkretsen vid Snarvi tillhöra samma begravning. I varje fall är det sannolikast, att likbålet här rests eller graven ordnats inom en redan förut iordningställd, egentligen för annat ändamål avsedd plats, en bäsing eller domarering. Såsom man vid detta antagande måste vänta, buro domareringens stenar tydliga spår av, att de någon gång varit utsatta för häftig eld. Man förvånar sig endast över, att ingen hög uppkastats över bålplatsen. Men på ett eller två andra ställen inom Nerike har jag inom gravfält från yngre järnåldern sett högar, som tyckas vara anlagda på platser för domareringar, vilkas stenar nu sticka upp ur högarnas sidor.

Den ur denna synpunkt bästa och naturligaste parallellen till Ingjaldshögen erbjuder emellertid Odenshögen i Gamla Uppsala. Innan denna hög anlades, tronade den mittre av de tre nutida kungshögarna, Frös hög (som både till höjd, omkr.

¹ *Fornv.* 1907, s. 300, fig. 143—153.

5 m., och vidd är åtskilligt oansenligare än de två flygelhögar, vilka äro upplagda till en höjd av resp. 8 och 11 m.), ensam på mitten av den ursprungliga högåsens likt en omvänd båts köllinje krökta rygg — alltså ungefär som man i vår tid tänkt placera Sturemonumentet på Tunåsen. Då Fröshögens platå, väl på grund av sin höjd, befunnits olämplig som plattform för direkta tingsförhandlingar, hade man nordost om högens fot, men på samma åsrygg, 8 m. lägre än högplatån, anordnat en särskild tingsplatå på ungefärligen samma sätt som nyss beskrivits beträffande Ingjaldshögen.¹ Det var på denna platå, som de strax nedan närmare berörda anordningarna för ett nytt kungligt bål vidtogos, och däröver, som Odenshögen sedan upplades. Redan under utförandet av detta arbete måtte man emellertid haft klart för sig, att den blivande högplatån, som lades noggrannt i samma vågplan som Fröshögs, ej kunde tjänstgöra som tingsbäsing. Fördenskull synes man ha ordnat grustäkten så, att av den på östra sidan mitthögen befintliga, i övrigt nu spolierade delen av åsryggen utspardes och planerades ett lämpligt parti: Tingshögen. Är ovanstående skildring riktig, bildar sålunda Fröshögen jämte planeringen under Odenshögen, och senare dessa två kungshögar jämte Tingshögen samma fasta enhet, som vi nyss funnit bildas av hög och skeppssättning(ar) i Badelunda och Ingelstad. Vid Husby i Vansö gavs emellertid högen på tingsbäsingens så obetydlig höjd, att dess platå kunde förena alla de uppgifter, som i de andra fallen delades mellan kungshögen och skeppssättningen (bäsingens, tingshögen) vid dess fot.²

¹ De utmärkta iakttagelser av B. E. Hildebrand, som jag anser bevisa tillvaron av en dylik äldre planering under Odens hög, äro ej publicerade. Detta hoppas jag kunna göra i den publikation, vartill ovanstående är ett förarbete. Samtidigt hoppas jag också kunna framlägga bindande skäl för den ovan uttalade uppfattningen angående åldersförhållandet mellan Fröshögen och Odens högar. Jfr f. ö. följande not.

² Det tredje kungliga likbålet i Gamla Uppsala kunde ej, som en full konsekvens skulle ha fordrat, anläggas på Tingshögen. Ty här saknades utrymme (och material) för en så stor hög, som tillämnades. Därför anlades

Om seden att jorda eller bränna en hövding på en tingsplats skulle förefalla någon egendomlig, vill jag framhålla, att samma sed långt tidigare kommit i tillämpning i länder, som av nordborna måste ha räknats som kulturens låt vara svåruppnåeliga brännpunkter. Från bronsåldern ha vi alltså schaktgravarna inom en cirkelrund stenbänk i det guldrika Mykene, från järnåldern åter notiser om, att Julius Cæsar¹ brändes på Forum i Rom och att, såsom nedan närmare skall beskrivas, hans efterträdare två århundraden senare brändes på Marsfältet.

II. Likbränning i hus: iakttagelser från gravarna.

Den ovan givna förklaringen av platån *under* Ingjaldshögen synes mig särskilt tilltalande därför, att den sammanfaller med förklaringen av den likartade platån *på* högen. Innan jag stannat vid denna uppfattning, sökte jag emellertid helt naturligt överväga andra tänkbara förklaringar. Att planeringen endast åstadkommit för att bilda ett jämnt underlag åt likbålet syntes uteslutet, enär en förut anförd iakttagelse visat, att flera eldar brunnit där.

Större skäl föreläge att överväga, om ej platån i sin helhet vore ett husgolv. Några år tidigare hade jag undersökt

det tredje bålet och dess hög på sydvästra sidan mitthögen. Tors hög, vars platå ligger 2 m. högre än grannhögarnas, har en verklig höjd av 11 m. För dess uppförande genomskär man åsen på västra sidan mitthögen och gick därvid så nära inpå denna, att den åt detta håll fick sin ursprungliga slutningshöjd fördubblad. Frös hög blev m. a. o. först genom grannhögarnas uppförande så pass stor, som den nu vid flyktigt betraktande ter sig. Ställer man sig i dalen mellan Odens och Frös högar, kan man emellertid fortfarande få ett tydligt begrepp om, hur relativt obetydlig Frös hög ursprungligen varit. Ty den rikliga sandtillgång, som stod till disposition för dem, som uppförde Odens hög, tvang dem ej att vid genomskärandet av högåsen på denna sida gå lika nära inpå den äldre högens fot, som senare vart nödvändigt på högens andra sida. Det grus, som använts vid uppförandet av den mellersta högen — Auns — antager jag ha hämtats ur den grop på högåsens norra sida, där "Odensbrunn" sedan grävts i den genom grustakten oavsiktligt blottade leran.

¹ Cicero ad Atticum, lib. 14, ep. 10.

en husgrund på en höjd vid Noor i Knivsta sn, Uppland. Här hade stått ett hus, som, frånsett en lerklenad mindre utbyggnad vid östra kortändan, var åttkantigt, 16 m. långt, 8 m. brett, med väggar av liggande timmer eller åtminstone på syllar och med taket buret av fyra i en rad längs mittlinjen ställda trästolpar, av vilka de yttersta voro särskilt kraftiga. Ehuru inga säkra fynd angåvo tiden, torde det tillhöra yngre järnåldern. Dess golv bestod av lera över stenfyllning, som utjämnade markens ojämnheter, och liknade i tvärsnitt fullständigt planeringen under södra delen av Ingjaldshögens bålplats. Men även denna förklaring föreföll mindre sannolik; intet annat tydde på, att ett hus av så stora dimensioner funnits här.

Emellertid förde denna tankegång över till en naturlig förklaring av följande förut ej närmare dryftade iakttagelser. B. E. Hildebrand meddelar i beskrivningen av Uppsalahögarna:¹ Under Odens hög hade man på åsen utbrett en jämn bädd, bestående i botten av fin sand och däröver ett 30 cm. tjockt lager av hårt packad lera, på vilken förbränning skett.² I lerbädden stod en större och ett par mindre lodräta pålar av barrträd, på övra ändan brända. En liknande lerbädd iaktogs under röset i Frös hög; i Tors hög hade man först planerat grusåsens topp och därpå utbrett en 6 cm. tjock, 3 m. vid bädd av fin lera, på vilken förbränning skett, till följd varav leran på flera ställen var bränd till tegel. — Härtill kan läggas, att av det antal brända lerstycken, som vid utgrävningen av Odens hög tillvaratogs såsom prov på lerbädden, åtminstone ett par äro så formade, att de, funna på annat håll, skulle rubricerats som klenstycken från ett eldhärjat hus av

¹ *Månadsbladet* 1876, s. 252, 255 o. 256. — Härom lämna Hildebrands handskrivna anteckningar fylligare notiser.

² Den 1,2 m. höga, omsorgsfullt lagda och med hårt packad matjord tätade stenmur, som omslöt lerbädden, ansåg B. E. Hildebrand med all rätt som uppförd i samband med det lerbädden täckande, kullriga röset. En enklare, utåt jämn murläggning iaktogs i Ingjaldshögens röse, såsom ovan beskrivits, och Torshögens lilla röse hade på flera ställen lera insmetad i fogarna mellan stenarna.

samma gamla konstruktion, som vi beträffande Uppland väl känna till genom iakttagelser från stenåldern på ett par boplatser vid Åloppe, från bronsåldern vid Boda i Breds sn och från vikingatiden i Svarta jorden på Björköen. De lodräta, upp- till avbrända pålarna i Odenshögens lerbädd, det stolphål, jag iakttagit på bålplatsen under Ottarshögen,¹ och de tre, som ovan beskrivits från Ingjaldshögen, skulle då visa, att även där sådana hus varit uppförda med stommar av glest ställda, vertikala stolpar och sannolikt lika oansenliga till vidden som Torshögens hydda varit, av lerbäddens storlek att döma. I Uppsala tyckes man ha utfört husen så omsorgsfullt, att de både klenats och försetts med ordentliga, stampade lergolv. Den åsyta, varpå Ottarshögens likbål tänts, var av naturen plan, och det stampade lergolvet ansågs väl ej nödigt för en hydda av så tillfällig karaktär. Ej heller på bäringen i Vansö blev ett särskilt golv anlagt.

Ehuru de iakttagelser, som ovan sammanställts, närmast gälla kungliga likbål, förefaller det rimligt, att bål av till det väsentliga samma konstruktion (med om klenhusets stomme erinrande, fast i regel rimligtvis ej lerstruket flätverk), ehuru enklare, rests även för män ur vida bredare samhällslager. En antydning därom lämnar den strax nedan refererade iakttagelsen av stolphål på en på Björköen undersökt bålplats.

En ännu enklare form för likbålet visar måhända den vårdkase vid Fituna i Södertörn, fig. 1, varav år 1915 en kopia uppfördes på Skansen.² Den består av en på ett underlag av stora stenar vilande konformig resning av kvistade trädstammar med ett tomrum i mitten, in till vilket en uppåt spetsig dörröppning leder. Tomrummet brukade fyllas med tjärriga träbångar. Men denna kase är ju, fränsett mängden använt virke, till konstruktionen detsamma som den likaledes på

¹ *Fornv.* 1917, s. 132.

² *Skansens kulturhistoriska avdelning, vägledning för besökande* (Sthlm 1918), s. 134.

Skansen efterbildade jämtländska kokskålen eller dess än primitivare österbottniska motsvarighet, fig. 2, ett hus av enklaste slag.

Det är förmodligen bål av denna art, som åsyftas, då det i Upplandslagen och åtskilliga yngre lagar t. o. m. Magnus Erikssons allmänna landslag uttryckligen och enständigt stadgas som straff för svårare brott att den skyldige skall *i bali*

N. Keyland 5/6 1914.

Fig. 1. Vårds-kase på Fituna gårds utmark, Sorunda sn, Södertörn.

Fig. 2. Sommarkök från Paavola sn, Österbotten.

(Finska fornm.-förs tidskr., XXVIII, fig. 29).

brinnæ (i en yngre handskrift av Upplandslagen t. o. m. *uti* båle). Den svenska prepositionen *i* har nämligen aldrig likt det latinska *in*, betytt båda '*i*' och '*på*'. Och uttrycket i fråga blir ju naturligare, om det kan tolkas som '*i* vedstapel', och ej blott som '*i* eld'.

Gent emot denna enkla typ står då den förnämligare bålform, varom Uppsalahögarna ge besked, som en kombination av byggnaden i centrum och den ring- eller valvformigt anordnade bränslestapel, vilken som får antagas har vilat på det rost av stora stenar, som alltid vid de återopade högundersökningarna spårats. Det förefaller mig, som om även så anord-

nade bål kunnat utveckla den hetta, som krävdes för att liken i deras inre skulle förtäras.

Med dessa korta antydningar om de direkta och huvudsakliga skälen för min teori om likbränning i hus vill jag här åtnöja mig, då ett fylligare framläggande därav har sin rätta plats i den publikation, vartill denna uppsats är en förstudie.

I stället vill jag här lägga huvudvikten vid mer perifera delar av problemet: att undanröja de hinder för teorins godtagande, som ligga däri, att den är oförenlig med gängse uppfattning om likbålens beskaffenhet och med det förhållandet, att fornlitteraturen ej givit oss några upplysningar om husliknande bål.

* *
*

Alla nordiska arkeologer, som i senare tid yttrat sig om Uppsalahögarna eller eljest ur denna synpunkt behandlat gravfynd av samma art från yngre järnåldern, torde varit ense om eller åtminstone ej bestritt, att de i bällämningarna så vanliga, fastän merendels fåtaliga nitarna i regel visa, att de döda brännts i större eller mindre *fartyg*. Denna teori har syntts så lockande, därför att den endast innebär en överflyttning på rent nordiska förhållanden av den gravsed, Ibn Fadhlän efter sin resa till kazarerna vid nedre Wolga år 911—12 berättat om folket *rûs*, d. v. s. handelsresande svenskar eller snarare svenska kolonister, varäger, bosatta i nordvästligare delar av det nutida Ryssland. Det var enligt denne författare deras sed ej blott att bränna stormän på det sätt, han så livfullt skildrat som ögonvittne; han tillfogar, att när en fattig man dött, bygga de ett litet skepp åt honom, lägga honom i det samma och bränna det.

På nordisk botten har man ju också vid några tillfällen undersökt högar, vilkas brandlager innehållit precis detsamma, som man kunde vänta skulle vara bevarat i botten av den hög, vars tillkomst Ibn Fadhlän skildrat. Det yppersta exemp-

let är alltjämt Loranges undersökning år 1874 av en stor vikingatidshög vid Myklebostad (Möklebust) nära Eids kyrka i Nordfjord. Dess brandlager var inom en oval av 28 fots längd och 14 fots bredd liksom späckat med nitnaglar och spikar, bultar och andra järnstycken, som tillhört skeppet, ett halvt hundratal bucklor till de sköldar, som kantat dess relingar m. m. En närbelägen, senare undersökt grav av samma slag innehöll bl. a. omkr. 430 nitar och över 60 spikar. Den här brända båten antages ha haft en längd av endast omkr. 7 m. En likartad brandgrav, daterad till omkr. år 600, å Överby kyrkogård i Bjärno, sydvästra hörnet av Finland, innehöll omkr. 850 nitnaglar.

Tillämpligheten av Ibn Fadhlans skildring har fått ett ytterligare stöd däri, att flera av honom meddelade detaljer av tillrustningarna till likbålet och av därvid företagna ceremonier på ett slående sätt verifierats genom iakttagelserna i Oseberghögen och liknande gravar, vilkas skepp med all sin utrustning fått kvarligga obrända.

Slutligen finnas även i de nordiska fornskrifterna några berättelser om likbränning i skepp, ja t. o. m. i de av Saxo anförda s. k. Frodes lagar en föreskrift, att kungar, jarlar, hersar och styrmän skulle brännas i skepp.

Helt naturligt har därför Ibn Fadhlans skildring, som dessutom utmärker sig genom sin detaljrikedom och livfullhet, tillmätts större betydelse än vad en annan arab, Ibn Dustah, tio år tidigare meddelat om gravskicket hos samma rûs. När någon av de förnäma dör, säger denne, uppkasta de en grav i form av ett stort hus, lägga honom däri och tillsammans med honom lägga de i samma grav hans kläder och de guldarmband, han burit, vidare ett förråd livsmedel, kärl med dryckesvaror och mynt. Till sist lägga de också den avlidnes älsklingshustru. Därpå tillslutes öppningen och kvinnan dör, innesluten som hon är i graven. — Frånsett uppgiften om att kvinnan levande innestänges i högen överensstämmer denna skildring slående, om än överdrifter ej saknas, med de gravar,

som i min föregående uppsats behandlats som exponenter för högålderns gravskick, och särskilt med de många Björkögravar, vari med vapen och präktiga dräktsmycken utrustade män nedlagts i stora träkamrar. Även om i Ryssland sådana gravar ännu ej äro fullt bekanta, ha vi ingen rätt att förbise Ibn Dustahs uppgifter vid diskussionen om de nordiska vikingatidsgravskicken eller ge dem mindre räckvidd än den andre samtida arabens.

Ibn Fadhlans skildring av den bränning, han bevittnat, behöver sålunda icke betvivlas, men hans uppgift om allmän giltigheten av seden att bränna de döda i farkoster kan tydligen endast gälla för en del av svenskarna i Ryssland. Det går sålunda icke att enbart på Ibn Fadhlans och den i dessa avseenden fullständigt opålitlige Saxos auktoritet stödja teorin om att, varhelst i Norden ett lik under yngre järnåldern brännts, detta i regel legat i en farkost.

För ett sådant påstående kräves särskild, ingående bevisning.

Det enda *direkta* bevis, som torde ha andragits för, att på Uppsalahögarnas och liknande brandgravars bål funnits skepp, äro emellertid de i deras brandlager anträffade nitarna, av vilka några från Odenshögen äro så stora, att de påstått endast kunnat tillhöra ett tämligen stort fartyg. I en vanlig brandgrav skulle det ringa antal, vari nitarna gemenligen uppträda, tyckas kunna lätt förklaras genom en hänvisning till, antingen att man av sparsamhet ej lagt mer än en del av en farkost på bålet, eller ock att man ej fört till graven mer än en liten del av de på bålplatsen befintliga lämningarna. Men dessa möjligheter äro uteslutna beträffande de stora Ynglingahögarna, vid vilkas tillkomst man väl ej skulle ha dragit sig för att offra hela skeppen, och som ju otvivelaktigt äro uppförda på själva bålplatserna.¹ Dessutom har Stolpe under

¹ Från en litterär källa skulle man visserligen kunna finna stöd om ej för ovan bekämpade hypoteser, så dock för påståendet, att emellanåt endast

undersökningen av gravfältet närmast norr om borgen på Björköön påträffat en förbränningsplats, som alls ej var översållad av kvarlämnade nitar. "Den bestod av ett tjockt, hårt packat lager av kol och små bensmulor, utbrett över en yta av ungefär 50 kv.-fot. Under lagret voro i själva alven urgrävda en mängd små hål, påtagligen för störor, som antagligen haft till uppgift att hålla tillsamman veden under förbränningen."¹

Jag måste sålunda antaga, att nitarna åtminstone i de svenska brandgravarna i regel *icke* tillhört fartyg. Som regel vill jag i stället — i likhet med Richard Dybeck i hans arbetsberättelse för år 1861² — uppställa, vad man eljest endast velat antaga gälla i undantagsfallen, nämligen att nitnaglarna tillhört kistor eller skrin. Medan otvetydiga båtbeslag äro mycket sällsynta, förekomma haspar, gångjärn, lås och hörnbeslag till skrin ofta bland brandgravarnas nitar. Upplysande vittnesbörd från de obrända gravarna saknas ej heller.

Bland fynden från den stora kammaren i "drottning Tyras hög" i Jellinge föreligga nitnaglar, vilka till storlek (och an-

en del av ett skepp uppställts på bålet: Enligt Ture Hederströms översättning av Saxo (*Fornsagor och eddaskväden* I, s. 54) lät Sigurd Ring åt Harald Hildetand "bygga ett bål och bød danerna att sätta sin konungs *gyllene skeppstäv* i den lågande elden." Denna "ordagranna" översättning av Saxos *puppim fomentum* skulle kunna tyckas riktigare än Axel Olriks: *gyldne Kongesnække* (*Saksen Danesaga* II, s. 78), helst som talrika vittnesbörd finnas därom, att stävprydnaderna på vikingaskeppen voro löstagbara, och det dessutom förefaller rimligast att, om förgyllning å skeppen förekommit, denna begränsats till dessa partier. Men överhuvud synas mig Saxos berättelser om hednatida gravskick så förvirrade, att de icke ägna sig till direkt konfrontation med verkligheten. Den isländska, från den i samma avseende pålitliga Skjoldungasagan härrörande skildringen av Haralds begravning är i och för sig möjlig — och förutsätter högläggning utan bränning och utan skepp.

¹ Hj. Stolpe, *Björkö i Mälaren* (Sthlm 1888), s. 14. Av Stolpes plan och profil över denna fyndplats framgår, att de små "hålorna" äro fullkomligt detsamma, som jag ovan kallat stolphål, och att de fyllts med ovanifrån nedrasad mörk jord. Tydligt kan också för dessa samma förklaring tillämpas, som för stolphålen under kungshögarna.

² *Antikvarisk Tidskrift för Sverige*, 1, s. 174.

tal) gott kunna jämföras med de i vikingatidens brandgravar vanliga. De hava tillhört en kista. Från år 1820, då gravkammaren upptäcktes av ortsbefolkningen och snart därefter gjordes tillgänglig för undersökning genom kapten Bloch vid Veicorpset, meddelas bl. a. följande:¹ "I den østre Ende (av Gravkammaren) havde Gulvplankerne ligget paatvers og her fandt man, efter Capitainens Sigende, en Kiste, der lignede en Kuffert; men den var saa skrøbelig og opraadnet, at den hensemuldrede ved den blotte Berørelse, og der fandtes ikke det mindste, som man med Vished kunde sige havde været opbevaret i Kisten." ·Då år 1821 Finn Magnusen och Chr. Thomsen utförde sin undersökning, beskrives ytterligare: "det næsten opraadne Skrin, lignende en Kuffert, 3 1/4 Alen langt; det var digtet med Haarfletninger i Bunden og sammensat med Klinknagler. Deri sad, paa Siden, 2 Jernringe, hvilke sidste ere sendte till Kjøbenhavn.² Laaget bestod af to halvrunde Fjæle, hvorimellem vare læg af Haar. Uden paa Skrinet var Spor af Lærred, samt et meget lidet Stykke af en smal Liste, som lignede tyndt Sølv." Senare hittades där rester av ett mindre skrin.

Detta är ej enda gången man funnit en kista i en gravkammare från vikingatiden; i Oseberg funnos t. o. m. två kistor under sadeltaket. Ej heller saknas andra exempel på, att kistor under samma tid voro nitade. I Danmark ha några dylika av aktningssärdade dimensioner blivit använda som likkistor.³ Påfallande nog tyckes dock från svenskt område endast ett exempel (Björkö, grav 1131) finnas på en dylik användning av en nitad kista. Den har lika litet som de nyssnämnda danska sina proportioner avpassade efter människokroppen. Eljest äro likkistorna i därvarande talrika kvinnogravar liksom i de fler-

¹ Kornerup, J., *Kongehøjene i Jellinge og deres undersøgelse* (Kbhvn 1875).

² En hel nit och två ofullständiga nitar (?), som antagas ha tillhört kistan, förvaras i Nationalmuseet och avbildas i Kornerups anf. arb.

³ *Aarbøger f. nord. Oldkyndighed*, 1881, s. 141 o. 149. Hör även den stora kistan i Mammenhögen hit? Jfr *Aarb.* 1869, pl. 1, fig. 2.

städes inom landet förekommande skelettgravarna från övergången till medeltiden endast spikade, om över huvud järn använts vid deras hopfogande. Detta förhållande torde kunna förklaras så, att likkistorna i gravarna så gott som undantagslöst äro hastigt hopfogade just för detta ändamål, medan åter de kistor eller skrin, vari brandgravarnas nitar och spikar suttit, utgjort solitt husgeråd och lika litet som Jellinge- och Osebergkamrarnas kistor omslutit liken, vilka i stället, åtminstone i de senare gravarna, få antagas ha vilat fritt på bolster. Stolpes dessvärre alltjämt opublicerade fynd från Björkönen innehålla åtskilliga exempel på, att i gravkamrarna och likkistorna inlagts skrin, emellanåt också andra smärre föremål, vari ett fåtal nitar förekomma. Om skrinen varit låga, breda, behöva nitarna huvudsakligen (såsom i ett par av de ovan anförda, danska likkistorna) eller enbart ha använts till sammanhållandet av bottenbrädorna sinsemellan. Vi förstå då lätt, varför deras antal ofta är så obetydligt: en eller ett par, även där, såsom i Ottarshögens brandlager, *fyra* ännu oansenligare beslag till *ett* bälte voro i behåll. Men naturligtvis kunna nitarna även i många fall ha tillhört andra föremål än fartyg och skrin. I de brandgravar, där kördon förekomma, kunna de exempelvis ha tillhört vagnar — eftersom Osebergvagnens korg är klinkbyggd precis som en båt¹ — eller möjligen slädar.

Efter vad riksantikvarien Bernhard Salin meddelat mig, ha Stolpe och han tidigare ingående diskuterat det här behandlade problemet och stannat vid den övertygelsen, att nitarna och spikarna i exempelvis Birkas vanliga brandgravar ej tillhöra båtar. Stolpe ansåg sig t. o. m. kunna konstatera en viss skillnad mellan de båtnitar, han genom Vendelgrävningarna lärde känna, och de förra. På båtniten skulle huvud och bricka vanligen sitta i mera sned vinkel mot stiftet än vad gäller brandgravarnas nitar. Det bör dock framhållas, att brandgravarnas nitar — även kungshögarnas — i många fall visa samma avsevärda skevhet som båtnitarna.

¹ *Osebergfundet* III, s. 28, jfr fig. 21 a o. b.

Sålunda tyckes, när allt kommer omkring, även förekomsten av de fåtaliga nitnaglarna i den yngre järnålderns brandgravar väl låta sig förklaras utan antagandet, att de döda brännts på skepp. Även den i Norge gjorda iakttagelsen,¹ att nitar relativt oftare förekomma i kustlandskapens brandgravar än i inlandets, kan ej rubba denna slutsats. Det är helt naturligt, att nitningen företrädesvis i de trakter, där båtbyggeriet floreerade, skulle finna tillämpning även på sådana arbeten, där den behövliga hållfastheten eljest lika bra kunde vinnas på annat sätt.

* *
*

Det stora mossfyndet från Nydam på Sydjylland innehöll som bekant tvänne skepp, vilkas sidor sammanfogats av ett flertal bord på klink utan användande av nitar eller annat järn. Rester av liknande *hopbundna* skeppsbord äro anträffade i Sverige och Norge, och även negativa skäl tala för, att man i hela Norden under den romerska järnåldern allmänt byggde skeppen på detta sätt. Då Odens- och Ottarshögarna, som uppförts endast halvannat århundrade efter Nydamfyndets nedläggningstid, höra till de allra äldsta gravfynden med klinknaglar, bidra de sålunda till dateringen av en betydelsefull teknisk nyhet, som, en gång införd i Norden, mycket snabbt tyckes ha vunnit vidsträckt tillämpning både inom skeppbyggeriet och annan därav påverkbar träslöjd.

I konstaterandet av en sådan teknisk nyhets uppträdande ligger intet, som strider mot den starka konservatism, vi funnit i flera avseenden karaktärisera de ovan behandlade svenska kungshögarnas gravskick. Däremot vore det i betraktande av detta konservativa drag ägnat väcka förvåning, om nitarna på samma gång också kunde vittna om införandet av en så betydelsefull nyhet i själva gravskicket, som båtarna innebure. Om dessa nitar verkligen tillhörde skepp, skulle man vänta, att nitlösa båtar förekommit på de likbål, som tänts före an-

¹ *Osebergfundet* I, s. 235.

ordnandet av de äldre brandgravar, vilkas innehåll i övrigt så nära överensstämmer med våra kungshögars. En sådan slutsats har man emellertid ej vågat draga, även om man undantagsvis anmärkt dess rimlighet.¹

Vida naturligare passar det i stycke med sagda konservatism, om nitarna tillhört kistor eller skrin. Ty av sådana finnas ju talrika rester, företrädesvis låsdelar, alltifrån den romerska järnålderns brand- och skelettgravar. Och var och en, som känner skrinets eller kistans betydelse i senare tidens allmoge- och högre-ståndskulturer, skall finna det helt naturligt, att skrinet var det första husgeråd, som följde den döde i bälet eller graven.

Då jag nu ifråga om de vanliga brandgravarna med ett fåtal nitnaglar vägrar godtaga den gängse uppfattningen, som ju innebär ett avsevärt förallmänligande av Ibn Fadhlans för en viss tid och ett visst folkelement så betydelsefulla berättelse, sker detta sålunda icke endast till förmån för en nyskapad teori, varom helt visst olika meningar kunna uttalas, utan också för att hävda den stora allmängiltigheten av en detalj i den dödes utrustning, alltför obetydlig att fresta en forntida åskådare till omnämmande, men i gengäld så mycket oftare konstaterad utan minsta tvivel i både brand- och skelettgravar alltifrån vår tidräknings begynnelse intill hednatidens slut och lika välkänd från det senaste årtusendet som en nödvändig ägodel för både hög och låg.

III. Likbränning i hus. Litterära vittnesbörd.

Som en allvarlig invändning mot min teori om likbränning i hus torde mången vilja framhålla, att vi nu en gång ha så många klara uppgifter om bränning i båtar, medan ingen klar nordisk tradition omtalar husliknande bål och väl heller ingen på grundval av dunkla textställen trott sig kunna rekonstruera fram något dylikt.

¹ *Osebergfundet* I, s. 244.

Men de litterära uppgifterna om vår forntid ha alla lämnats oss av personer, som, själva kristna, hade sin erfarenhet om hednatiden från trakter, där högålderns furstliga gravseder satt de djupaste spåren. Vad isländingarna beträffar, hade de aldrig på sin ö bränt annat än på sin höjd ogärningsmän. Varken de eller de norrmän, som sett eller hört allmogen allt intill kristen tid bränna liken i kasar, kunde därmed associera de skildringar av likbränning i hus, som tilläventyrs nådde dem från andra kulturområden eller andra tider.

Missförstådda skildringar av sistnämnda bruk äro sålunda det enda vi kunna begära. Det faller av sig självt, att vi då i första hand måste ta hänsyn till dikter, då ju dessa, även om ej ens de i sin nuvarande form äro samtida med de skildrade händelserna, likväl genom den stereotypisering, den bundna formen medfört, kunna väntas innehålla vida ursprungligare drag än prosasagorna, vilkas ordval helt kan bero av den siste berättarens föreställningar om, hur händelserna tillgått.

a. *Sigurþarkviða enn skamma, Sidonius' Epist. III, 3, m. m.*

Av till Attilas tid knutna Eddasånger intresserar oss Sigurþarkviða enn skamma med den döende Brynhilds föreskrift om, hur bålet skulle ordnas för henne och Sigurd:¹

Lát svá breiða
borg á velle
at und oss þllo
jafnrúmt sée. — —
Tjalde of þá borg
tjöldom ok skjöldom.

Gör en så bred (rymlig) borg på vallen, att under oss alla blir gott utrymme, behäng den borgen med vävnader och sköldar.

¹ Jag följer Finnur Jónssons rättade text i *Eddalieder*, II, (*Altnord. Textbibl.* 3, Halle a. S. 1890).

Vidare föreskrives, att flera trälar skulle ligga omkring dem, Sigurd och Brynhild skulle vila på en gemensam bädd.

I det anförda ligger tydligen åtminstone en möjlighet att tolka "borg" som åsyftande en ståtlig byggnad, smyckad med vävnader och sköldar på innerväggarna som tidens furstehallar. Men man kan även tänka, att den ovanliga beteckningen för bål — den synes eljest endast förekomma, jämsides med bål och kōstr, i den nedan omtalade Húsdrápa — närmast åsyftar den som en cirkelvall kring liken uppförda vedstapeln eller valts i anslutning till betydelseinnehållet i fvn. byrgia, 'innesänga', (byrgia í haugi, byrgia húsi), då sköld- och klädsmyckningen lika gärna kan tänkas ut- som invändig. Bålet bör i alla fall tänkas ihåligt, gömmande liket i sitt inre.

Den följande strofen lyder emellertid:

Hrynja hónom þá
 á hæl þeyge
 hlun(n)blik hallar
 hringa litkoþ,
 ef hónom fylger
 ferþ mín heþan
 þeyge mon ór för
 aumleg vesa.

Detta har man ansett betyda: ej skall Valhalls port slå honom, ringsvärdens rödfärgare, på hälen, om mitt folk följer honom hädan; ej skall vår resa vara tarvlig. — Så tolkas strofen redan i Volsungasagan; och från annat håll har man anfört uttryck, som otvivelaktigt åsyfta en port, som sluter sig bakom den i dödsriket intågande. Också har, så vitt jag vet, denna tolkning alltjämt godtagits, ehuru man funnit det omöjligt ge en tillfredsställande förklaring av den kenning, som skulle åsyfta Valhalls (eller Hels) port. Uttrycket lyder i handskriften: hlun blic hallar. Med hänsyn till föreliggande hand-

skrifts bruk¹ kan hlun läsas lika väl hlun (hlyn) som hlunn och betyder alltså antingen 'lönn-' eller 'stock-' ('kavel-'); blic åter betyder 'glans'. Hlun(n)blik kan alltså översättas 'lönn-glans' eller 'stockglans', bådadera poetiska uttryck, som väl inte behöva vrängas till att betyda Valhalls "glänzende türflügel (?), die sich in rollen bewegen", om de i stället kunna tänkas åsyfta de brinnande (glödande) stockarna, eventuellt av lönn, i den till likbål uppförda hallens (høll = borg i föreg. strof)² väggar och tak.

Den förra varianten av min tolkning stödes möjligen därav, att förnämliga personers bål gärna gjordes av valda träslag, efter vad redan Tacitus berättar för germanernas del (*Germ.*, kap. 27). I en strof, som nära erinrar om den första av de här anförda, anbefaller därjämte Sigurds hustru Gudrun resandet av ett *ekbål* (Gudrunarhovt: hlapet ér, jarlar, eikekosto, láteþ þann und hilme (fel för himne?) hæstan verþa).

Den andra försvåras måhända därav, att hlunnr i övrig litteratur endast finner användning i fråga om sådana rullar, varpå skeppen dras ur och i vatten. Dörrar, som gått på dylika rullar, har man väl ej hört talas om förrän i nyssanförda tolkningsförsök.

Den rimliga meningen skulle alltså enligt min uppfattning vara den, att trälarna skulle skydda Sigurd, ej när han tågade in i Valhall, utan när han gick ut ur den brinnande bálhallen; ej för en bakom honom igenfallande dörr, utan för bálhallens nedstörtande bjälkar. Observera betydelserna av orden heþan och hrynja, som båda bli naturliga genom min tolkning.

¹ *Håndskriftet Nr. 2565* 4:to gl. kgl. Samling, udg. ved L. F. A. Wimmer og F. Jónsson (Kbhvn 1891), s. XXIV f.

² Vad betyder det, att Gullveig enl. Váuspá brändes i den Höges hall (i høllu Hárs)? Högåldersmännens — i forn- och nutid — oförmåga att fatta brännålderns enkla tanke, att den dödes själ genom bränningen frigjordes, att sålunda vägen in i himmelen gick genom bålet, framträder än skarpare, när vi finna uttrycket blikjanda ból, som Snorre i *Gylfag.* (kap. 33) angett som namn på Hels sängomhänge, senare översatt malum präsentissimum, och nu slutligen 'Hels dör' (se s. 143 nedan). Kan ej 'glödande bál' vara den rätta översättningen?

De återstående verserna av Sigurdarkvida innehålla intet nytt, endast en förnyad beskrivning av det praktiga följet.

* *
*

Jag skulle kanske inte ha vågat så utförligt, som ovan skett, behandla denna dikt, om jag inte oväntat funnit en koncis, sannolikt av ett ögonvittne, i varje fall kort efter tilldragelsen nedskrivna berättelse om en likbränning, i det väsentliga slående överensstämmande med den ovan rekonstruerade Eddaskildringen och därjämte avseende en tid och ett folk, som stodo Sigurdssagornas vida närmare än den tid och det folk, som åt oss bevarat Eddan.

I början av 470-talet skildrar nämligen Sidonis Apollinaris, då biskop i Arverna, hur västgoterna, som redan länge behärskat sydvästra delen av Frankrike, därifrån framryckte österut i den fortfarande romerska delen av landet, men besegrades av Ecdicius. Han fortsätter (berättelsen har formen av ett brev till fältherren; epist., III, 3): Tum demum palam officiiis exequialibus occupantur, . . . sic tamen quod nec ossa tumultuarii cæspitis mole tumulabant, quibus nec elutis vestimenta, nec vestitis sepulcra tribuebant, juste sic mortuis talia justa solventes. Jacebant corpora undique locorum plaustris convectorum rorantibus, quæ, quoniam percussis indesinenter incumberes, raptim succensis conclusa domiciliis culminum super labentium rogalibus fragmentis funerabantur.

Detta kan väl icke betyda annat än följande¹: "nu började de (goterna) i allas åsyn ombesörja likbegängelsen . . ., så likväl, att de i villervallan underlätto såväl att under trycket av jordtorvor begrava benen (kropparna) av dem, som de varken försågo med kläder efter att ha tvätt dem, eller med gravar (kistor) efter att ha klätt dem, såsom man (enligt kristen sed) bör visa de döda den sista tjänsten: kropparna lågo sammanförda från alla håll på blodiga packvagnar och, då du obön-

¹ Prof. Sven Tunberg har benäget anvisat mig tolkningen.

hörigt pressade de besegrade, inneslötos liken hasteligen i hus, som blevo antända, och begravdes under de nedstörtande takbjälkarnas spillror.“

Då goterna nu befunno sig i fiendeland, som de efter den för omhändertagandet av de fallnas lik lämnade fristen åter måste lämna, kunna de icke tänkas ha i allas åsyn fått ostrafat köra in vagnarna med liken i ortsbefolkningens bostäder och brännt dessa; Sidonius ord måste utan tvekan tolkas så, att goterna uppfört bål i form av enkla hus, d. v. s. använt ungefärligen samma konstruktioner som vid husbyggen för att omsluta likvagnarna med bränsle. — Man göre icke den invändningen, att nyss ur närmaste skog fällda träd vore alltför sura för att göra önskad effekt, ty vill man pressa ordalagen, tyckes just sådant mindre förmånligt bränsle vara åsyftat, då det säges, att liken begravdes under de nedstörtande takbjälkarnas spillror. Ett bål, byggt av utvalt, torrt virke, lämnar som bekant endast ett tunnt asklager efter sig (så i Ottars- och Ingjaldshögarna). Men även det torraste bål brakar samman, om det är ihåligt, långt innan det förvandlats till aska, och därför tyckas mig Sidonius' ord om de nedstörtande takbjälkarna väl motsvara den i Eddadikten uttryckta omsorgen för, att icke hallens sammanstörtande, glödande bjälkar skulle träffa den därur uttågande Sigurds häls.

* *
*

I påfallande motsättning till Brynhilds önskan uppfördes enligt prosainledningen till den i Eddan omedelbart följande dikten, Heireiþ Brynhildar, två bål, det som först brändes åt Sigurd, det andra åt Brynhild. Hon var i en med ett tält av något kostbart tyg försedd vagn (í reiþ þeire, er guþvefjom var tjöldop), och det sägs, att hon for Helvägen på vagnen.

I allt, vad gäller gravskicket i och för sig, kunna alltså Eddans skenbart så motstridiga uppgifter om, hur Brynhild *vill* brännas, och hur hon *blev* bränd, förlikas under beak-

tande av Sidonius' uppgifter, att goterna brände sina döda på en gång i hus och i vagnar.

* *
*

Det synes mig icke uteslutet, att även den saliska lagen, som ju erhållit sin äldsta avfattning, innan kristendomen lagtagits, kan lämna värdefulla anvisningar. Några av dess redaktioner innehålla i titulus de corporibus expoliatis sex olika fall av likplundring: om någon 1) plundrar lik, innan det sänkts i jorden; 2) plundrar högen (tumulum) över en död eller kringsprider den; 3) — —; 4) lägger ett lik över ett annat i (det senares) kista av trä eller sten (in naufo vel in petra); 5) gräver upp ett redan begravet lik; 6) plundrar huset i form av en basilika (domum in modum basilice) över en död.

De här återgivna fem fallen antingen förutsätta eller äro åtminstone förenliga med den kristna gravsedn och bibehållas också i de flesta redaktioner, om än mom. 6, som ju — om det tolkas på av N. Lithberg i denna tidskrift år 1915 föreslaget sätt — nära sammanfaller med mom. 2, vanligen saknas.¹

Det anförda hindrar emellertid inte att lagen, innan det kristna gravskicket vart allenarådande, jämväl kunnat innehålla föreskrifter rörande speciella fall, som förutsätta hednisk bränningssed. Detta antager jag gälla beträffande mom. 3, som i flera handskrifter saknas och annars innehåller en direkt anvisning om, att det åsyftade var föråldrad sed.

Momentet lyder i den som det tyckes på denna punkt bättre av de två handskrifter, vari det föreligger utförligast, sålunda:² *siquis aristatonem hoc est stapplus super mortuum missus capulauerit aut mandualem quod est æa structura siue selaue que est ponticulus sicut mos antiquorum faciendum fuit. qui hoc distruxerit aut mortuum exinde expoliauerit de*

¹ En logisk uppställning skulle lagtiteln äga, om av de sex momenten 2 och 3 avsåge hednisk sed utan, resp. med bränning, 4—6 åter kristen sed.

² Alfr. Holder, *Lex salica emendata nach dem Codex von Trier—Leijden* (Leipzig 1880). Jfr övriga editioner av densamme, Leipzig 1879 och 80.

unam quemque de stis DC. dñ qui faciunt sol. XV. culpabilis indicetur.

Aristato har satts i förbindelse med arista, 'husknut', och kunde sålunda beteckna en knutad byggnad, tydligen ihålig, om verbet capulare skall bibehålla sin egentliga betydelse 'ösa, tappa'. Stapplus är stapel, d. v. s. en reslig byggnad. Mandualis har jämförts med mandalus, 'stängsel' (av med flätverk förbundna pålar), och kan sålunda avse den av ett flätverk mellan glest ställda pålar bildade väggen i en liknande byggnad.

Vad selaue, som tyckes åsyfta en tredje konstruktion för samma ändamål, egentligen betyder, är svårare att avgöra och göres än svårbegripligare genom översättningen ponticulus 'liten bro', för så vitt detta ord ej är en felskrivning för porticulus, som dock endast uppträder i Herolds utgåva från år 1557.

Momentet skulle alltså möjligen kunna (ofullständigt) översättas sålunda: om någon tömmer (= tager gods, som givits den döde, ur) vare sig en aristato, d. ä. en stapel, uppförd över en död man, eller ett flätverkshus, som är denna byggnad (= en byggnad för samma ändamål), eller ett selaue, d. ä. en "portik" (?), såsom det var de gamlas (hedniska) sed att göra (en byggnad av ettdera av dessa tre slag), eller om någon nedriver en sådan byggnad eller tager liket därur, dömes han för vart och ett av dessa brott till 600 denarer eller 15 solidi.

Vi skulle sålunda här eventuellt finna uppräknade tre olika slag av bålhus; enkla staplar, troligen av liggande stockar, flätverkshus, kanske motsvarande dem, varom Odenshögens stolpar och klenstycken vittna; samt än ståtligare konstruktioner. Men den saliska lagen är så svårtydd, att jag icke vågar fästa stort avseende vid detta tolkningsförsök.¹ Beträffande de i samband med denna lagtitel förekommande malbergska glossorna vågar jag f. ö. endast fästa språkmännens uppmärksamhet på sådana ord som turni chal och chreo burgio (det senare från Herold).

¹ Jfr L. Lindenschmit, *Handbuch d. d. Altertumskunde*, s. 95 ff.

b. *Beowulf-kvädets*.

Som bekant skildras i Beowulf utförligt tvenne likbränningar, dansken Hnäfs och wederen eller geaten Beowulfs.

Hnäfbränningen skildras i v. (1107 l.) 1109—1124. Raderna om bålet översättas av Wickberg: "lätt skönjbara voro på detta bål den blodbestänkta brynjan, ett guldbeslaget vildsvin av hårt järn samt mången ädling".¹—Vid första påseende synes det omöjligt att härur utläsa annat, än att liken m. m. legat ovanpå en vedstapel.

Men en närmare granskning av texten skall öppna en annan möjlighet. I v. 1242—46 skildras, hur kämparna efter Grendels död gå till vila i Hjort, Hrodgars väldiga gästabadssal: vid sina huvuden satte krigarna de glänsande sköldarna; där var på bänken över ädlingen lättsynlig hjälm, hög i striden, ringbrynja och väldigt spjut. — Det hör tydligen till diktarens frodiga språkbruk att utan tanke på den tillfälliga situationen ge hjälmen epitetet lättsynlig (*yð-gesēne*) och hög i striden. Stort mer tror jag inte, att det förstnämnda epitetet har att betyda i v. 1110, som det avslutar, ej inleder som i översättningen ovan (*æt þæm āde wæs eð-gesýne*). Vidare torde observeras, att *æt* språkligt sett lika väl kan betyda 'i' som 'på'. Om vi alltså antaga, att diktaren tänkt sig bålet som inneslutande en (till storleken lätt nog överdriven) hall, erhålla vi en slående parallellism mellan skildringen av denna bålhall (se översättningen nedan) och av Hjort i citatet ovan.

Nu följå några verser, 1114—16, som antingen ej alls höra till Hnäfbränningen eller ock endast delvis höra dit, men som uppenbarligen på något sätt vanställts. Ty det är inte rimligt, att Hildeburg säges lämna sin son åt lågan, bränna kroppen,

¹ Textupplagor med glossor och anmärkningar av M. Heyne o. L. L. Schücking (Paderborn 1913) och av F. Holthausen (Heidelberg 1912, 13). Översättning av R. Wickberg (Uppsala 1914) och, beträffande striden med draken och Beowulfs egen begravning, E. Björkman (*Världslitteraturen i urval och översättning*, red. av H. Schück, ser. 2). Här begagnas Heines och Wickbergs versnumrering, varifrån Holthausens obetydligt avviker.

lägga den på bålet, allt detta innan den egentliga, storslagna skildringen av eldens arbete (efter en kort passus om moderns klagan) tar vid. Denna brist föreslår jag skall hävas på följande sätt: v. 1116, vilken f. ö. påfallande erinrar om v. 2126, skall strykas som tillagd för att förklara den föregående radens ålderdomliga, av redaktören misstydda uttryck sweoloðe befæstan.

Befæstan översättes 'överlämna', vilket inte är oangripligt; det kan förhålla sig till fæsten, 'fäste' som det ovannämnda fvn. byrgja till borg. Sweoloð liksom swioðol i v. 3145 (och swaðul i v. 782) är till betydelsen så oklart, att man lika gärna torde kunna ifrågasätta, att det här betyder 'bålet, bränslehögen' som 'lågan'¹. Sweoloðe befæstan skulle m. a. o. kunna motsvara ett fvn. byrgja bali.

Den sörjande modern får då naturligt tillfälle att klaga vid sonens sida. Härefter följer en korthuggen sats: gūð-rinc āstāh. Detta torde icke ens genom någon av de föreslagna texträttelserna kunna ur innehållssynpunkt få någon rimligare översättning än: 'en kämpe steg fram', nämligen för att under övliga ceremonier (jfr nedan s. 133) tända på. Ty omedelbart följer, eljest oförmedlat: mot molnen virvlade den största av liklågor, susande framför (ingången till) *kammaren* (i bålet, for hlāwe). — Den förutvarande tolkningen av sistnämnda uttryck — "framför högen" — har varit så omöjlig, att man sökt sin tillflykt till allehanda textändringsförslag, bara därför att den andra, erkända betydelsen av ordet hlæw, 'håla, (grav)kammare', inte ansetts kunna komma ifråga!

Vilja vi inte åtnöja oss med en sammanhangslös, död översättning, kan Hnäfbränningen väl ej återges med mindre våld på texten än vad nedan förutsättes, då v. 1116 antages interpolerad av klumpig hand.¹

¹ Se Bosworth-Toller, *Anglo-saxon dictionary*, swepel.

² Huruvida v. 1107—08 höra hit eller ej, kan jag lämna därhän. Med en av andra ifrågasatt textändring (ād i st. f. MS aō) skulle den kunna översättas: Ett bål vart iordningställt (resp. Eden vart svuren) och ?-guld hämtat ur härskyldingarnas skatt.

- Den bäste av kämpar var redo för bålet.
1110. I detta bål fanns den lättsynliga,
blodbestänkta brynjan, ett svin, helt av guld, (på
den järnhårda galthjälmen samt mången ädling,
död av sina sår — ej få föllo i striden —.
Då lät Hildeburg i Hnäfs bål
1115. gömma sin egen son i bränslestapeln
(bränna benkärlet och lägga i bål).
Den arma kvinnan klagade vid hans axel,
jämrade i sorgesånger. En kämpe steg fram (med
en brand).
- Mot molnen virvlade den största av liklågor,
1120. det susade framför bålkammaren. Huvudena smulto,
sårens portar brusto, då blodet sprang ut
ur leda bett på kroppen. Den glupskaste av andar,
Lågan, svalde alla, dem striden tagit
från båda folken. Deras rykte spreds (vida).

* *
*

Beowulfs egen begravning omtalas på fyra ställen: först förordnar den döende hjälten själv därom (v. 2802—08), sedan talar budbäraren, som förkunnar Beowulfs död, härom (v. 3007—17) och upprepar Wiglaf den dödes önskan (v. 3095—3119); slutligen skildras utförligt hela förloppet (v. 3137—83).

Vi skola närmast granska sistnämnda stycke bit för bit.

3137—40: Geaterna uppförde ett bål (ād) "på jorden" (on eorðan) och behängde det med hjälmar, sköldar och brynjor. — Härmed *kan* tydligen avses, liksom i Sigurdarkvida och be-
träffande Hnäf, ett husbål. Om vapenprydnaderna anbragtes
invändigt som i de levandes boningar, utvändigt eller möj-
ligen på båda sätten, må lämnas därhän.

3141—42: I mitten (tōmiddles) lades den döde.

3143—45: Bålelden (bæl-fyra) tändes "på berget" (on be-
orge). "Svart rök uppsteg, prasslande hoppade flamman."

3146: "följd av verop — vinden lade sig. —." Alternativt översätter Björkman, efter en konjektur av Bugge, samma vers sålunda: "blandad med tjutet av vindens ilar." Det senare anses i allmänhet ge den bättre meningen.

3147—48 a: "tills den (flamman) krossat benens byggnad, med glöd förtärt hjärtat" eller (Wickberg:): "till dess hon hade brutit benhuset (kroppen, skelettet), hett i sitt inre" (oð-þæt hē þā bān-hūs gebrocen hæfde, hāt on hreðre). — Min teori tyckes möjliggöra en naturligare tolkning: till dess flamman, het i det (eller sitt) inre (= genom den i bålets mitt, där liket låg, uppståndna hettan), krossat benhuset (kroppen).

3148 b—56: Härunder uppstämde en gammal kvinna, man gissar Beowulfs änka, en klagosång. Större delen av detta parti (som i översättningen nedan förutsättes ha omfattat en rad mindre, än vad versnumreringen anger) är utplånad i handskriften, vadan närmare diskussion här är oberättigad.

3157—63: Högbygget skildras i tre satser: a) wedererna uppförde en gravhög (hlæw); b) i 10 dagar timrade de (betimbredon) på den tappres vård (bēcn); c) de gjorde en vall (wealle beworhton). — Bronda lāfe (v. 3161 b) för Björkman samman med det närmast föregående, d. v. s. b ("där bålet stått"), övriga åter med det följande, c, vilken avdelning då i sin helhet översattes: "de omgåvo med en mur brändernas lämningar." För att förstå, vad Beowulfredaktören inlagt i dessa satser, böra vi gå till diktens skildringar av den plats, där den av Beowulf med sitt eget liv köpta drakskatten låg. Man torde icke kunna komma ifrån, att han därmed avsett en gravhög; till många sådana äro än i dag knutna bekanta skattsägner, som påfallande erinra om vissa partier av Beowulf-diktens berättelse om skatten och dess drake. Den plats, där draken ruvar på guldets, kallas vanligen beorg eller hlæw, sålunda med samma ord, som i tolkningen av bränningen ovan översatts med 'högen'. Men drakens bostad kallas också en hall eller sal av jord (eorð-reced se sedan, eorð-sele v. 2410, 2515) och emellanåt åsyftar beorg eller hlæw endast denna

sal eller håla (hlæw under hrūsan 'håla under jorden', v. 2411; beorh v. 2241, se nedan). Fylligare beskrives drakens hög i följande sammanhang. När draken fällts, gick Beowulf "att vid hålans klippvägg (eller rätt och slätt: vid graven, bi wealle) sätta sig ned, han såg på jättars verk, huru klippans bågvalv, av pelare burna, slöto inom sig den eviga jordsalen (eorðreced, v. 2716—19)". Wiglaf gick sedan in "under bergets (eller högens) tak" (beorges hrōf v. 2755) och såg guldet glimma på marken, såg drakens håla (denn) v. 2759 f. Slutligen berättar Wiglaf v. 3087—90: "Jag varit därinne, allt noga jag skådat, hallens (recedes) smycken, då inträde mig gavs, då vägen mig öppnades, dock icke gästfritt, in under jordvallen (eorðweall)". Särskilt sistanförda ställe tyckes ge klara anvisningar om, vad Beowulfredaktören kan ha velat inlägga i verserna om Beowulfs hög: satsen a innehåller ett allmänt konstaterande av faktum, en hög (hlæw), bygges. Av det följande framgår, att den bestod av b: en upptimrad "vård" (bēcn), m. a. o. en träkammare, och c: en vall (weall), det är ett hölje av jord och sten.

3164—69: I högen (on beorg) lades alla de kostbarheter, "som de nyss hämtat från skattens gömsle."

3170—78: Tolv ädlingar redo omkring högen (ymbe hlæw), klagande sin sorg och lovordande Beowulf, "såsom det väl höves — —, då hans själ måste taga avsked från kroppens hölje."

3179—83: "Så klagade sin sorg geaternas folk" etc., en allmännare omsägning av det nyss meddelade.

Denna skildring av Beowulfs bränning och hög kan inte vara historiskt riktig. De invändningar, som först från arkeologisk eller annan allmän synpunkt skola göras mot de enskilda partierna, äro så mycket mer berättigade, som denna skildring skall befinnas uppenbart strida mot de uppgifter, som förekomma på ett eller två av ovannämnda tre ställen i samma dikt, där tilldragelsen förebådas.

Beowulfbränningen har sålunda tydligen fått sin nuva-

rande form först sedan den intima kännedomen om det åsyftade bränningsbruket genom angelsaxarnas kristnande gått förlorad. Men Beowulfkvädet i sin helhet är ju en mosaik. Till en del består det av fornkväden, som genom århundraden bevarats genom muntlig tradition, men som ändock visa mycket av äkta hednisk stämning och ge koncisa, för folkvandringstidens kulturförhållanden karaktäristiska, undantagsvis t. o. m. historiskt kontrollerbara uppgifter. Till en del består det av till sådana forndiktens nödortfoga sammanknytning helt nydiktade partier, däri den fromme medeltidsmannens kristna tro och föreställningar skrikas ut och där skildringen saknar pregnans. Till en del består det slutligen också — annat att för-tiga — av brottstycken av dikter, tillhörande förstnämnda grupp, men klumpigt tillhysade och hopfogade av samma händer, som den andra gruppens partier helt tillskrivits.

Till denna tredje grupp räknar jag Beowulfbränningen. En granskning av dess skilda delar skall därför verkställas ur denna synpunkt.

3170—83. Skildringen av klago- och lovsången sönderfaller tydligt i två delar. Den senare hälften talar i mera allmänna ordalag om, hur geaterna berömde sin döde herre för de kristliga dygderna mildhet, människovänlighet, blidhet. Dessa satser, de över huvud sista i dikten, torde för avrundningens skull vara tillsatta av redaktören. I de föregående meddelas i stället, att Beowulf prisades för mandom och tapperhet, vidare att en sång utfördes av tolv ädlingar under ritt kring högen. Denna sakliga uppgift erinrar, såsom ofta framhållits, slående om Jordanes nedan refererade skildring av Attilas begravning och kan sålunda vara äkta. Men vid Attilas begravning utfördes ifrågavarande ceremoni kring kungens i ett tält uppställda lik, kort innan graven grävdes och liket nedsänktes däri. Än i dag är det, åtminstone bland svensk allmoge, en ogärna uraktlåten sed att utföra psalmsång på gården, innan en död föres från hemmet till kyrkogården. Både av dessa paralleller och av hänsyn till den rent dramatiska effekten hade

man därför väntat, att ritten och sången utförts före bålantändningen. Därför talar slutligen också den motivering, som anföres: "såsom väl höves — — då hans själ måste taga avsked från kroppens hölje". Jag tror icke, att detta tillagts av den kristne redaktören om en ceremoni, som han givit karaktären av en invigningsfest efter slutat högbygge. Däremot synes det passa utmärkt som enligt hedniskt tänkesätt motiverande samma handling, förlagd omedelbart före bränningen. Ty det är ju rimligt, att wedererna liksom svearna enligt Snorre och rûs enligt Ibn Fadhlân ansågo själen frigöras under själva bränningen.

3164—69. Att drakskatten nedlades först i den färdigbyggda högen, väcker också förvåning. Jag erinrar om Saxos skildring av Harald Hildetands begravning: medan bålet brann, uppmanades de närvarande att offra vapen, guld och goda gåvor därpå: sedan uppsamlades askan i en urna, fördes till Leire och högsattes med häst och vapen på hövdingavis. — Att en rikare, obränd gravutrustning, vare sig vapen, smycken eller husgeråd, nedlagts jämte brända ben, känna vi väl från bronsåldern (Hågafyndet) och äldre järnåldern (Öremöllafyndet), men ej från här ifrågavarande tid.¹ Vi torde tryggt kunna påstå, att Saxo förblandat tvenne gravskick. Antingen nedlades skatterna och den rika utrustningen i hög jämte Haralds obrända lik, såsom den isländska versionen (Brot) uppger, eller ock lades allt i bålet. Detsamma kunde a priori sägas om Beowulfdiktens uppgift om skattnedläggningen i högen, och en ändring av tidpunkten blir så mycket mer berättigad, som förut i samma dikt budbäraren fått utförligt orda om, hur drakskatten skulle förtäras av bålleden (se nedan). Detta klingar äkta. Skattnedläggningen i högen i stället för i bålet måste sålunda bero på en missuppfattning av den kristne redaktören, som dessutom, inkonsekvent nog, låtit Beowulf själv döende

¹ De äldre fyndberättelser, som påstå dylikt (jfr *Fornv.* 1920, s. 63, med not 1), stå uppenbarligen i samband med den hos oerfarna mycket vanliga osäkerheten vid bedömandet av, om ben äro brända eller ej.

förordna sålunda: "Nu till alltings Herre jag bringar mitt tack, till ärones konung, den evige härskaren, för alla dessa skatter, som här jag ser, för att jag fick före dödens dag förvärva något sådant åt mitt eget folk. Nu, då jag givit mitt gamla liv för skatternas mängd, så sörjen I nu för folkets behov." (v. 2794—2800).

3167—69. Dessa tre verser, som innehålla en smula filosoferande angående det i högen nedlagda guldets onyttighet, passa endast som en kristens reflexioner.

3157—63. Såsom redan framhållits, är det inte i överensstämmelse med folkvandringstidens gravskick att uppföra en hög med gravkammare i åt en i bål bränd. I skildringen av högbygget förekomma dessutom egendomligheter, som tyckas passa bättre, om de gällt bålbygget. Det man upptimrar angives med ett ord, *bēcn*, (jfr nyeng. *beacon*, sv. *båk*), som även användes om solen, Guds "vård", v. 569, och om ett glänsande fälttecken, v. 2777. På fler ställen förekommer ordet ej i *Beowulf*, men annorstädes finner man det ofta åsyfta en träkonstruktion och då en sådan av speciell innebörd: en vårdkase, *båk*, helst brinnande, varav härledes den andra huvudbetydelsen, signal. Det vore därför naturligast, om även *Beowulf*s "vård" vore en kase, avsedd att tändas, d. v. s. om upptimringen av *bēcn* avsett byggandet av bålhuset. Ett ytterligare stöd för en sådan förmodan ligger i den meddelade tidsuppgiften, 10 dagar. Den ursprunglige diktaren ville väl inte förringa åhörarnas föreställningar om högens dimensioner genom att ange en så kort tiderymd för dess uppförande. Däremot passa 10 dagar väl för förberedelserna till bränningen. Ibn Fadhlän uppger åtminstone samma tid för samma arbete (och tillrustningarna till gravölet) i det av honom skildrade fallet. Kanske föreskrev gällande sed just denna tidsfrist.

Vi ha sålunda genomgått allt det, som handlar om högen. De fem avslutningsverserna och ytterligare tre (3167—69) ha befunnits efter all rimlighet tillsatta av den kristne redaktören. Skattnedläggningen, ritten och sången torde ha motsvarigheter

i folkvandringstidens gravskick, men då knutna till bålet, om bränning förekommit, och i varje fall till ett tidigare stadium än den på bålplatsen uppförda högens invigning. T. o. m. i skildringen av högen finnas detaljer, som vore naturligare, om de gällde bålet.

Alla dessa egendomligheter finna sin enhetliga förklaring, om de ord, som ovan översatts med "högen" — och i vilka Beowulfredaktören helt visst också inlagt just den betydelsen — ursprungligen avsett eller åtminstone ersätta ord, som i den ursprungliga dikten avsett bålet. Det torde icke vara tillåtligt att anta orden hlæw och beorg likt det latinska bustum ha betytt ömsom 'bål', ömsom 'hög'. Men båda ha vi ovan funnit använda med betydelsen 'gravkammare' eller 'håla' beträffande den plats, där draken ruvade över guldets. I Hnäfbränningen ha vi också funnit en vers, som förut synts förvanskad, bli fullt naturlig, allenast hlæw där antogs åsyfta (kammaren i) bålet. Vad beorg beträffar, är det visserligen inte detsamma som det borg, vi i ett par isländska dikter funnit beteckna ett (ihåligt) bål, men likväl för örat så näraliggande, att det mycket väl kan tänkas ha ersatt sistnämnda ord och begrepp, vare sig vid någon av de verkställda överflyttningarna från språk till språk eller eljest.

Då vissa delar av högbeskrivningen ju tyckas åsyfta bålet, kan det ha sitt intresse att så långt görligt tolka hela detta parti som handlande därom. Den första satsen, a, skulle då innehålla ett allmänt konstaterande av, att ett bål (hlæw) uppfördes. I det följande beskrives detta närmare; b: på 10 dagar upptimrades kasen (bēcn), c: och omslöt denna med en vall (wealle). Vi erinra oss, att husen på Ynglingakonungarnas bålplatser sannolikt omslutits av ringformiga bränlestaplar, vilande på rost av stora stenar. Måhända syftar bronda läfe 'brändernas lämningar' härpå, eller rättare, har senare hälften av v. 3161, där detta uttryck nu står, ursprungligen innehållit en syftning härpå.

Detta är den enda texträttelse, jag vill ifrågasätta. Den

ursprungliga innebörden i uppgifterna om skattnedläggningen on beorg och om ritten ymbe hlæw ger sig av sig själv. Samtidigt erbjuder sig en naturlig tolkning av uppgiften, att elden tändes on beorge, v. 3143. Det har varit litet egendomligt att översätta: 'på berget', då det i femte versen framför uppgivits, att bålet restes "på jorden".

Det förefaller, som om antändningen f. ö. skildras vida mer dramatiskt än de vanliga översättningarna ge vid handen: (Det som skall bli) den största av bålendar väckes (weccan) inne i bålbyggaren, svart rök bolmar fram över bålet (swioðole, ms: swicðole, jfr s. 120 med not 1; "the smoke rose black above the pile where Beowulf's body lay enwrapped", Bosworth-Toller) och till sist visar sig den prasslande flammen, som åstadkommer ett kraftigt luftdrag...

Den föreslagna omtolkningen fordrar, att de fyra verser, som inleda Beowulfbränningen med en klar beskrivning av bålbygget, och sannolikt även efterföljande två om likets dityförande anses nydiktade, kanske med Hnäfbränningen som förebild, eller lånade från annan dikt. Det är då av intresse framhålla, att såväl denna inledning som den likaledes enligt min tro nydiktade avslutningen vardera i sin första vers innehåller folknamnet Gēata lēode, medan första versen av det, som jag antager vara den ursprungliga skildringen av bålbygget, i stället kallar Beowulfs folk Wedra lēode. Det förefaller, som om identiteten mellan dessa två folknamn icke är tillräckligt stödd av Beowulfredaktörens auktoritet eller av den på två ställen, kanske just på grund av den senares missuppfattning, uppdykande formen Weder-gēatas.

Forts.

Ynglingaättens gravskick.

Av

SUNE LINDQVIST.

Forts fr. h. 1 och 2.

tt dikten ej genom de här föreslagna åtgärderna kan återföras till sitt ursprungliga skick, torde vara självklart. Men jag tror, att vi kunna få ett begrepp om detta genom att vidtaga de ovan motiverade åtgärderna, vilka här resumeras:

1. Tre partier, början v. 3137—42, slutet v. 3179—83 och ännu ett, v. 3167—69, strykas såsom nydiktade eller lånade från annat håll; senare hälften av v. 3161 antages förvanskad.

2. Orden hlæw och beorg antagas betyda eller snarare ersätta ord, som betytt 'bål' eller 'bålkammare'.

3. Skildringen av bålets antändning och brand, v. 3143—56, flyttas efter det övriga, som handlar om bålets byggande och däromkring (före antändningen) utspelade ceremonier.

(4. Som villkorliga ändringar godtogs sedan länge ifrågasatta konjekturen i v. 3146 och den ovan s. 120 föreslagna tolkningen av swioðole (ms: swicðole) som 'bål').

Följa vi i övrigt Björkmans översättning — varje avvikelse (utom "ett" för "en" o. d.) markeras genom kursivering; de "strukna" raderna medtagas oändrade, men tryckta med petitstil — får vår rekonstruktion av Beowulfbränningen följande lydelse:

Överstykke: två fogelformade bronsspännen från Öland samt del av ett bältebeslag av silver från Blekinge (yngre järnåldern).

3137. Åt honom då uppförde geaternas folk
ett bål på marken; mäktigt stod det där,
behängt med hjälm, med stridssköldar,
3140. glänsande brynjor, så som han det önskat;
på dess mitt lade då klagande hjältar
den fräjdade drotten, den käre herren.
3157. Wederernas folk uppförde nu
ett *bål* på branten, högt och brett var det
vitt synligt för dem, som plöjde vågen.
3160. Och i tio dagar timrade de nu
på den tappres *kase*; (*av bränsle?*)
en vall de nu byggde efter skönsta mönster,
som högvisade män utfinna kunde.
I *bålet* lade de ringar och smycken,
3165. alla de kostbarheter, som stridslustne män
nyss hade hämtat från skattens gömsle.
Ädlingars rikedom läto de jorden behålla,
lämnade guldet i sanden, där det ännu ligger
för människor så gagnlöst, som det förut varit.
3170. De i strider tappre redo nu kring *bålet*,
fränder till alla ädlingar tolv.
De ville klaga sin sorg, sörja sin konung,
tala om honom och prisa hans namn.
De lovordade hans mandom och förkunnade högstämt
3175. hans tappra gärning; såsom det väl höves,
att man i ord prisar sin ädle herre,
att man av hjärtat hedrar honom, då hans själ måste
avsked taga från kroppens hölje.
Så klagade sin sorg geaternas folk,
3180. de, som delat hans härd, över sin herres fall.
De sade, att han var bland världens konungar
mildast bland män, den människovänligaste,
den blidaste mot sitt folk, mest lysten efter lov.
3143. Då begynte kämparna i *bålet väcka*
den största av *eldar*. Upp steg träroken
3145. svart över *bålet*; prasslande hoppade flamman

- blandad med tjetet av vindens ilar,
tills den krossat benens byggnad,
het i sitt inre. Sorgsne i sinnet
klagade de med smärta över sin herres död.
3150. Så sjöng en sorgesång, hon, den gamla,
till Beowulfs ära med uppbundna lockar,
med sorg i själen; väl ofta hon sade,
att hon för sig fruktade onda dagar,
mycket blodbad, krigarens fasa,
3156. skam och fångenskap. Himlen slukade röken.

* *
*

Lika litet som i sången om Hnäfs bränning meddelas sålunda i den om Beowulfs, sådan den här rekonstruerats, något om högbygge. Åtminstone i förstnämnda fall kunde detta tyckas vara mer än en tillfällighet. Ty Hnäf tillhörde danerna, vilkas område trots sin rikedom på mångskiftande, ovanligt allsidigt utforskade fornminnen just snart sagt fullständigt saknar högar eller andra gravar med fynd från folkvandringstiden. Det kunde därför ha sitt intresse att upptaga den ingalunda slutgiltigt lösta frågan om geaternas — och wedेरernas — hemvist. Emellertid har jag alla skäl att här lämna den frågan åsido: även den ursprungliga dikten om de svenska Ynglingarna, av vilka några hedrats med sådana minneshögar som de tre vid Gamla Uppsala, nämnde intet om högbygge (se nedan). Vi behöva säkerligen inte söka någon djupare anledning härtill än den, att det eventuella uppförandet av en minneshög varken i och för sig bjöd på några tillräckligt dramatiska detaljer eller överhuvud hade någon central betydelse för brännåldersskalden, vars fantasi kretsade kring bålet och själens bortdragande därifrån lika naturligt som högåldersskaldens tanke kring högen och den dödes införande i denna sin nya bostad.

En granskning av de tre andra ställen i Beowulfkvädet, där de med anledning av Beowulfs död förestående åtgär-

derna beröras, är ur denna synpunkt belysande. Hjältens eget förordnande (v. 2794—2808), då han döende skådar drakskatten, åsyftar otvivelaktigt en hög, icke ett bål. Men här framträder också den kristna tankegången ovanligt tydligt, särskilt i det ovan återgivna tacket till "alltings herre", "ärones konung" och i — den icke efterföljda — maningen att använda drakguld till folkets behov.

Vida större vikt måste tilläggas talet av budbäraren, som för de hemmavarande förkunnade Beowulfs död. Ingen, som läst dikten, torde vilja förneka, att denne figur dramatiskt sett är mer än onödig. Men vi ha all anledning vara redaktören tacksamma för denna biperson, ty hans långa tal är — minst sagt — ett av diktens allra ursprungligaste, historiskt viktigaste partier. Jag föreställer mig, att det diktats med tanke på en helt annan situation: det är en sådan lov- och klagosång, som kunde ha sjungits av de tolv ädlingarna, som utförde en konstmässig ritt kring Beowulfs bål — fast just hans bedrifter i detta fall mycket tråda i bakgrunden — omedelbart före dess antändande; och diktens avslutning (v. 3007 f.) har icke kunnat tolkas så otvunget som nu kan ske, om det tänkes uttalat omedelbart före sistnämnda ögonblick: "Nu är bäst att skynda, att vi må (hinna en sista gång) skåda vår konung där (i bålet) och bringa honom, som gav oss ringar, på bålfärden (on *ād-fære*, d. ä. den färd, som själen anträder, när den av elden frigöres, jfr v. 3177, 78 ävensom bålför Baldrs i Gylfag. kap. 48, avd. IV nedan). Ej skall blott litet smälta med den tappre; nej, där äro (*þær is*) rika skatter, oräkneligt guld, vunnit i strid liksom slutligen ringar, köpta med hans eget liv (sålunda mer, än vad fanns i drakhålan!); dem skall elden förtära" o. s. v.

Sånger av denna art måtte ha varit omtyckta. Ty Beowulfkvädet bjuder på ännu en, som i lika grad som den nyss refererade målar situationen strax före bålantändningen. Denna sång har redaktören också missuppfattat, i det att han låtit Wiglaf framföra den sittande sörjande vid den nyss avlidne

hjältens lik, dit en skara nyfikna strömmat till med anledning av budbärarens förkunnelse. Sången innehåller bl. a. en uppmaning till dessa att följa med in i drakhålan och skåda de ännu kvarliggande skatterna. Under tiden skall en bår iordningsställas, "och må vi sedan bringa vår furste, den käre mannen, dit där han länge skall få vila i herrens skydd". Detta skulle betyda (om vi se, hur handlingen i fortsättningen utvecklar sig): till bålet, vilket är orimligt och utan tvivel tillsatt av den korttänkte redaktören, vars tankar i detta ögonblick gått till en kristen begravning. Dikten ger oss sålunda inte någon uppgift om, vilken resa det gällde, men jag förmodar, att samma "bålfärd" åsyftas här som i budbärarens tal och i Beowulfbränningen. Det vore åtminstone rätta ögonblicket att tala därom nu, i händelse vi godtaga nedanstående försök att bringa tidssammanhang i de närmast följande verserna, som med väl mycket förtegat tolkats så: "Weohstans son (Wiglaf) lät bjuda många — — att forsla ved till den godes bål. Nu skall glöden förtära — — —."

Det behandlade partiet (v. 3101—19) tillåter jag mig, i mycket efter Björkman, översätta sålunda: "Upp, låt oss skynda att ännu en gång uppsöka och beskåda hopen av skatter, undret i bålet (under wealle). Jag skall föra Eder, så att I på nära håll fån se ringar och guldtackor i mängd. Må skyndsamt? (ms har *sio bær*, 'båren') göras redo, tills vi komma ut (ur bålet) och bringa honom, vår herre, — — (på bålfärden?). Weohstans son, den kampdjärve kämpen, gav så befallning åt hjältarnas skara, åt jordägande män, att de, skarrornas herrar, skulle föra bålved (brinnande vedstycken, *bæl-wudu*) från fjärran fram till den ädle (d. v. s. kasta var sin brand i bålet,¹ och fortsatte sitt tal sålunda:) Nu skall den glupska? lågan växa, elden sluka krigarnas hövding, honom, som ofta mötte pilspetsars regn, då pilarnas storm, utsänd av

¹ Jfr att sedan den närmaste släktingen enligt Ibn Fadhlän tänt på, "kommo även de övriga med ved; var och en bar ett stycke, som redan var antänt i ena ändan och kastade det på bålet." Se även s. 151.

bågsträngar, brusade över sköldborg, då lansen gjorde sin plikt och raskt i fjäderrustning tävlade med pilen.“ (Jfr Björkman).

På grund av de påtagliga likheterna med budbärarens tal och de uppenbara fördelar, som den föreslagna scenförändringen synes mig ge i väsentliga delar av tolkningen, har jag först behandlat senare hälften av Wiglaf's tal. Även förra hälften därav kan i stort sett med fördel tolkas som uttalad vid det iordningställda bålet: Först klagar Wiglaf över, att Beowulf icke kunnat avhållas från striden med draken, och berättar, att han varit inne i drakhålan, där han skådade dess skatter, i hast tog en väldig börda "och bar den hit ut till min konung". Det sista strider visserligen mot min tolkning — för så vitt man ej vill ifrågasätta, att bålet rests just på valplatsen — men inte mer, än några följande rader mot den situation, Beowulfredaktören förutsätter. Ty sedan Wiglaf berättat, att Beowulf vid full sans beskådat drakskatten, fortsätter han enligt gängse översättning visserligen sålunda: "Eder bad han mig hälsa, bad Eder bygga till minne av den käres död,¹ där bålet stått, en väldig gravhög, stor och ståtlig, då ju han var bland män den mest fräjdade kämpen i hela vida världen, den tid han fick njuta av borgens skatter." Men en ordagrannare översättning vore: (Eder bad han — bygga) *den höga gravhögen* (beorh þone hēan, jfr v. 713, 919, 1016, 1984: in (eller to, on) sele þām hēan) således som om det önskade redan var verkställt i talande ögonblick. Men detta förutsätter, att vi här som eljest anta beorh ersätta ett ord med betydelsen 'bål', då in bæll-stede, om det inte hör till senare tillsatser, får tolkas: 'på (den traditionella) bålplatsen'. Tanken att bålets höjd skulle stå i proportion till den dödes storhet är fullt naturligt (jfr *Gudrunarhvot*, s. 114 ovan). Slutligen kan framhållas, att den i sista versen förekommande tungvinta omskrivningen

¹ Genom ifrågasatt mindre textändring skulle det så översätta uttrycket (æfter wines dædum) i stället betyda: "till minne av den döde vännen". — Kan det ej oändrat översättas: "i enlighet med en väns sätt (d. v. s. plikt) att handla"?

för begreppet "i livstiden" kanske är en klumpig omstuvning av en önskan, som i den situation, min tolkning förutsätter, helt naturligt kunnat uttalas, nämligen, att den döde skulle få gagn av *bål-skatten* (burh-welan), i vilket fall vi återfunnit den språkligt riktiga angelsaxiska motsvarigheten till isländskans borg, använt med betydelsen 'bål', d. v. s. det ord, beorh antagits så ofta felaktigt ersätta.

Wiglafs tal har genom denna tolkning blivit naturligt sammanhängande, ehuru en absolut rekonstruktion naturligtvis ej varit möjlig. Att det missuppfattats av nedskrivaren, kan som flertalet övriga här antagna missförstånd förklaras därmed, att han icke tänkt sig bålet ihåligt och sålunda måst antaga, att det var drakhålan, dit åhörarna inbjödös följa den föredragande.

Som en invändning mot mitt tolkningsförslag skulle likväl kunna sägas, att andra ställen i dikten uppenbarligen skildra drakhålan på samma sätt som den i Wiglafs tal åsyftade lokalen.

Men vi ha förut funnit Hnäfs bål beskrivet på samma sätt som Hrodgars gästabudssal.

Överensstämmelser i skildringar av drakhålan och av vad jag förmodat vara Beowulfs bål kunna tänkas bero därpå, att den förra — i de fall varom nu är fråga — tänkts lika med den senare. Vi skola därför även med några ord beröra drakskattens tillkomst för att se till, vilka slutsatser därav kunna dragas beträffande drakhålan.

Skatten utgjorde ett ofantligt arv från en ädel släkt (v. 2233). Den siste av ätten bidade döden, och se, "en gravhög — eller ett bål? — stod där redo (beorh eall-gearo, v. 2241) på slätten nära havets böljor, nyuppförd vid näset, konstrikt skyddad." Dit in bar han skatten och kvad därvid en lång besvärjelse (v. 2247—66), som i viss mån erinrar om en del (v. 3015—17) av det parti av budbärarens tal, som ovan tänkts uttalat omedelbart före antändandet av Beowulfs bål. Så dog skattnedläggaren och (v. 2270—74): "den ljuvliga skatten fann nu daggryningens gamle fiende (d. v. s. draken) stå blottad, han som eldhöljd uppsöker bergen (l. högarna, biorgas), den nakna

kampdraken, fram svävar han i natten, hölj'd av lågor." Han vaktade "det hedniska guldet" i tre hundra vintrar, tills en person, som allestädes skildras som en föraktlig stackare, smög sig in och stal en gyllene bägare. De härjningar, draken med anledning därav lät geaternas bygder utstå, föranledde den tvekamp mellan honom och Beowulf, som slutade med bådads död.

Härav tyckas följande slutsatser kunna dragas: Skatten är gods, som brännts på bål jämte dess siste ägare. Draken är elden, — "den glupskaste av andar" enligt Hnäfbränningen — som hemsöker likbålen (biorgas) och vars liv så att säga förlängts genom den förbannelse, som uttalats över den dödes tillhörigheter omedelbart före bränningen. När en gravhög om natten lyfter sitt tak på pelare och låter åskådaren blicka in i en av eld omvärd, präktig sal, är det det nedbrunna bålhuset, som ånyo reser sig brinnande ur askan. Eller åtminstone, kan ej en dylik tankegång ha lagt till några av detaljerna i sägnerna av denna art och framför allt förklara, varför berättelser om brinnande högar med öppnat inre blivit så populära även i de trakter, där både sådana megalitiska gravkamrar, som eljest ansetts inspirera diktarna, och senare årtusendens högar med gravkammare fullständigt saknas?

c. *Ynglingasagan och Ynglingatal.*

Ett särskilt intresse har i detta fall Ynglingasagan och Ynglingatal. Det är närmast där, vi ha skäl vänta skildringar av det med ledning av iakttagelserna i Uppsalahögarna rekonstruerade bruket att bränna den döde i hus.

Endast i prosan förekommer berättelsen om Frös högläggning (jfr *Fornv.* 1920, s. 76 och 83): Frö lades, utan att man kungjorde hans död, i en hög, däri sedan den konungen tillkommande skatten hälldes in genom tre gluggar. Då alla svear sedermera fingo klart för sig, att Frö verkligen var död, ville de ej bränna honom, eftersom de trodde, (att han som andra genom bränningen skulle lämna landet, men) att de

goda åren skulle vara, så länge Frö var kvar i landet. Ersätta vi i denna berättelse enligt samma förfaringssätt, som ovan tillämpats, ordet "hög" med "bålhus", få vi en anekdot, som just förutsätter det antagna gravskicket. Att en svensk konung, som enligt sin ätts sed skulle brännas, kunde föregivas själv föranstalta uppförandet av sitt bål, därför att han väntade döden, är lika naturligt, som att på sin tid kung Dan och andra, som ej skulle brännas, själva byggde sina högar med gravkammare i. Men Frö kunde ej bygga sin hög, efter som den likt Uppsalahögarna, Ottars- och Ingjaldshögarna skulle uppföras på bålplatsen först efter bålets brand. Endast genom den här föreslagna ändringen blir alltså berättelsen om Frös inhiberade bränning — detta är uppenbarligen anekdotens kärnpunkt — sådan, att man förstår, varför svearna läto lura sig de första tre åren.¹

De hittills gjorda tolkningarna bygga på att, där missförstånd uppstått, den första "graven", bålhuset, förblandats med högen. Naturligtvis låg även en annan möjlighet till förvanskning nära: den, det gäller, brännes verkligen i hus, men levande, överraskad av fiender, en under hednatiden som bekant ingalunda ovanlig död. Intet vore naturligare, än att just denna vantolkning skulle begåtts, om en eller flera likbränningar i hus skildrats i Thjodolvs av Hvin ordknappa dikt om de svenska fornkonungarnas död och begravning, helst som denne skald ju sällan säger rent ut, vad han menar, utan ständigt talar i gåtor.²

* *
*

¹ Den i Flatöboken införda berättelsen om en gudabild i Trondhjem, vilken skulle vara hämtad från Frös hög i Uppsala, har genom den härav tydliga ursprungsorten mindre, om ens något intresse i detta sammanhang. Den förefaller mig vara ett på Snorres nästan ordagrannt återgivna uppgifter byggt, fromt bedrägeri av den kristne berättaren med uppenbar pedagogisk syftning: att diskreditera de hedniska gudabilderna.

² Jag har huvudsakligen begagnat dels Finnur Jónssons kritiska upplaga av *Heimskringla* (Kbhvn 1893—1901) med dess Fortolkning till versene, dels Adolf Noreens *Försök till en rekonstruktion af Ynglingatal*

Om Agne meddelar Snorre, att han brändes på det ställe, som sedan kallats Agnafit. Thjodolv säger (J 12, N 22, 23):

þat telk undr,	Loga dís
ef Agna her	at lopti hóf
Skjalfar rjóð	hinns við Taur
at sköpum þóttu,	temja skyldi
þás gæðing	svalan hest
með gollmeni	Signýjar vers.

Det räknar jag för ett under, om Skjalfar rjóð voro Agnes folk till lags, då Loges dis höjde i luften deras ypperste man med guldhalsbandet, vilken vid (Söder-)Törn (eller: i följd av trolldom) skulle tämja Signys mans (d. v. s. Hagbards) kyliga häst (d. v. s. galgen).

Vem var Loges dis? Snorre (och Are) säger: Skjalv, dotter till finnkonungen Froste, syster till Loge och jämte honom härtagen av Agne. Mot denna tolkning talar, att den lägger betydelsen 'syster' i ordet dís, ehuru "grunden hertil er ikke forklaret" (J). Ett par i Flatöboken införda berättelser ge bättre besked (jfr Noreen, *Uppsalastudier*, s. 216). I *Fundinn Noregr* (Fl. I, s. 219) heter det: Fornjótr hette en konung, som rådde över Jotland, som kallas Finland och Kvänland, vilket ligger på östra sidan den havsbotten, som går mot Gandvik (Vita havet), det kalla vi Hälsingbotten. Fornjótr hade tre söner, Hlér, som vi kalla Ægir, Loge (Låga) och Kåre (Kåre). Kåre var far till Froste (Frost), Snær (Snö) den gamles far. I *Hversu Nóregr bygdiz* (ibid. I, s. 21) åter heter det: "En man hette Fornjótr. Han hade tre söner, Hlér, Loge och Kåre. Kåre rådde för vindarna, Loge för elden, Hlér för havet. Kåre var jämte öfversättning (*Studier*, tillägn. K. Warburg, Sthlm 1912, s. 125 ff.). Deras strofnummer citeras J, resp. N.

Beträffande Histora Norvegiæ hänvisar jag till Jónssons separatupplaga av *Ynglingasaga* (Kbhvn 1912); en här begagnad översättning finnes i G. Cederschiöld, *Våra äldsta konungasagor och deras källor* (Sthlm 1910), ett orienterande arbete, utmärkt av stor klarhet och sund skepsis.

far till Jokoll (Jökel), som var Snærs far o. s. v. (lokaliseringen till Finland upprepas). Även om Kåres ättlingar äro köldväsen och trots ättens förläggande till Finland synes det icke rimligt att göra alla Fornjotsättlingarna till sådana och t. ex. förklara Loge vara norrskenet. Ynglingatal är full av omskrivningar för den personifierade elden, och bland dem märkas följande två fullt otvetydiga: Fornjots son, Særs (= Hlérs) broder (se nedan om Olov trätälja och Visbur). I dessa fall åsyftas uppenbarligen rena naturkrafter, som ej kunna vara bundna till Finland. Det ligger därför närmast till hands att anse Agnestrofens Loge vara den, som "rådde för elden". Loges dis blir då, i anslutning till en vanlig betydelse i det senare ordet, en valkyrja, som — enligt brännålderns dödstro vid förbränningen — hov den döde upp i luften för att föra honom till "paradiset", om vi tillsvidare åtnöja oss med samma ord, som varägen använde, då han mer prosaiskt, ehuru ej utan en viss personifiering av en naturkraft, yttrade till Ibn Fadhlans tolk: "vinden — — tager honom med sig".

Skjalfar rjóð synes Snorre ha översatt: Skjalvs råd, Jónsson m. fl. läsa: Skjalvs handling, Noreen en gång (1892): giftermålet med Skjalv, senare: gudamakterna i Skälf. De tre första av dessa tolkningar utgå från, att den av Snorre meddelade berättelsen om Agnes snöpliga hängning stått (i kanske mer oförvanskat skick) levande för den, som präglat uttrycket. Men detta är lika farligt som att uteslutande lägga Snorres berättelse om den ilska tjuren till grundval för tolkningen av Egilsstroferna. Vidare har, om man som oftast ansett Skjalvs namn mytiskt, tolkningen förvirrats av iakttagna överensstämmelser med Snorres berättelse om Visbur. Den därav dragna slutsatsen, att Agne och Visbur ursprungligen varit samma mytfigur och Skjalv sålunda densamma som Driva, är lika felaktig, som om någon skulle vilja göra Domalde och Olov trätälja till samma person, därför att Snorre tecknat deras

¹ Jfr Krákumál 29: heim bjóða mér disir, þers frá Herjans höllu hefr Óðinn mér sendar. Se f. ö. L. Levander i ATS 18:3, s. 25 ff.

öden delvis lika. Att berättelserna om Agne och Visbur så starkt likna varandra, synes finna sin naturliga förklaring sålunda: I bådas strofer nämnas Fornjotsättlingar; var och en, som känt den i Flatöboken tydligast framlagda, men f. ö. redan i Snorres Edda, om ej tidigare, framträdande draget i myten om ättens finska hemvist, har haft samma skäl att här uppdikta förbindelser med Finland, som beträffande Ottar att uppdikta det härtåg till Jylland, som skulle förklara hans uppgivna död i "Vendel".

Snorre bör dock fritagas från dessa konstruktioner. Därför talar ej blott hans allmänna kritiska läggning och hans klart uttalade föresats att i Ynglingasagan sammanföra, vad sagokunniga män före honom berättat och hållit för sannt. Historia Norvegiæ vittnar om tillvaron av liknande sägner tidigare, och den konstruktion, som jag nedan visar kunna ha medfört berättelsen om anledningen till Vanlandes död, kan ej heller ha Snorre till upphovsman. — T. o. m. Snorres uppgift, att Agne brändes, kan härröra från någon tidigare västnordisk uttolkare av dikten, men då någon, som varit mer förtrogen med svearnas tro än Snorre var trots hans uppgift därom i kap. 9. Att de rimligtvis genom dylika konstruktioner uppkomna berättelserna om Agnes m. fl. äldre sveakonungars Finlandsfärder skulle kunna arkeologiskt stödjas genom påpekandet, att förbindelser under lång del av järnåldern kunna konstateras mellan Sverige och Finland, det är ett påstående, som visserligen nyligen framställts, men som ej kräver någon vederläggning.

Om Skjalv — vilket ord Noreen förklarar betyda 'den skälvande, darrande, vibrerande' — sålunda lika litet som Loges dis var finska, kunna vi som alla andra förut sätta likhets-tecken mellan dessa två benämningar. Skjalfar rōd kan då, om vi välja mellan de vanligare betydelserna i sistnämnda ord, översättas: Skjalvs famntag.

Utgå vi från den vanliga uppfattningen, att Ynglingatal haft en svensk förebild, skulle alltså de åtta första verserna

innehålla Thjodolvs återgivande av en ursprunglig uppgift, som åsyftat, att (svearna sörjde, då) kungen famnades av "den skälvande (flamman)", och av henne (eller av Lågans dis) fördes bort från dem genom luften. Vad åter Thjodolv angår — för att undvika onödiga uppradningar av olika alternativ ifrågasätter jag icke annat än att Snorre rätt återgett hans ord —, tror jag, att redan han i de behandlade delarna av sin Agnestrof inlagt samma mening som senare Are och Snorre. Detta av följande två skäl:

1. Den dödsuppfattning, min tolkning förutsätter, är den svenska ynglingadiktens, ej Thjodolvs. Vanlandestrofen innehåller, såsom jag strax skall visa, så mycket av samma innebörd som Agnestrofen, men fullkomligt omstuvat för att motsvara högålderns dödstro, att verserna om Agne förmodligen endast på grund av en missuppfattning fått bibehålla sina som det tyckes nära nog ursprungliga uttryck.

2. Oberoende av, hur de första åtta verserna tolkats, kan det ju ha funnits anledning meddela, att Agne blivit hängd. Men om Thjodolv på nyss antytt sätt missuppfattat förebilden i den rikningen, kunde han glädja sig åt att för sitt norska auditorium få föredra verser, så gåtlika, att han hade all anledning underlätta förståelsen genom att avslutningsvis elegant alludera på den för hans åhörare förmodligen välkända historien om Hagbard och Signy. På liknande sätt tyckes skalden i stroferna om Vanlande, Dyggve, Alv och Yngve, resp. Visbur, om ej i fler, avslutningsvis eller på förhand ha lämnat nycklar till andra gåtor. Även dessa nycklar, vilka Snorre ej försummat begagna, synas mig i flera fall lika falska som den i Agnestrofen. Det torde observeras, att den missuppfattning, jag här räknar med, ej är värre än den, som även Snorres mest bokstavstrogne svenske uttolkare anser bevislig beträffande Egilsstroferna, vilka också, om man så vill, avslutas med falska nyckelord.

Om den svenske diktaren, såsom rimligt är, omnämnt guldhalsmycket, har han därmed anspelat på någon historia

(eller någon sed), som för oss är lika svår att återställa, som t. ex. Adils binamn Ála dolgr vore omöjligt att rätt förstå, om ej Beowulf givit oss möjlighet att korrigera Snorres utläggning på den punkten. Det synes mig högst tvivelaktigt, om det lönat mödan att, såsom Nerman gjort i *Fornv.* 1919, anställa jämförelser mellan museernas guldhalsringar och Agnes halssmycke, av vars form ingen av källorna ger trovärdig beskrivning. Enligt *Historia Norvegia* var det en kedja (catena), först Snorre gör det till en ring.¹ Knappast kan därav slutas, att "traditionen om Agnes död går tillbaka till 400-talet eller senast början av 500-talet".

* *
*

Thjodolvs och högålderns dödstro — att den döde bor i graven — kommer till klart uttryck i stroferna om de norska ynglingarna (se *Fornv.* 1920, s. 87 f.), framskymtar i strofen om den svenske Östen och tyckes dessutom ha givit slutlig form åt Dyggvestrofen. Skalden talar överallt i dessa strofer (frånsett den om den sv. Östen) om kärleksmöten med "Hel" (detta namn saknas dock i dikten). Denna betecknas i stroferna om de norska kungarna så, att hon uppenbarligen ej kan vara densamma som Hel i Snorres Edda, utan "den (kvindelige) landvætte som bor i stensamlingen, d. e. gravhaugen eller røisen",² således enligt principen en Hel i varje grav, en för varje död.

I Dyggvestrofen framträder samma tanke, och här är det ävenledes tydligt, att "digteren talar, som om Hel med trolldom havde fået kongen i sin magt til elskovsfryd" (J 9).

¹ Nerman anför, att den enda guldring från vikingatiden, han funnit i Statens Hist. Mus., icke har den tjocklek (styrka), som Snorres historia förutsätter att Agnes hade. Det är mycket sannolikt, att de guldringar, Snorre och hans samtid kände, ej heller voro tillräckligt grova. Så mycket större skäl alltså att förläna den vidunderliga berättelsen större rimlighet genom att hitta på "Skjalvs råd", att binda säkert fast ringen.

² A. W. Brøgger, *Borrefundet, Videnskapselskapets (Kria) skr.* II. Hist.-Filos. Kl. 1916, nr 1, s. 38 f.

Om Dyggve säger nämligen Thjodolv (J 9, N 13, 14):

Kveðkat dul,	konungmann
nema Dyggva hrør	kjósa skyldi,
Glitnis gnó	ok allvald
at gamni hefr,	Yngva þjóðar
þvít jóðis	Loka mær
Ulfs ok Narfa	at leikum hefr.

Jag nekar icke till, att Glitnis gnó har Dyggves lik till sin gamman, emedan det skulle så gå, att Ulvs och Narves hästdis utvalde en kunglig person. Och Lokes dotter har envåldshärskaren över ynglingarnas folk till att leka med.

Uppenbarligen har Thjodolv även här ur den svenska dikten lånat några sällsamma uttryck, vilkas tolkning han velat underlätta genom slutordens nyckel. Glitnis gnó och jóðis skola beteckna densamma som Loka mær, gravhögens Hel. Därvid möter emellertid den egendomligheten, att jóðis, hästdis, enligt Snorres mytologi måste lika oegentligt som dis ovan översättas: 'syster'. Förutsätta vi, att denna hästdis ursprungligen haft samma uppgift, som jag tilldelat Loges dis, faller det i ögonen, att hon säges haft att kjósa konungmann liksom Gøndul och Skogul i inledningsstrofen till Hákonarmál sänts at kjósa of konunga, och valkyrjorna i allmänhet ju skola kjósa val. Vidare märkes, att Glitnis gnó visserligen (enligt J 9) i diktens nuvarande form "er uforståeligt, undtagen for så vidt som det må være en betegnelse for Hel." Men "Gnó er en af asynjerne og kan altså bruges i kenninger for kvindelige væsner. Glitnir — — betyder 'den strålende', ligesom Forsetes sal (Grimn. 15), jfr Blikjanda bøl (Hels dör)." Glitnis gnó motsvarar alltså fullkomligt Loga dis i Agnestrofen: jämte jóðis och kjósa låter det oss ana, att Thjodolv här betänkligt omstuvat en ursprunglig strof, vars innehåll bör ha kommit det ursprungliga i Agnestrofens åtta första verser synnerligen nära. Den erotiska karaktären av Helmötet erinrar

om min tolkning av Skjalpar rǫð; den kan ha varit gemensam för Thjodolv och den svenska dikt, han använt.

* *
*

Varken Thjodolvs eller den svenske diktarens dödsbegrepp motsvara enligt det ovanstående Snorres mytologi i Eddan. Men naturligtvis kan den sammansmältningsprocess, vars resultat den senare visar, ha börjat mycket tidigt. Åtminstone kunde Thjodolv likt Snorre, hur mycket "högåldersman" han än var, ha erfarit en del om svearnas tro, att den brände begav sig till Oden. Detta anses t. o. m. framgå direkt av hans verser om Vanlande. Där heter det nämligen (J 5, N 10, 12: 1—4):

En á vit	liðs Grímhildr
Vilja bróður	ljóna bága,
vitta vétrr	Ok sá brann
Vanlanda kom,	á beði Skútu
þás trollkund	menglötuðr,
of troða skyldi	es mara kvalði.

Trollmedlens väsen kom Vanlande att besöka Viles broder, då en trollboren Grimhild trampade under sina fötter härmännens motståndare. Och på Skutåns flodbädd brändes den smyckeslösare, som maran kvävde.

Namnet Vile uppträder emellertid så sällan i de fornnordiska skaldedikterna, att det ingalunda kan påstås otvivelaktigt, att Thjodolv menat Oden med uttrycket Viles broder. Jag tvekar därom ej blott därför, att en direkt antydning om dödsresan till Oden som nämnt skulle stå i mindre god, om än icke oförenlig förbindelse med de omtolkningar, andra ursprungliga antydningar om samma resa enligt det ovanstående skulle ha undergått. Att en feltolkning av uttrycket á vit Vilja bróður verkligen förekommit, ligger nära tillhands redan därför, att Snorre som anledning till marans inskridande erfarit, att Vanlande genom sejd skulle lockas till en övergiven hustru

i Finland. Snorre kan ha anfört detta liksom uppgiften om Agnes bränning utan att ana, att de vilade på andra tolkningar av dikten än hans.

Den omständigheten, att Snorres sagesmän i allmänhet ej varit tillräckligt inne i svearnas tro, att den brände begav sig till Oden, synes ha förvirrat tolkningen av ännu ett par strofer.

Dagstrofen (J 10, N 16) innehåller enligt gängse översättningar, att då Dag kom till Vorva, reste han "i følge dødens ord (den bestemmelse der lå i døden)", eller måste han "omkomma på grund av en dödsdom", vilket väl skall vara tungvinta uttryck för en långt driven fatalism. Hur mycket naturligare blir inte tanken, om vi översätta: Dag fick dødens kallelse att resa (till Oden), när han kom till Vorva.

Fullt analogt med Visbur- och Dagstrofernas anslag blir också, om man så vill, Egilsstrofens (J 21, N 34): Och beprisad flydde gudaättlingen ur landet för Tunnes (= Galtens) makt.¹

På samma sätt förklaras naturligast det omstridda innehållet i diktens uppgift, att Olov trätälja hvarf frá Upsölum.

Vi återgå till Vanlandestrofen. Dess sista vers synes innehålla den av Are och Snorre också begagnade nyckel, Thjodolv lämnat. Men ok så brann kan vara den ursprungliga, riktiga nyckeln. Grimhild vore i senare fallet en Loges tjänarinna, som lika väl kunde trampa (troða) kungen, som rökvältraren själv trampade (trað) Ingjald, (se nedan). Och vitta véttr, 'trollmedlens väsen' skulle också, med tanke på sistnämnda ords användning i Eddadikten Oddrúnargrátr,² kunna betyda trollmedlens gud, d. v. s. Oden.

Vanlandestrofen kan alltså återgå på en ursprunglig uppgift av ungefär följande innehåll: Oden kallade vanländingen (se nedan) till sig, när (eldens tjänarinna) Grimhild trampade honom (under bränningen).

¹ Jfr H. Schück, *Studier i Ynglingatal* (Ups. 1917), s. 107 f.

² Svá hjalpe þer hollar vétter, Frigg ok Freyja ok fleire goþ.

Vitta véttr förekommer även i första strofen om Adils. Intet synes mig hindra, att förebilden meddelat, att Oden vållat kungens fall från hästen. Detta skulle vara naturligast, om olyckshändelsen inträffat under strid. Därpå pekar i själva verket den äldsta uppgift, vi näst Beowulf och Ynglingatal ha om Adils: Kálfsvísa (1100-talet). Efter att ha meddelat namnen på de hästar, Adils och Ale redo vid den berömda striden på "isen", fortsätter denna dikt: En annan (Ales häst, som Adils tog i segerbyte), austr und Aðisli grár hvarfaði, geire undaðr. Det var sålunda till följd av ett spjutsår, som hästen snubbade med Adils.

De två bevarade Adilsstroforna kunna alltså åsyfta den ovanliga händelsen, att kungen dog under en strid, men ändock icke träffad av fiendens vapen. Har dikten ursprungligen haft en tredje Adilsstrof, bör den ha handlat om kungens bränning. Om den likt Agne- och Dyggvestroforna talat om disens ingripande, förstå vi lätt, hur Ares och Snorres uppgift, att diserna vållade kungens fall, uppkommit.

* *
*

Det har givetvis sina risker att, såsom här skett, söka sig tillbaka till den dikt, som dock enligt allmänt antagande torde ha legat till grund för de flesta stroforna i Ynglingatal. Min ursäkt må vara, att jag till utgångspunkt tagit enligt den gängse tolkningen oegentliga eller rent av oförklarliga uttryck och för ett antal sådana sökt vinna en enhetlig tolkning i belysningen av den uppfattning av likbränningens innebörd, som vi på goda grunder veta ha varit karaktäristisk för det folk, vars konungar dikten gäller, och vilken uppfattning vi samtidigt ha goda skäl antaga ha varit främmande för Thjodolv, norrmannen, som tillägnade sin dikt åt en konung, vars närmaste fäder och anförvanter jordats i Gokstads, Osebergs och Borres skeppshögar.

Den svenska diktarens dödstro kan ju inte, om den varit vad jag ovan antagit, kallas en otillätlig konstruktion, då den

är densamma, som Snorre tillagt svearna samtidigt som han meddelat uppgifter om deras av Oden föreskrivna gravskick, vilka väl närmast avse 1000-talet, men ändock ett gravskick, som då hade månghundraårig hävd. Samma dödstro tillskriver också Ibn Fadhlän de sannolikt från en del av det nutida Uppland utgångna varägerna. Hans uppgifter avse år 911—12. De komma härigenom den åsyftade svenska Ynglingadikten så nära i tiden, vi kunna begära. Ty givetvis har redan den svenske diktaren, såsom i sin tur Thjodolv, gifvit uttryck åt sin tids uppfattning även vid skildringen av de "äldsta" ättleden. Och även om Olov trätälja (av nedan angivna skäl) må anses som den siste, vars öden i Ynglingatal skildrats efter svensk förebild, kan denna förebild ju ha diktats under Thjodolvs tid (senare hälften av 800-talet) eller kort dessförinnan, nämligen för någon av Olovs i Svethjud kvarlevande ättlingar, i vilket fall Thjodolv ersatt de senaste svenska leden med motsvarande norska.¹

En konsekvens av den ovan följda tankegången är, att Ynglingatals förebild varit ett enhetligt verk, icke skilda, tillfälligt hopfogade dikter med ursprungligen olikartade syften. Ty samma bilder, delvis samma ord användas vid skildringen av några av de första ättleden, nr 3 Vanlande (om Fjolner är nr 1), 7 Dyggve, 9 Agne, som om (16 Adils), 20 Ingjald och 21 Olov. Den enhetliga förebildens syfte måste då uppenbarligen förutsättas ha varit detsamma som själva Ynglingatals, d. v. s. att skildra vars och ens död och begravning (rättare: bränning). Även med den reducering av den ursprungliga ättlängden, som nedan motiveras, blir kungaraden så lång, att man med skäl kan betvivla, att diktaren mer än undantagsvis haft uppgifter om förloppet av begravningshögtidlig-

¹ Att ynglingaätten icke med Ingjald eller Olov trätälja helt försvann från Svethjud, utan fortfarande fanns där och under vikingatiden synes regera, har G. Storm i flera skrifter framhållit och gett goda skäl för. Hans uppfattning har upptagits t. ex. av G. Cederschiöld, och nyligen ha samma åsikter uttalats av B. Nerman.

heterna vid de enskilda tillfällena. Kring de lokaluppgifter, han med större eller mindre skäl kunnat anföra, har han därför i allmänna ordalag behandlat de för gravskicket hos den ätt, det gällde, av ålder karaktäristiska detaljerna. Om han så ofta, som av det ovanstående skulle framgå, uppehållit sig vid, hur elden förtärt liket och den frigjorda själen bragts på väg till Oden, kan det ej anses mer än rimligt, att han för vinnande av någon omväxling även upptagit andra detaljer av bränningen och sålunda ej heller lämnat bålets form oanmärkt.

Enligt Snorres tolkning finns emellertid ingen uppgift av detta slag. De enda kungar, vilkas bränning han ansåg omtalad i dikten, äro Vanlande och Domar.

Om Domar säger Thjodolv (J 8, N 2, 3:1—4):

Ok ek þess opt	bana Høalfs
of yngva hrør	of borinn væri.
fróða menn	Nú ek þat veit,
of fregit hafðak,	at verkbitinn
hvar Dómarr	Fjølnis niør
á dynjanda	við Fýri brann.

Och beträffande Ynglingakonungens lik hade jag ofta sport kunnige män därom, var Domar blivit lyft å Halvs dömande bane (d. v. s. branden, det brinnande bålet); nu vet jag det, att ett offer för plågor brändes Fjølners frände vid Föret.

Snorre anför i Eddan Hálfs bani rätt och slätt som en kenning för elden. Det torde inte heller med skäl kunna inläggas någon djupare innebörd däri på grund av, att den åsyftade norske kung Halv blev innebränd. Det skulle eljest endast kunna vara det, att Domars lik lagts i ett hus (husbål).

Lika litet ger den ovan behandlade Vanlandestrofen ur denna synpunkt. En gång (1892) ifrågasatte visserligen No-reen, att uttrycket a beði skútu kunde betyda: på den bädd, som utgjordes av skutan. Men härom anmärker Jónsson:

Man vilde aldrig have valgt et så "lavt" udtryk som skúta om det — sikkert prægtige — krigsskib, der måtte være blevet anvendt; man lægge mærke til, att skúta aldrig bruges i omskrivninger". Sedermera (1912) har Noreen också övergivit detta försök och återgått till den eljest godtagna, av Snorre givna tolkningen: på Skutåns flodbädd. — Även i Jónssons översättning av partiet om Vanlande kan jag icke upptäcka något, som skulle motivera hans i citatet ovan uttalade förmodan, att kungen brännts i skepp. Om Vanlandes bål ger dikten sålunda lika litet som beträffande Domars någon upplysning.

Av intresse är emellertid, såsom redan inledningsvis framhållits, att enligt Snorres tolkning dikten om flera av de svenska ynglingarna meddelat, att de innebrännts, ty detta kan ju i större eller mindre utsträckning bero på, att den ursprungliga dikten omtalat likbränning i hus.

* *
*

Om Visbur säger Thjodolv (J 6, N 11, 12:5—8):

Ok Visburs	setrs verjendr
vilja byrgi	á sinn fõður,
Sævar niör	ok allvald
svelga knátti,	í arinkjóli
þás menþióf	glóða garmr
markar õttu	glymjandi beit.

Och Visburs viljas borg (d. v. s. hjälm¹) fick Særs (= Hlérs,

¹ I J 6 förklaras uttrycket vilja borg sålunda: 'Viljens, sjælens borg' = bryst, og dette her som pars pro toto (legeme). Noreen åsyftar väl det samma, då han insätter den från den poetiska Eddan lånade kenningen "hugborg". Min avvikande tolkning ger en fullständig parallellism, ehuru med omkastad ordning, mellan följande delar av stroforna om Visburs och Olov trätäljas bränningar: och Visburs hjälm fick elden — — och elden bet envåldshärskaren; resp. och elden slukade Olovs lik — — och elden löste dräkten av svearnas jovur. Det har ovan framhållits, att i Odenshögen m. fl.

Ægirs) frände (d. v. s. Loge, elden) sluka, då sätesvärjarna het-sade vildmarkens smycketjuv (d. v. s. elden) mot sin fader, och gnyende bet glödhunden (d. v. s. elden) envåldshärskaren í arinkjóli.

Sistnämnda uttryck översätter Noreen (1893, s. 211, 1912): i hans skepp med lyfting (förhöjning för skeppsbefälhavaren). Häremot invänder Jónsson (1900): 'arnens skib' = huset. En-hver anden udtydning af denne kenning er en umulighed; den svarer til toptar nøkkvi og brandnór v. 28, der heller ikke kan betyde andet end 'hus', og legvers knørr i Egils Arinbj. kv. 20. — Dette udtryk kan digteren netop have valgt, for at fremhæve modsætningen til den i det foranstående vers omtalte skibs-brænding. — (Jónsson åsyftar här den nyss behandlade strofen om Vanlandes bränning på Skutåns flodbädd).

Noreens försök att uppfatta verserna om Visbur som åsyftande en regelrätt likbränning är mig välkommet; men då detta mål kan nås utan att åsidosätta Snorres allt fortfarande av Jónsson försvarade översättning, som även av andra skäl förefaller rimligast (att arinn betytt lyfting, synes ej vara i annan text bestyrkt), anser jag det mest sannolikt, att här omtalas likbränning i hus.

Därför att en Fornjotsson nämnes har man, som förut framhållits, trott Visbur ha haft äventyr i Finland. Enligt den av Snorre anförda förklaringen (vilken knapphändigare möter redan i Historia Norvegiæ), hade tvenne söner, som en finsk kvinna fött Visbur, uppträtt med anspråk, som Visbur väg-kungshögar bronsbleck hittats, vilka tolkats som delar av huvor, sirade likt Vendelhjälmarna, men av läder e. dyl.

I närmaste anslutning härtill kan möjligen ena Egilsstrofen (J 22, N 35) tolkas sålunda: Galten färgade trynets svärds klinga röd på Egil, som förut länge i öster (eller långt förut österut) burit ögonbrynnens hus (helgade bo-ning e. dyl., = hjälm, brúna hörð). I Beowulf och i fornvästnordiska dikter, t. ex. Glymdrápa (J 57) möta ju ofta uttryck som "bära hjälmen" vare sig med betydelsen 'gå' eller 'anfälla'. Egilsstrofens anf. sats säger alltså, att Egil länge regerat i Svetjud, vilket passar utmärkt på Beowulfs Ongenþeow (eller att han långt förut farit på härtåg dit (mot Tunne?) eller därifrån än längre österut).

rade godkänna. Det skulle vara av denna anledning, sönera överfallit sin fader och brännt honom inne. I anslutning här-till översattes setrs verjendr med: besiddelsernes försvarere; försvararna av sina rättigheter till tronen.

Uttrycket sätesvärjare kan emellertid finna en naturlig förklaring även på följande sätt: Ibn Fadhlän berättar, att när allt var redo "framträdde den avlidnes närmaste släkting, tog ett stycke trä, antände det, gick baklänges naken till skeppet och stack eld på den ved, som var lagd under skeppet; därpå kommo även de övriga med ved; var och en bar ett stycke, som redan var antänt i andra ändan, och kastade det på bålet." Tydligt försiggick bålantändningen under högtidliga ceremonier, och den närmaste släktingen skulle inleda den. Det är denna akt, som jag i Beowulfkvädet antagit åsyftas med uttrycket *gūð-rinc āstāh* i Hnäfbränningen och än fylligare omtalas i Wiglaf's tal, v. 3110 ff. I vår tid är det bland svensk allmoge en lika angelägen uppgift för den eller de närmaste att vid jordfästningen (näst efter prästen) kasta de första skov-larna mull i graven.

Sistnämnda bruk omtalas i den på 740-talet av hertig Odilo utfärdade bajerska lagen, kap. XIX, 8¹, där det också både förklaras och tydligt utpekas som hedniskt bruk: "Man har understundom iakttagit, hurusom, när liket nedlagts i jorden med brädan däröver och alla stå vid graven, man uppfordrar likets rättsinnehavare (pocessor = sätesvärjare) att först kasta jord över detsamma och, om han är fri man, ävenledes hans son och broder, på det att icke övriga deltagare i jordandet må kunna åtalas. Sådant har varit falska domares uppfattning, men i den sanna lagens sanningar återfinnes det icke."

I likhet med Agnestrofen låter sig sålunda Visburstrofen tolkas på två sätt: antingen blev Visbur försåtligen innebränd i ett vanligt hus eller blev hans lik under övliga ceremonier

¹ *Lex baiuvariorum* är tryckt i *Monumenta Germaniæ historica*, Legum t. III. (Hannover 1863). Översättningen lämnad av prof. Nils Lithberg.

bränt i ett bål, som hade form av ett hus. Även nu antager jag det förra alternativet vara Thjodolvs och uppkommet genom missförstånd, det senare åter den svenska förebildens. Skälen härför äro ungefär desamma som för min åsikt om Thjodolvs ställning till Agnedikten: Missuppfattningen kommer tydligt fram i den strof, vartill vi nu övergå.

* *
*

Om den svenske Östen säger Thjodolv (J 27, 28, N 43, 44):

Veitk Eysteins	“Ok bitsótt
enda folginn	í brandnói
lokinn lífs	hliðar þangs
á Lófundu,	á hilmi rann,
ok sikling	þás timbrfastr
með Svíum kóðu	toptar nokkvi,
józka menn	flotna fullr,
inni brenna:	of fylki brann.“

Jag vet, att det fördolda slutet (d. v. s. den i mörker höljda sista delen) av Östens liv lyktades i Lohärad (om á Lófundu får ändras till; á Lóhundi), och bland svearna berättade man, att jutska män innebrände siklingen (en benämning för fursten) (sålunda): “Och backtångens (d. v. s. skogens) bitande plåga (d. v. s. elden) anföll hjälmbäraren i skeppet med “brandar“ (d. v. s. ett hus, prytt med sådana även på vissa skepp förekommande utskurna plankor, som kallades “brandar“), då tomtens fast timrade båt (d. v. s. huset), full av sjökrigare, brann omkring folkhövdingen.“

I översättningen, — som likt övriga i allt väsentligt är Norens — och i texten har jag tillåtit mig inpassa : och “ för att riktigt klargöra min uppfattning av förhållandet mellan första och andra strofen. Den förra är diktad av Thjodolv, som gärna använder “jag“ och orienterar åhöraren genom att säga “svear“, “i öster“ e. dyl., den senare åter kan

vara direkt klippt ur den svenska förebilden. Den förra anger tydligt, att Thjodolv ansett kungen ha blivit innebränd, den senare låter sig också tolkas så, att Östen brändes i ett vanligt husbål jämte ett antal krigare, som kanske med honom fallit i en strid (mot jutar?).

* *
*

Om Ingjald säger Thjodolv (J 31, 32, N 53, 54):

Ok Ingjald
í fjörvan trað
reyks rǫsuðr
á Ræningi
þás húsbjófr
hyrjar leistum
goðkynning
í gǫgnum sté.

Ok sá urðr
allri þjóðu
sanngǫrvastr
með Svíum þótti,
es hann sjalfr
sínu fjörvi
fræknu fyrstr
of fara skyldi.

Och i Ræning trampade rökstormaren (d. v. s. elden) under sina fötter Ingjald, livslevande, då hustjuven (d. v. s. elden) med glödande fjät trädde gudaättlingen in på livet. Och bland svearna syntes denna katastrof hela folket vara en samskyldig sådan, i det att han först skulle själv förgöra sitt tappra liv.

Uttrycket hustjuven bör jämföras med (vildmarkens) smycketjuv i den nyss behandlade Visburstrofen. I dess användning här ligger intet, som *tvingar* till antagandet, att skalden trott eller velat säga, att Ingjalds självvalda bränning försiggått i ett hus, än mindre något om det eventuella husets karaktär. Redan Historia Norvegiæ låter emellertid Ingjald innebränna sig i en gästbudssal (cenaculo) och tillägger, att hela hirden var innesluten med honom däri, ävensom att anledningen var en omåttlig rädsla för Ivar Vidfamne, "en på den tiden av många fruktad konung". Snorre, vars skildring av Ingjalds liv är så utförlig, att den anses stödja sig på en

särskild Ingjaldssaga (ev. inpassad i Skjoldungasagan), upprepar allt, vad den norska historien meddelat om hans död, och tillägger, att innebränningen för hirden blev samma överraskning, som Ingjald tidigare enligt den nyssnämnda Ingjaldssagan berett sina grannkonungar. En sådan konsekvens i en enskild mans liv brukar vara vanligare i sagan än i verkligheten.¹

Det finnes åtskilliga berättelser om norrmän och isländingar, som låtit levande innesluta sig i högar. I Harald Hårfagres saga, kap. 8, berättar sålunda Snorre om två bröder, kungarna Härlaug och Hrollaug, som i tre somrar arbetat på en hög av sten, lera (?) och timmerstockar. Då högen var fullbordad, fingo bröderna underrättelse om att kung Harald nalkades med sin här. Då lät Härlaug föra in i högen en mängd mat och dryck. Därpå gick han in i högen med 11 man, sedan lät han skotta igen högen. — Frånse vi de olikheter, som skilda gravskick förutsätta, krävas ej stora ändringar för att sängen om Ingjalds död vid Ivars annalkande skall bli en fullgod analogi till sängen om Härlaugs. Erfarenheten torde emellertid visa, hur lätt felaktiga motiv anges för händelser, som genom sin säregenhet etsat sig in i folkminnet. Redan av detta skäl ha vi rätt att med största misstro granska Ivars uppträdande i detta sammanhang. Snorres uppgift, att Ivar efter Ingjald blev konung över svearna, har redan förut på goda grundar betvivlats (se nedan).

Det förefaller mig vidare osannolikt, att diktaren, om han ansett Ingjalds död vara en följd av feg självuppgivelse, skulle låtit (det dock till sitt innehåll tämligen oklara) slutet av Ingjaldsstroferna få den form, det har. Vi skola i det följande se, att Sigurd Ring tog sig av daga på ett fullt värdigt sätt, som erinrar om viss gravsed, som antagits vara den för hans ätt karaktäristiska. Där uttryckes samma tanke, som framskyntar i en sed, Prokopius berättar om herulerna (*De bell. goth.*,

¹ Herverarsagans uppgifter om Ingjald äro direkt lånade ur (Snorres) *Konungasagor*, såsom t. o. m. framgår av lämnad hänvisning därtill.

II:14): Så fort någon blev ålderdomssvag eller sjuk, måste han bedja sina släktingar att så snart som möjligt bringa honom om livet. De hoppa mycken ved till stor höjd och placera människan ovanpå den övermåttan stora vedhögen och sända därpå en av herulerna — dock en främling, ty det är icke sed, att en frände skall vara baneman — med en kniv till honom. Sedan den, som dödat deras frände, återvänt till dem, tända de strax all veden, börjande ytterst. Men sedan flamman upphört, samla de benen och gömma dem omedelbart i jorden. — Uppenbarligen ha vi i denna berättelse på samma gång en skildring av herulernas vanliga gravskick och ett vittnesbörd om, att nordmännens sed att förkorta ett liv, som blivit tungt, — vad vi vanligen förbinda med namnet "ättestupa" — kunde utföras under en form, som motsvarar en sedvanlig begravning.

Det kunde sålunda, även utan Ivars uppträdande, ha funnits mången anledning för Ingjald att själv beställa om sin begravning. Om han så gjort, borde han enligt sin ätts sed ha låtit bygga sig ett bål och, om han, som dikten säger, var en tapper man, tänt på det själv. Att hans död inte var av enastående art, tyckes dikten antyda, då den säger: fyrstr, vilket bäst tolkats: först av alla ynglingar. — Då de yngre svenska led, som den ursprungliga dikten kan tänkas ha innehållit, alla strukits av Thjodolv utom ett, sakna vi möjlighet att kontrollera riktigheten av denna tolkning, för så vitt ej sonen Olovs död skett på i huvudsak enahanda sätt, varför i själva verket vissa saker tala. Den ovan givna tolkningen av anekdoten om Frös inhiherade bränning — vilken icke härstammar från Ynglingatal, men sannolikt ändå från Svethjud — må ock ihågkommas i detta sammanhang. — Historien om Egils ilska tjur både berättigar till en sådan omtolkning av Ingjaldssågen, som jag här försökt, och varnar för tilltro till resultatet. Med det ovanstående har jag därför endast velat framhålla, hur naturligt Ingjaldssågen skulle kunna rekonstrueras utan pressning av Ynglingatal under beaktande av

ättens sannolika gravskick och av det föreställningssätt, som kan anses ha tillhört hans tid. Om jag åter genom denna konstruktion kommit närmare den historiska verkligheten, lämnar jag osagt.

* *
*

Om Olov Trätälja säger Thjodolv (J 33, N 55—57):

Ok við vág	sonr Fornjóts
— — — — — ¹	af Svía jǫfri.
hræ Áleifs	Sá áttkonr
ǫlgylðir svalg,	frá Upsǫlum
ok glóðfjalgr	lofða kyns
gǫrvar leysti	fyr lǫngu hvarf.

Och — — — —¹ han som tjuter i offerlunden slök Olovs lik. Och Fornjots glödhete son (d. v. s. elden) löste dräkten av svearnas jovur (en benämning för fursten); denne ättling av berömda mäns släkt gick bort från (d. v. s. dog i) Uppsala för länge sedan.

Denna skildring, som innehåller att *liket av sveakonungen* Olov brändes, kan utmärkt förenas med uppgiften i *Historia Norvegiæ*, att Olov efter en lång och fredlig regering dog mänt av år i Svethjud (diu et pacifice functus regno plenus dierum obiit in Swethia). Ares sätt att ur dikten dra ut, vad som intresserade honom, ger sig tillkänna på ett analogt sätt

¹ Andra versen är förvanskad i alla handskrifter. Den har bl. a. föreslagits lyda: hinns viðjar skar, hinns við arði (i dessa fall knuten till Aleifr, omskrivande binamnet trätälja); hinns viði arr eller Vingarnar (och då knuten till det föregående vág). Då fältet är fritt för gissningar, må en ny möjlighet framhållas: við vág hinns viðjar arr = medelst den vág, som plöjer (gator i) skogarna, d. v. s. i *eld*. — Thjodolv skulle uttryckt en sådan liknelse genom en genitivkonstruktion (jfr menþjófr markar, bitsótt hliðar þangs), ty övriga relativsatser i Ynglingatal äro alla knutna till personnamn. Men det vore väl tänkbart, att uttrycket lånats oändrat från den svenske diktaren, vars språkbruk kan ha varit mindre konsekvent.

i hans ord om Domar, vilkens strof ju till innehållet motsvarar Olovs: in Swethia obiit morbo. Talet om den långa och fredliga regeringen är väl Ares utläggning av Olovs binamn, som han anför, och kan jämföras med Snorres utläggning av Braut-(Anund).

Att Historia sålunda låter Olov vara sveakonung, står i god överensstämmelse med dess uppgift, att Ingjalds död var föranledd "av omätlig rädsla för Ivar, en på den tiden av många fruktad konung (ultra modum timens Ivarum cognomine withfadm regem tunc temporis multis formidabilem)", vilket *icke* antyder, att Ivar dragit nytta av denna förskräckelse genom att göra sig till konung över Svethjud; likaså med dess uppgift, att norrmännen i "bergen" (Oplandene) gjorde till sin konung Olovs son Halvdan, som *kom från Svethjud* (de Swethia venientem). Det vore högst besynnerligt, om Are härvid tänkt på Värmland. Den snäva begränsningen av begreppet Svethjud har nyligen framhållits i denna tidskrift av prof. S. Tunberg (1920, s. 147 f.).

Också för Thjodolv har Olov varit den sista av de sveakonungar, han tagit befattning med. Uppgiften, att Olov gick bort (dog) i Uppsala, har utformats så, att man tydligt märker: nu är ett kapitel slut. Skalden tycks rentav ha börjat på ny räkning med Halvdan vitben, ty hans sonson är "den tredje jovurn".

Oförenliga med Thjodolfs och Ares uppgifter äro Snorres: vid Ingjalds död beslöto svearna fördriva Ingjalds släkt och Olov flydde först till Nerike, men då svearna (obs. deras lokala begränsning) fingo veta, var han uppehöll sig, måste han fortsätta och kom till Värmland, som han uppodlade, och dit många svear av hans anhängare följde honom. Sedermera gävo svearna (i Värmland?) Olov skulden för en svår missväxt, drogo med en här mot kungen, omringade hans hus och brände honom inne. De gävo honom åt Oden och offrade honom för att få god årsvävt — Tydligen vilar denna av Snorre accepterade version, som före Ynglingasagans tillkomst (men

långt efter Are) antydes i Egilssagan, på annan grund än Thjodolvs och Ares auktoritet.

Vilkendera av dessa motstridiga traditioner historiskt har rätt, vidkommer strängt taget ej denna undersökning, då den svenske ättediktaren, i händelse Olov verkligens fördrivits, givetvis kunnat önska undanskymma det för den i så fall snart till makten återvända ättens ära nedsättande. Men det må sägas, att Snorres uppgifter om Olovs Värmlandståg tyckas komma ur en lika grumlig källa som hans uppgifter om Visburs m. fl. Ynglingars Finlandståg och i varje fall arkeologiskt icke kunnat på minsta vis styrkas, även om försök i den riktningen ej saknats (jfr nedan).

Uppgiften om Olovs offerande antages allmänt vara en återklang av berättelsen om Domaldes. Därifrån ha uppgifterna om handlingens anledning och syfte lånats. Men en annan upprinnelse måste sökas för uppgiften, att svearna gåvo kungen *åt Oden*. Det kan knappast vara Oden, som i Historias berättelse om Domalde åsyftas med "Ceres". Vi erinras i stället om, att Njord enligt Snorre lät märka sig åt Oden, innan han dog och brändes, att vid Håkon den godes grav talade man så, som hedningars sed var, och visade honom till Valhall, att vid Harald Hildetands gravläggning den döde uppmanades åka eller rida till Valhall och att — för att endast anföra ännu ett exempel — Sigurd Ring, när han på sitt brinnande skepp bar hand på sig själv, sade sig fara till Oden.

Antaga vi, att dikten en gång haft dubbelt så många verser som nu om Olaf och att de förlorade, som bl. a. böra ha berättat om kungens död, stått före de bevarade och av den svenske diktaren givits (delvis) samma innehåll som Visburstrofens (med "svear" i st. f. "sätessvärjare" samt något om givandet till Oden), ja då förstå vi lätt, *hur* hela Snorres berättelse om innebränningen kunnat komma till. Att den tillkommit genom misstyding av dikten, har redan förut framhållits som sannolikt. Enligt den uppfattning, som ovan hävdats, måste redan Thjodolv ha inlett misstagen.

* *

*

Liksom nyss, då fråga var om hur elden frigjorde själen, har en slående parallellism kunnat konstateras mellan en av de första stroforna, om nr 4 Visbur, och några av de sista, främst 17 Östen, men även 20 Ingjald och 21 Olov. Intrycket av den svenska förebildens enhetlighet blir härigenom skärpt. Vidare har Visburstrofen befunnits lika fri från biografiska notiser som stroforna om Vanlande, Dyggve (och Agne). Detta gör, att även efter mitt betraktelsesätt den sedan länge av åtskilliga betonade skillnaden mellan de äldre och yngre kungarna kommer fram. Fortfarande ha vi ingen rätt räkna mer än de senare som historiska. Däremot synes man icke ha träffat rätt, då stroforna om de äldre betraktats som skildringar av vanlig hednisk offerritual. Detta skulle visserligen ännu kunna tänkas gälla beträffande Domalde¹ och kanske Fjolner, Svegger m. fl., men den möjligheten ligger nu närmare till, att dessa tillkommit genom missförstånd av samma art som de om Agne etc., ehuru en friare omdiktning gjort en säker rekonstruktion omöjlig (för mig åtminstone). Rimligt synes mig emellertid vara, att stroforna om Vanlande, Visbur, Dyggve och Agne äro sådana slutstrofer, varigenom uppgifterna om historiska kungars, t. ex. Egils, Ottars, Adils död kompletterats med uppgifter om deras bränning, motsvarande det som ännu finns av den arten beträffande Östen, Ingjald och Olov. — Att sådana ord som Vanlande snarare äro appellativ ('vanländingen') än egennamn, har förut ansetts rimligt.

Det skulle stämma bäst in i mitt resonemang, om Thjodolv genom sin ådagalagda brist på inblick i svearnas tro och sed blivit den, som tillskapat dessa nya kungar. Skyldig hänsyn till det mått av historiskt vetande, som hans samtid kan ha haft, har föranlett honom att inpassa de nya som de avlägsnaste ättleden, så långt görligt efter bokstavrim.

Den roll, jag sålunda tilldelar Thjodolv², gör mig obenägen

¹ Om Domalde, se min uppsats *Hangadrotten (Etnologiska studier, tillägnade N. E. Hammarstedt, Sthlm 1921)*.

² Jfr s. 141, rad 5 f.

godtaga den förmodan, att hans redan över hövan långa Ynglingadikt en gång innehållit tre åttaradiga strofer om var kung. De skäl, som anförts härför, må gälla beträffande den ursprungliga svenska dikten, där Vanlande etc. ej figurerade som självständiga kungar. Beträffande de norska kungarna synes Thjodolv i intet fall ha behövt mer än två åttaradiga strofer. Och stroferna om Agne, Vanlande, Dyggve och Visbur tyckas mig bilda fullt avrundade enheter i sitt nuvarande skick.

* *
*

Liksom Thjodolv föresatt sig att skildra vars och ens av de norska kungarna död och *begravning*, så synes hans svenska föregångare ha skildrat vars och ens död och *bränning*. Det finnes i dikten ingen uppgift om en sveakonungs hög, om ej några som tydligt ange sig som formulerade av Thjodolv: Och beträffande Domars gravrör (eller lik, se ovan) har *jag* — —; *Österns* hav sjunger för (Yngvar). Högålderns uppfattning, att liket vilar under högen, kommer kanske även fram i Anundstrofen, som företer mycket påfallande likheter med motsvarande verser om de norska kungarna Östen och Olov Geirstadaalv.

Detta står i god överensstämmelse med min förut i *Fornv.* uttalade förmodan, att flertalet av Snorres uppgifter angående sveakungars gravar härröra från en helt annan källa än dikten.

Att den svenske skalden icke omnämnt högbyggen, kan tillskrivas samma sak, som ovan framhållits beträffande skiltringarna av Hnäfs och Beowulfs bränningar: eldens snabba arbete tilltalade skaldefantasin på ett helt annat sätt än trälarnas, som över det nedbrända bålet uppförde en hög; och denna hög, som endast var ett minnesmärke, hade ej för "gravskicket" samma centrala betydelse som den, som reddes till varaktig bostad åt en död, som ej skulle brännas.

* *
*

När jag först upptog Ynglingatal till granskning, begränsade jag mig till stroferna om de konungar, som enligt gängse åsikter omtalas i dikten som antingen brända eller innebrända.

Resultatet av denna undersökning sammanfattade jag på följande sätt:

“Dikten meddelar, att Domar, Vanlande och Olov trätälja brändes, sedan de dött, den förste av sjukdom, den andre genom marritt, den tredje på ej angivet sätt; att Visbur brändes, vare sig levande eller död, i ett hus, påtönt av hans söner, “sätessvärjarna“; att den svenske Östen innebrändes av utländska män i ett hus, fullt av sjökrigare; samt att Ingjald brände sig själv levande.

Den närmast yngre källan, *Historia Norvegiæ*, meddelar redan den, vad den fåordiga dikten lockar oss att tro, både att Visbur delat Ingjalds och Östens lott att brännas levande och att Ingjalds bränning som de två andras försiggick i ett hus. Dessutom låter den Ingjald likt Östen följas av sin hird. När Snorre slutligen också låtit Olov innebrännas, står han däremot i uppenbar strid mot såväl dikten som *Historia Norvegiæ*.

Det för den äventyrsrika forn litteraturen så vanliga motivet att “ta hus på“ någon och bränna honom inne har sålunda bevisligen, vad beträffar Olov, vunnit insteg i Snorres Ynglingasaga i strid mot den av dikten hävdade traditionen. Det är mycket nog, att dessutom strofen om Visburs bränning kan minst lika väl tydas som handlande om regelrätt likbränning som om innebränning av en levande och att stroferna om Ingjald i och för sig kunna tolkas som åsyftande en självvald död i anslutning till ättens gravskick och att en sammanställning av dikten och bevarade prosapartier beträffande Olov vid ringa jämkning — en sådan är nödvändig — leder till en härmed i huvudsak överensstämmande begravningsskildring.

Min misstanke, att likbränning i hus åsyftats i Ynglingatal, finner ytterligare stöd, om vi antaga, att Thjodolv som en god skald valt sina kenningar ej blott efter allitterationens

krav, utan även med strängaste hänsyn till tankeinnehållet: den döde Domar lyftes på den i hus innebrände Halvs bane,¹ *hustjuven* trädde Ingjald in på livet. De enda tillfällen, då skalden talar om skepp, äro då han uppenbarligen, åtminstone enligt Ares, Snorres och Jónssons mening, vill säga, att de personer, det gäller, brännas i hus: Visbur i härdens skepp, Östen i härdskeppet (skeppet med brandar) eller i tomtens fast timrade båt. Om skalden i dessa fall, såsom man antagit, velat framhäva motsättningen till verklighetens skeppsbränningar, kunna sådana även sökas utanför Ynglingaättens historia; och denna jämförelse låge närmast, om husbränningarna gällde lik. Eljest kan skalden ha ihågkommit, att i de norska obrända Ynglingarnas gravar skeppet spelade en så framträdande roll [en möjlighet, som jag numera anser utsluten, då ifrågavarande uttryck böra vara präglade av den svenske diktaren], eller helt enkelt valt sina kenningar med hänsyn därtill, att skeppet var den enda träkonstruktion av storlek, jämförlig med husets, som kunde komma i fråga, om ej liknelsen, som från början kan ha avsett ett vanligt hus (ej ett bålhus), såsom gäller legvers knorr, föranletts av husets yttre likhet med en omstjälpt båt. Man tänke sig en lång hall med stort, kanske valmat tak och låga väggar.

För övrigt måste det ihågkommas, att Thjodolv, norrmanen, kanske saknat förutsättningar att rätt förstå den fornsvenska ättedikt, som anses skymta bakom Ynglingatal. Särskilt förmärkes hans omredigering i de två strofer, där den "naturliga" innebränningen tydligare eller otvetydigt kommer fram (om Ingjald: bland svearna syntes denna katastrof; om Östen: man har bland svearna berättat).

Allt mer ökas alltså möjligheten av, att Ynglingasagans fyra gånger använda motiv, innebränningen, till stor del eller helt kommit till genom misstolkningar av ursprungliga motiv, som förutsätta kännedom om ett för Thjodolv och den bygd,

¹ Vid denna kenning kan jag numera ej fästa någon vikt i berörda avseende.

han tillhörde, främmande gravskick: likbränning i hus. Ur min synpunkt är det nog att konstatera, att denna *möjlighet* föreligger, medan däremot intet som helst välgrundat stöd tyckes föreligga för att dikten bevarat minnet av bränning i skepp. De försök, som gjorts att tolka partier som åsyftande skeppsbränningar, skulle väl knappast ha framställts, om icke just det gravskicket även från arkeologisk synpunkt ansetts som det mest sannolika för de äldre Ynglingarnas vidkommande.

Men, och det vill jag betona, jag tilltror mig icke att vare sig i Ynglingatal eller i övriga nordiska litterära källor ha funnit något bindande bevis för, att likbränning i hus existerat här. Det antagandet vilar helt på de tidigare framförda, arkeologiska skälen. Endast om dessa skäl — vilka jag framdeles hoppas kunna utförligare framlägga — äro hållbara, torde mina texttolkningar vara värda beaktande. De ha närmast föranletts av min önskan att möta den invändningen, att min teori saknade varje anknytning i litteraturen.“

Det berättigade i de försiktiga slutsatser, jag sålunda formulerat, hoppas jag de flesta skola vara villiga medgiva. Genom den sedermera företagna utvidgningen av Ynglingatalstudiet — till Agne-, Vanlande- och Dyggvestroferna m. fl., varmed ovan börjats och som föranlett tillägg och ändringar i behandlingen av de övriga — har, om även de därigenom vunna, helt visst mer omtvistliga slutsatserna i stort godtagas, sannolikheten väsentligt ökats för att i Ynglingatal återfinnas skildringar av likbränning i hus.

Den svenska ättedikt, Thjodolv använt, har då befunnits i fråga om sveakonungarnas bränning ideligen anspela på samma tro och sed, som vi kunna ana bakom berättelsen om Frös inhiberade bränning och tydligt framgår ur Snorres uppgifter om svearnas tro i detta avseende, resp. framgått av studiet av de med största rätt till Ynglingakonungar hänförliga högarna vid Gamla Uppsala.

Denna bild av brännålderns dödstro och brännings sed hos svearna är fränsett bålets karaktär densamma, som framgår av

Ibn Fadhlans berättelse och fullständigt densamma, som jag sökt fram ur de vantolkade eller förvanskade dikterna om Sigurds och Brynhilds bränning, om Hnäfs och om Beowulfs.

Det är denna huvudsakliga enhetlighet i resultatet, som för mig står som den bästa ursäkt, jag kan anföra för de många helt visst i och för sig vågade, i varje fall långt ifrån bevisliga slutsatserna, och som jag därför ber den kritiske granskaren av mina litteraturstudier räkna mig till godo.

d. *De klassiska folkens likbål. Herodianus om den kejsrerliga apoteosen.*

I Jacob Grimms förträffliga arbete *Über das verbrennen der leichen*,¹ vilket lämnat mig anvisning på flertalet ovan behandlade texter, anföras uttrycken *ignem et sarmen circumdari*; *ligna et sarmenta circumdari, ignemque subjicere*.² Dessa bringa visserligen i hågkomst min på arkeologiska iakttagelser grundade förmodan om ring- eller valvformigt anordnade bränslanhopningar kring de husliknande kamrarna i ynglingaättens svenska husbål. Några skildringar av romerska likbål i form av hus över liken synas emellertid icke, i viss mån på nedan nämnda viktiga undantag när, förekomma. Man får det intrycket, att liket i regel placerats ovanpå det romerska bålet. Samma läge intar f. ö. liket redan i Homeros' skildringar av Patroklos', Hektors och Achilles' bränningar.

Klara redogörelser för klassiska offerbål styrka detta faktum.³ Endast helt undantagsvis omtalas från Grekland, såsom prof. M. P. Nilsson haft vänligheten meddela, bränning av offer i hus, nämligen i Tithorea i Phocis (Paus., X, 32, 15) och sannolikt även i Delphi.⁴

¹ *Abhandl. d. phil.-hist. Kl. d. k. Akad. d. Wissensch.* 1849 (Berlin 1851), s. 205 ff.

² *Plaut. Most.* V. 2, 65; *Cic. Verr.* II. 1, 27.

³ O. Puchstein, *Der Altar des olympischen Zeus (Jahrbuch d. k. deutsch. Arch. Inst.,* bd XI, 1896).

⁴ M. P. Nilsson, *Griechische Feste* (Leipzig 1906), s. 150 ff.

Den klassiska världens likbål — och herulernas i Prokopius' ovan s. 155 återgivna berättelse — motsvarar sålunda icke den germanska bålform, jag sökt rekonstruera. I princip måste den senare ha haft annan, måhända självständig upprinnelse.

Har emellertid seden att ge likbålet form av hus en gång haft den spridning, som dess förmodade omtalande i Eddan, Beowulf och Ynglingatal skulle ge vid handen, ligger det nära till att söka klassisk påverkan, ty en spontan utveckling inom nordiskt område av den enkla kasen till ståtligare bålhus låte endast tänka sig, om sistnämnda bålform vore begränsad till ett trängre, avskilt område. Detsamma kan sägas om många av de ceremonier, som i de ovan behandlade skildringarna omtalas eller åtminstone framskymta. I själva verket har mycket av allt detta synnerligen höga anor.

Redan Homeros' nysnämnda skildringar av bålbränningar erbjuda flera påfallande analogier. Likväl går tanken närmast till Rom under århundradena omedelbart före kristendomens överhandtagande.

På fråga härom har professor Lennart Kjellberg också haft vänligheten hänvisa mig till Herodianus' († omkr. 240 e. Kr.) skildring av en kejsarlig apoteos (consecratio, upptagande bland gudarna) under den av honom behandlade senare kejsartiden.¹ Liket självt bisattes "på vanligt sätt", ehuru praktfullare än eljest. Men av vax formades en trogen bild av den döde, som lades på en mycket stor, hög bår av elfenben, vilken utställdes på gyllene täcken. Bilden var blek, föreställande, att kejsaren var sjuk. På ömse sidor sutto under större delen av dagen alla senatorerna och förnäma damer i sorgdräkter. Detta fortgick i sju dagar. — Läkare kommo tid efter annan in, närmade sig lägret och undersökte skenbart den sjuke, ständigt förkunnande, att hans tillstånd försämrades. Då de i sinom tid förklarar honom död, lyftes båren av de förnämsta av rid-

¹ *Ab excessu divi Marci libri octo*, IV, 2.

darna och utvalda ynglingar ur senatorsståndet och fördes genom *Via sacra* till det gamla Forum. — Från trappformiga förhöjningar på ömse sidor utförde körer av förnäma gossar, resp. damer lov- och klagosånger. Sedan upplyftes bären ånyo och fördes ut ur staden till Marsfältet. På dess slätaste plats hade iordningställts en liksidig fyrkant, som icke var utförd av annat ämne än allenast stora träblock, sammanfogade till formen av en byggnad.

Denna var invändigt helt fylld med torrt trä (ris, kvistar), och utvändigt smyckad med guldvävda täcken, elfenbensbilder och brokiga målningar. Ovanpå denna fyrkant stod en andra, liknande den förra till form och utsmyckning, ehuru mindre, med dörrar och portaler, däröver en tredje och fjärde, var och en mindre än den, varpå den vilade, och överst en minsta fyrkant som avslutning. Herodianus jämför denna uppbyggnad med en sådant torn i hamnarna, som nattetid genom eldsignaler underlättade skeppens trygga infart och vanligen kallades *Pharus*.

I andra våningen uppställdes bären och omgavs där med kryddor och allehanda rökverk, frukter och essenser, vartill varje folk och stad och alla förnäma med glädje bidragit till kejsarens ära. Sedan sålunda en väldig hög uppbyggts av kryddorna, så att hela utrymmet fyllts, började en ritt omkring byggnaden. Hela ridderskapet red omkring i krets i regelbunden ordning i krigisk takt.

I lika ordning följde en rad vagnar med män, bärande togor med purpurrand och masker efter berömda romerska härförare och kejsare.

Sedan detta försiggått, grep den som (genom arv) övertog kejsarvärdigheten, en brinnande fackla och höll den mot byggnaden, varvid de övriga från alla sidor buro fram eld. Sålunda antändes det hela lätt och snabbt tack vare mängden av ris och rökelse, som hopats.

Från den översta, minsta våningen lössläpptes en örn, som höjde sig mot skyn. Romarna trodde, att han bar kej-

sarens själ från jorden till himmelen; och från denna stund ärades kejsaren i kretsen av övriga gudar.

Ehuru Herodianus infört denna skildring av en romersk apoteos, vilken han förklarar förekommit endast beträffande sådana kejsare, som efterlämnat söner att taga arv efter dem, i anledning därav, att sönerna till kejsar Septimius Severus († 211) föranstaltat en sådan efter sin faders död, anger han uttryckligt, att hans skildring avser hävdvunnen sedvänja i största allmänhet. Det har särskilt på grund härav mindre betydelse, om det, såsom texten tyckes ange, ej var kejsarens lik, som brändes, utan endast en bild därav. Påtagligen var ceremonien ett minne från den föga avlägsna tid, då den verkliga bränningen av ett kejsarligt lik utfördes så.

Flera bilder från denna eller äldre tid visa, hur kejsarliga personer från bålen höjas i luften än av örnar än av vingade, människoliknande väsen.¹

Det torde icke närmare behöva framhållas, i huru hög grad Herodianus' skildring överensstämmer med och styrker min ovan framställda, för övrigt utan närmare kännedom om den sistnämnda utformade och till korrektur hunna rekonstruktion av Beowulfsbränningen och av den bränningssed, den ursprungliga Ynglingadikten avspeglar. Ännu Ibn Fadhlans bekanta skildring från år 921 eller 922 företer påfallande likheter. Dessa överensstämmelser finna sin naturliga förklaring, om vi anta sistnämnda skildringar återge ett bland germanerna segt kvardröjande bruk, utbildat under det på så många andra sätt ådagalagda livliga inflytande från Söderns kulturländer, som nordanfolken mottogo under den romerska järnåldern.

IV. Om bränning och jordande av lik med båtar.

De nordiska fornskrifterna ge, enligt den utredning, jag framlagt i *Fornvännen* 1920 (s. 82—89) och ovan sökt ytterligare bestyrka, talrika vittnesbörd om tvenne väsensskilda, i

¹ Baumeister, *Denkmäler d. klass. Altertums*; Apotheos. Daremberg et Saglio, *Dictionnaire des Antiquités gr. et rom.*; Apotheosis.

Norden under hednatidens sista århundraden levande föreställningssätt om livet efter detta: Högålderns dödstro uppbars av de genom kristen inverkan ånyo aktualiserade, primitiva föreställningarna om den dödes (långvariga eller eviga?) kvarboende i graven. Brännålderns dödstro åter, vilken påminner om den senklassiska tidens mer spiritualistiska åskådningssätt, förutsatte själens omedelbara frigörelse och flykt till en avlägsen, lyckligare värld.¹

Gemensamt för båda dessa åskådningar var, att den döde under den fortsatta tillvaron kunde fägna sig åt de ägodelar, som i förra fallet nedlagts med liket i graven, i senare fallet antingen brännts med den döde eller av honom i livstiden deponerats på säker plats i mark eller mosse.

Rent teoretiskt kan skeppet inpassas fullt naturligt i vilkendera som helst av dessa två åskådningar som en del av den dödes egendom.

a. *De litterära uppgifterna om båtbegravningar.*

Till en början är det uppenbart, att ingen skillnad kan göras mellan den dödsuppfattning, som framlyser ur de ovan behandlade berättelserna om likbränning i hus (eller i varje fall i bål utan nämnt skepp) å ena sidan och Ibn Fadhlans å den andra. Om den med arabens tolk samspråkande varägen varit en skald, skulle han kanske ha sagt, att den döde, när han av vinden fördes till paradiset, seglade i sitt skepp. Detta vore åtminstone endast konsekvensen av den näraliggande uppfattningen, att den döde skulle ha gagn av alla de föremål, som brännts på bålet, och kunde jämföras med, att t. ex. Brynhild, som brändes i vagn, uppgivits åka till bålfärdens mål

¹ Jag vill icke bestrida, att *folktron* nog i detta fall som eljest kunnat vara oklar och rymt många motsägelser särskilt i den västra delen av Norden, där ett särskilt starkt inflytande från det kristna Väst-Europa röjes under vikingatiden. Här är nog att utgå från, att *skalderna* i sina självständiga verk mest låta den ena eller andra åskådningen dominera.

(i detta fall kallat Hel). Stort mer torde ej heller kunna utläsas ur övriga bevarade berättelser om av nordbor företagna likbränningar i skepp.

Ty hur löst tanken på ett avlägset, dystert Hel-Hades är hopkopplad med båtbegravningen, när någon sådan förbindelse undantagsvis kan föreligga, visar det kapitel av Snorres Edda (Gylfag. 48), där Balders bränning skildras.¹

Då Balder fallit, frågade Frigg, vilken av åsarna ville *rida* Helvägen och söka träffa Balder och bjuda Hel lösen. Härmod den raske, en son till Oden, erbjöd sig och fick Sleipner till låns.

“Åsarna togo nu Balders lik och förde det till sjön (havet). Hringhorne hette Balders skepp, det största av alla skepp. Det ville gudarna draga fram för att därå anordna Balders bålfärd (bålför), men skeppet stod icke att rubba. Då sände man bud till Jotunheim efter jättekvinnan Hyrrokkin; då hon kom ridande på en varg med en huggorm till töm, hoppade hon av hästen, men Oden tillkallade fyra bärsärkar för att hålla hästen. De kunde ej hålla den utan att fälla omkull den. Då gick Hyrrokkin lös på skeppets framstam och stötte fram det i första taget, så att eld stod om rullarna, och hela jorden skakade. Då blev Tor vred och grep hammaren och skulle ha krossat hennes huvud, om ej alla gudarna bett för hennes liv. Så blev Balders lik buret ut på skeppet, och då hans hustru, Nanna Nepsdotter, såg detta, brast hennes hjärta av sorg, så att hon dog. Hon bars på bålet och eld slogs däri. Tor stod invid och vigde bålet med Mjölner. Framför fötterna på honom sprang en dvärg, kallad Litr. Honom sparkade Tor med foten in i bålet, så att han brann upp. Till denna bränning kom många slags folk. Först kan sägas om Oden, att med honom kom Frigg, valkyrjorna och hans korpar. Frö kom i kärra med den galt, som heter Gullinbursti eller

¹ Snorri Sturluson, *Edda*, udg. af F. Jónsson (Kbhvn 1900); jfr *Gylfaginning*, översat af Finnur Jónsson (Kbhvn 1902).

Slidrugtanni, Heimdal red den häst, som heter Gulltopr, men Fröja körde med sina katter. Dit kommo också många rimtursar och bergresar. Oden lade på bålet guldringen Draupnir, som hade den egenskapen, att var nionde natt dröpo därav åtta lika tunga ringar. Balders häst leddes på bålet med full mundering.

Men om Härmod är att säga, att han red i nio dygn genom mörka och djupa dalar, så att han intet kunde se, förrän han kom till Gjallarån och red på Gjallarbron.“ Dess väktarinna, som fann bron dåna värre för Härmod ensam än för de fem fylken döda män, som dagen förut ridit över, berättade, att också Balder *ridit* över bron. —

Att frågan, vart Balder enligt den ovan återgivna berättelsen om skeppsbränningen begav sig, icke får besvaras med ledning av berättelsen om Härmods Helresa, borde vara fullt klart. Beklagligtvis veta vi ej, varifrån den förra hämtats. Några nära styckets avslutning meddelade uppgifter tyckas emellertid vila på den av Snorre annorstädes i samma arbete citerade dikt, Húsdrápa, som Ulf Uggason år 983 föredrog för Olov Pá, och som skildrade målningarna i den senares präktiga hall. Av de bevarade fragmenten av denna dikt handla fem strofer om här ifrågavarande händelse. De ha översatts sålunda:

“Den kampkyndige Freyr rider i spidsen på sin guld-börstede galt til Balders bålstabel (til borgar) og styrer skarnerne. Den vidt berömdte Odin rider til sin söns store bål (at báli) —. Der ved jeg at valkyrjerne ledsager den kloge kriger og ravnene til det hellige ligs blod —. Den udmærkede Heimdal rider på sin hest til den bålstabel (at kesti), som guderne opførte efter at den meget kloge Odins søn var falden. Den meget stærke jættekvinde stødte skibet (haf-Sleipni) ud, men Odins krigere kastede (hendes) hest til jorden.“

Diktaren har, förefaller det, utgått från, att bålet var iord-

¹ F. Jónsson, *Den norsk-islandske Skjaldedigtning*, B. I, s. 129 f.

ningställt, innan gudarna samlades för att övervara det festliga ögonblicket. Den först efter dem — både enligt Snorre och strofföljden ovan — uppträdande jättinnan kan i så fall ej ha tillkallats för att dra skeppet till bränningsplatsen.¹ Oklarheten på denna punkt ger oss rätt att se oss om efter någon annan förklaring till Hyrrokkins närvaro. Brännålderns skalder — till dem frestas man ju räkna den förste skildraren av Baldersbränningen — ha befunnits med förkärlek dröja vid, hur själen drar bort från det brinnande bålet på grund av den på allehanda sätt personifierade eldens ingripande. Högålderns skalder och prosaförfattare ha lika regelbundet befunnits missuppfatta sådan poesi. Namnet Hyrrokkin har antagits komma av *hyrr*, 'eld', — ordet förekommer i Fjolsvinns-mål som namn på en av vafurlågor omvärd sal, ett bålhus? — samt av *rauka*, 'röka'. Den möjligheten kan sålunda knappast anses utesluten, att Hyrrokkin motsvarar vinden i Ibn Fadhlans berättelse. Man observere, att hon vart tillkallad, då man på skeppet ville göra Balders *bålför*, vilket ord, liksom *ād-faru* i Beowulf, v. 3010 (se ovan), blir förståeligt endast om det betecknar den genom bålet inledda färden. Att redan Ulf tänkt sig skeppet som den dödes medel för resan till den andra världen, framgår av, att han kallat skeppet *haf-Sleipnir*. Däremot får man väl ej pressa detta uttryck därhän, att det även skulle bevisa, att skalden tänkt det brända skeppets väg gå på vattnet.

Övervägande skäl synas alltså tala för, att Baldersbränningen ursprungligen tecknats mot bakgrund av "brännålderns" allmänneliga dödstro, en fullkomlig parallell till Ibn Fadhlans berättelse.

I mycket överensstämmer detta också med vad Skjoldungasagan enligt Arngrim Jonssons utdrag berättat om Ring. Denne hade utmanat konungarna Alf och Yngve i Viken, enär de vägrat låta honom äkta deras syster Alfsol. Före striden

¹ Såsom Olrik och Rosén framhållit, skildras Baldersbränningen så, att man måste förutsätta, att den försiggått på land, ej, såsom i den arkeologiska litteraturen ofta påståtts, på vattnet. Se s. 177, noten.

gåvo bröderna henne gift, på det att hon ej skulle falla i Rings våld. Ring segrade, ehuru svårt sårad, medan hans båda motståndare föllo. "När han erhöll bud om, att Alfsol var död, gick han ensam ombord på ett stort med de fallnas lik betäckt skepp, placerade sig och den döda Alfsol i lyftingen och lät med tjära, beck och svavel sätta skeppet i brand. Och med hissade segel styrde han ut till havs, pådriven av kraftig landvind, samtidigt våldsamt bärande hand på sig själv. Med friskt mod sade han till sina män, som han nyss lämnat på stranden, att han, som utfört så många stordåd och ägde så många riken, efter sina fäders sed hellre ville begiva sig med kunglig värdighet till kung Oden (Arngrim tillägger: det är till underjorden), än avvakta den overksamma ålderdomens kraftlöshet."¹

Denna märkliga skildring har varit alltför litet beaktad i den arkeologiska diskussionen. Detta beror väl både därpå, att den först sent blivit bekantgjord (av A. Olrik i *Aarb.* 1894, s. 132), och därpå, att den endast föreligger i en i slutet av 1500-talet utförd översättning. Det sistnämnda till trots synes den mig lika mycket ursprungligare än Snorres berättelse om Balders bränning, som Skjoldungasagans skildring av bränn- och högåldern befunnits ursprungligare än Snorres redogörelse för samma sak (*Fornv.* 1920, s. 67 ff.).

Ynglingasagans berättelse om Hake (kap. 23), vilken kan härröra från samma källa, Skjoldungasagan, som berättelsen om Ring, är en fullständig parallell till den senare i allt, varom den ger besked, d. v. s. beträffande situationen vid och sättet för handlingens utförande. Hake var en dansk sjökonung, som i tre år varit herre i Svethjud, då han efter en hård dust med de återvändande Ynglingaättlingarna Jorund och Erik,

¹ Här slutar, förefaller det, den sammanhängande berättelsen. Återgivaren har emellertid hört varianter och gör konklusioner: "Några påstå, att han dödat sig med egen hand innan han lämnade stranden. Och enligt tidens sed befalle han dem att på stranden uppföra en hög, som skulle heta Ringshög. Men då vindarna styrde färjan, översteg han de Stygiska vattnen på detta egendomliga sätt." — Snorre och Arngrim kunna tydligen ta varandra i hand.

visserligen som segerherre, men dödligt sårad, lät taga ett långskepp, som han ägde, lasta det med fallna män och vapen, föra det ut till havs, lägga rodret i lag, hissa seglet och sätta eld i töreved, så att skeppet kom i brand.

Man får inte blunda för, att i båda fallen rent extraordinära förhållanden råda. Nedan skall erinras om, att Attila efter striden på de Katalauniska fälten var redo att bränna sig på ett bål av sadlar, men sedermera, då han dött under lugna förhållanden, jordades obränd. Kanske var det samma naturliga, här fullständigare realiserbara önskan att hindra, att ens det minsta av deras kvarlevor plundrades eller skändades av fienden, som föranledde Ring och Hake att hänge sig åt elden på vågorna. — Ty att Skjoldungasagan något överdrivit deras segrar, kan ju med kännedom om dess partiska ställning ifrågasättas. Emellertid har man påstått, att dessa två berättelser skulle bekantgöra för oss ett regelbundet gravskick — bränning på *flytande* skepp —, utmärkande för i första hand folkvandringstidens danska kungaätt, Sköldungarna, men sannolikt även talrika andra, såväl furstar som gemene man.

Även en berättelse om den nyssnämnda ättens stamfaders, Skölds, hädanfärd har satts i förbindelse härmed. I viss mån uppbär även Sköld rollen av utbörding i det land, där han dör. Ty enligt Beowulf lastade danerna hans skepp med ej ringare gåvor än de hade gjort, som i livets vår, då han ännu var barn, sänt honom ensam över vågorna. Att Sköld upptogs av danerna som Moses av Faraos dotter har emellertid förklarats vara ett oursprungligt drag. Men intrycket blir det samma, om vi istället insätta, vad Sköld är i Skjoldungasagan och för Snorre: Odens son och specielle representant i Danmark. Beowulfkvädets nyssanfödda uppgift skulle alltså lätt nog kunna sammanställas med svearnas tro, att Oden efter döden återvände dit, varifrån han kommit.

Det behöves uppenbarligen inte svåra trollkonster för att rikta Skölds hädanfärd mot samma mål, som klart utpekats i Skjoldungasagens berättelse om hans ättling Sigurd Ring. Men

vid denna jämförelse får det ej förglömmas, att Sköld upp-
ges ha lämnats obränd. Det är möjligt, att denna skillnad
endast beror på en tillfällighet (några versers bortfall ur en
recitatörs minne) eller är en konsekvens av hopkopplingen
med hittebarnsmotivet. Däremot tror jag inte, att det för de
agerandes föreställningssätt varit likgiltigt, om eld anlitats
eller ej.

De enda berättelser om likbränning i skepp, vari resans
mål antytts, äro alltså Ibn Fadhlans och Skjoldungasagens.
Paradiset i den förra, Oden i den senare motsvara gott var-
andra och ställa berättelserna i god samklang med bränn-
ålderns allmänna betraktelsesätt. Föga vikt må läggas vid
mina försök att pressa in Baldersbränningen och Skölds hädan-
färd i samma form. De ha gjorts huvudsakligen för att visa,
att dessa sägner, som dock tilldelats väsentligt bevisvärde för
vittgående konstruktioner av helt annan innebörd, äro alltför
oklara för att överhuvud lämpa sig som självständiga argument
i en allvarlig diskussion.

* *
*

Även i de litterära uppgifterna om jordande av obrända
lik synas föreställningarna om den dödes tillvaro ha varit de-
samma, vare sig en farkost ingick i utrustningen eller ej.¹

Det var lika naturligt, att den i Asmundarleidi jordade
landnamsmannen skulle föredra ensamheten framför sällskap
med en träl, som att Sigurd och Brynhild skulle sätta värde
på ett stort följe av trälrar. Ty de senare tänktes genom bålet
bringas på väg till en plats, där jämbördigt sällskap i till-
räcklig mängd mötte dem, medan den förre inte hade något
mål utstakat för sitt manövrerande med det folktomma skep-
pet i högen. Asmund *bodde* i sitt skepp liksom andra hög-
bor i sina timrade gravkamrar.

¹ *Fornv.* 1920, s. 84 ff. och ovan s. 142. Jfr ock Th. Petersen, *Litt
om Frosta*, särtryck s. 26 (ur *Frosta i gammel og ny tid*, Trondhjem 1917).

Endast undantagsvis, och i fall, då varken skepp eller annat färdemedel, fränsett "helskor" nämnas, antydes, att en höglagd skall till Valhall. I ett fall får han ett vapen med sig för att visa det på vapentinget i Valhall. Det utsäges dock ej, om han omedelbart skulle bege sig åstad dit eller möjligen avvakta en uppståndelsedag likt de kristna i sina grifter. Berättelsen om seden att fästa skeppet i högen med en stor sten vittnar ytterligare om, hur fjärran tanken på den dödes bortdragande på sitt skepp var för vikingatidens normän och isländingar.

Emellertid sakna vi beträffande jordande av obrända lik i fartyg fullständigt användbara berättelser, som kunna tänkas åsyfta under folkvandringstiden utspelade händelser. Vilka föreställningar, som en gång exempelvis knötos till anläggandet av de första Vendelbåtgravarna, kan sålunda icke direkt på litterär väg bedömas. Men det har måhända redan symptomatisk betydelse, att den första arkeologiska iakttagelse, som satts i samband med den isländska seden att fästa skepp, synes vara Stolpes iakttagelse i en av Vendels båtgravar. Det var visserligen ingen av de äldsta gravarna, utan en från vikingatiden, nr IX, som innehöll en 75 cm. lång, 35 cm. bred gråsten i aktern, ehuru fyllningen eljest var stenfri. Iakttagelsen har trots gravens sena anläggningstid en viss vikt, då i detta fall attraktion från det i bygden vanliga gravskicket utan tvivel är utesluten.

Om den dödstro, som de första Vendelgravarnas anläggare hyste, eller åtminstone om anledningarna till detta gravskicks uppkomst kunna vi sålunda vinna besked endast genom att betrakta företeelsen i dess historiska miljö.¹

Det saknas som bekant inte försök i den riktningen. Få arkeologiska företeelser av allmännare betydelse ha väl ägnats större intresse än just "båtgravskicket". En sakrik översikt av

¹ Av särskilda skäl är jag förhindrad att nu upptaga frågan om de gotländska bildstenarnas innehåll, som dock även har intresse i detta sammanhang.

de fynd, som ställts i samband därmed, och en kritiskt sovråd sammanfattning av gällande åsikter om de föreställningar, som man antagit i forntiden ha knutits till "båtgravskicket" och vållat dess uppkomst, har så nyligen lämnats av H. Schetelig i *Osebergfundet*, att jag kan åtnöja mig med en hänvisning till detta arbete.¹

Ehuru jag naturligtvis ej vill förneka denna diskussions stora betydelse, måste jag beteckna dess direkta resultat som misslyckat. Anledningen härtill är, att den vilat på falsk grund. Utgångspunkten — och samtidigt det alltjämt enda, som skulle kunna stödja de därpå vilande åsikterna om den konstlade enhet, man bildat av "båtgravarna", är nämligen en i och för sig visserligen imponerande, med tiden ökad samling excerpter ur skilda folks och tiders mytkretsar. Man har exempelvis i nu nämnd ordning åberopat bl. a. egyptierna för 5000 år sedan, babylonierna, ett under frankerna på 500-talet e. Kr. lydande folk, iriska fornkväden, Chileborna, malajerna, Sioux-, Columbia- och Algonquinindianerna, grönländarna, australierna, forngrekerna, indianerna igen, slutligen finnarnas nationalepos, allt för att visa allmängiltigheten av tron på själarnas färd över havet, sundet eller floden. Därmed har man också ansett sig ha funnit det väsentligaste beviset för att vårt "båtgravskick" både framvuxit ur och allt framgent uppburits av en i Norden länge hyst, tidigare på andra sätt manifesterad tro av liknande innebörd.

De arkeologiska företeelsernas inpassande i denna teori har man sökt vinna genom vissa allmänna, vid närmare skärskådande intetsägande typologiska funderingar, vilka emellertid med den beklagliga övertro, som brukar fästas vid allt, som — vanligen med orätt — ges namn av typologi, upprepats i ett flertal skrifter på fullt allvar, men också t. ex. i Scheteligs

¹ *Osebergfundet* I, s. 209 ff., särskilt s. 243—55; litteraturanvisningar s. 365. De senaste arbetena i samma riktning äro: B. Schnittger, *Gotländska skeppssättningar* (Aarb. 1920); M. Ebert, *Die Bootfahrt ins Jenseits* (*Prähist. Zeitschr.*, XI, XII).

framställning så skeptiskt, att ett direkt bemötande må anses överflödigt.

Det är en principfråga, som jag ej anser mig behöva debattera, om det ovan antydda religionshistoriska resonemanget, vilket ju var naturligt, när Hans Hildebrand skrev *Folkens tro om sina döda*, fortfarande skall betraktas som bindande. För egen del måste jag fullständigt fränkänna det beviskraft och har glädjen därvid kunna stödja mig på Axel Olriks auktoritet.¹ I det följande tager jag därför endast hänsyn till det av arkeologerna så förbisedda samtida arkeologiska materialet och till sådana litterära uppgifter, som ha ett otvetydigt avseende på den tid och den kulturmiljö, varom fråga är.

b. *De första båtgravarnas allmänna förutsättningar.*

Det ligger i de rikt utstyrda båtgravarna, sådana vi känna dem från Vendel, ett ursprungligt, överdådigt drag, som efter all arkeologisk erfarenhet endast brukar utmärka till Norden nyinförda bruk. Onekligen passa dessa gravar bäst för ättlingar av invandrarhövdingar som Oden och Sköld. Nyligen har också den ätt, de skulle tillhöra, utpekats, om än med viss reservation. De skulle tillhöra Ivar Vidfamne eller hans ättlingar, som på grunder, vi ovan funnit skäligen osäkra, sagts en tid ha regerat i Svethjud. Häremot har redan T. J. Arne i denna tidskrift (1918, s. 236) riktat en kritik, vari jag tillfullo instämmer. Det kan tilläggas, att dessa hypoteser tyckas förutsätta en kronologisk absurditet eller åtminstone nödvändiggöra en avsevärd revidering av den låt vara lösliga sagohistoriska kronologi för våra fornkönungar, varpå de bygga. Ivar skall nämligen vara efterträdaren till sonsonsonsonen till

¹ *Danmarks Heltedigtning*, I, (Kbhvn 1903), s. 248—56. Se även H. Rosén, *Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion* (Lund 1918), s. 90—109. Innehållet i dessa med min uppfattning delvis sammanfallande arbeten var mig obekant, när jag gjorde det i *Fornv.* 1920, s. 85 ff. införda uttalandet.

Adils, som fått den yngsta Uppsalahögen, och ändock daterar dessa hypotesers huvudmålsman på Knut Stjernas auktoritet den sistnämnda till tiden omkr. 600 eller 500-talets slut (jag skulle för min del gärna godtaga en tidigare datering) eller till precis, resp. nära nog samma tid, som de äldsta Vendelgravarna tillhöra enligt enstämmiga uttalanden av så gott som alla dem, som under de senaste årtiondena kronologiskt behandlat den Skandinaviska halvöns fynd från folkvandringstiden, d. v. s. Montelius, Salin, Stjerna och Schetelig. Att den äldsta båtgraven i Vendel skulle förskriva sig från tiden omkr. år 650 — vilket knappast det tyckes vara tillräckligt för teorin — är ett påstående, för vilket ingen bevisning framlagts.

Den första Vendel-båtgraven torde ha anlagts åtskilligt före Ivar Vidfamnes uppgivna tid, och detta gravskick kan sålunda inte ha införts av honom och hans ätt. Hans uppgivna hemort, Skåne, har heller inte, fränsett det till tiden alltför avlägsna Finjasjöfyndet, något, som kunde motsvara dess ställning som närmaste upphov eller förmedlare av vare sig båtgravskicket eller av de egenartade former och ornament, som utmärka Vendelfynden. I sistnämnda avseende har Gotland länge betraktats som den närmaste förmedlaren. Men uppenbarligen måste vi söka själva ursprunget långt utanför Nordens gränser i likhet med vad gäller de några århundraden tidigare i Danmark uppträdande gravarna under flat mark med rik utrustning, ehuru vapenlösa, t. ex. dem vid Nordrup, där både mans- och kvinnogravar förekomma. Om denna gravtyp säger S. Müller: "Stedet var flad, kun noget stigende Mark, og intet Mærke angav, at det i Oldtiden var benyttet som Gravsted. Saaledes er det overalt."

Lika typiska "invandrar"-gravar,¹ ehuru i motsats till Vendel- och Nordrupgrupperna utmärkta genom högar, känna vi

¹ Med invandrare menar jag här person, som vistats i ett främmande kulturområde så länge att han tillägnat sig dess från de nordiska avvikande sedvänjor. Naturligtvis kan mången sådan "invandrare" vara bördig från den trakt, där hans grav retts.

från Uppland genom Litslenafyndet, från Norge genom Avaldsnesfynden.¹

I ett avseende skilja sig dock Vendelgravarna rätt påfallande från de gravar, varmed de nu jämförts. I de senare förvånar oss mängden av präktigt importgods och den bjärta kontrasten mellan detta och det ganska enkla hemmagjorda; i de förra äro förhållandena helt olika; importgodset spelar, ehuru det visst inte saknas, en blygsam roll. De flesta och man kan väl säga dyrbaraste, konstnärligt fullödiggaste föremålen i Vendel bära en prägel, som tyckes förutsätta, att de tillverkats här. Och i själva verket finna vi ingenstädes närmare förutsättningar för Vendelhjälmarnas och grav-XII-betslets ornamentik och orneringssätt än i de förnämsta av den föregående tidens till anläggning och utrustning i mycket så avvikande kungagravar i samma landskap, Uppsalahögarna (*Rig* 1919, s. 77 f., fig. 19—22). Detta egendomliga förhållande tror jag finna sin naturligaste förklaring, om man godtager den uppfattning om de äldre Vendelgravarnas inbördes ålder och av den svenska folkvandringstilens uppkomst, som jag antytt i *Rig* 1919, s. 65 ff.²

Enligt denna äro, av ornamentiken att döma, i första hand grav XIV i Vendel, med större eller mindre sannolikhet även nr X och XI äldre än nr XII, som Arne angivit som den äldsta och likt Stolpe daterat till mitten av 600-talet. Det är då av intresse framhålla, att just grav XIV, som av Stolpe anträffades fullkomligt orubbad, både har en mindre båt än någon av de andra och likt de delvis plundrade nr X och XI en utrustning, som visserligen ej saknat något av de för de övriga karaktäristiska detaljerna (hjälm, sköld, svärd, betsel och remtyg, ridhäst, hundar och köttmat), men likväl både genom många av föremålens enklare utförande och genom sparsamheten i

¹ B. Salin, *Ett jernåldersfynd* (*Månadsbl.* 1896, s. 28 ff.); H. Schetelig, *Vestlandske Graver fra Jernalderen* (Bergen 1912), s. 58.

² Till en utförligare redogörelse för de skäl, varpå jag stöder där och här gjorda påståenden i denna fråga, hoppas jag framdeles få återkomma.

övrigt (t. ex. ett, ej två svärd, en skinka, en oxstek och ett fårhuvud i st. f. flera hela slaktdjur och fåglar) står avgjort tillbaka för de med kunglig lyx utstyrda nr XII, I, VII och III. Av de hittills kända Vendelgravarna att döma tyckes alltså Vendelätten först efter några generationers vistande på orten ha nått sin högsta maktställning eller åtminstone utvecklat den största begravningslyxen.

Rikare svenska gravfynd av samma karaktär och sammansättning och i det närmaste från samma tid som nr XIV i Vendel känna vi tillsvidare endast från Gotland.¹ Allmänt bekant är det från Vallstenarum,² ett annat är mycket tillfälligt upptaget vid det även genom andra folkvandringstidsfynd av största betydelse välkända Högbro (Broa) i Halla. Härifrån äga vi bl. a. ett på en sköldribba fästat bronsbleck, pressat med samma stans som ett lika använt bleck i Vendel XIV.³

Vallstenarum- och Högbrofynden ha i mångt och mycket en lika utpräglad gotländsk lokalfärg, som Veñdelfynden i allmänhet en uppländsk. Likväl torde flera föremål i dem och Vendel XIV stå vida närmare utländska motsvarigheter än fynden i de yngre Vendelgravarna och andra uppländska båtgravar.⁴

¹ Bucklor och andra sköldbeslag från Ulltuna stå i nära stilsammanhang med nyssnämnda äldsta Vendelgrupp, men måste, om de tillhört samma grav som det präktiga Ulltunasvärdet, anses nedlagda avgjort senare än föremålen i Vendel XIV. — I Ulltunahjälmen finnes intet stöd för fyndets tidiga datering. Snarare skulle jag på tal om tidigare hjälmformer — dock utan yrkande i dateringsavseende — vilja hänvisa till, att vi i tvänne fragment från Vendel XI (pl. XXX, fig. 4 och 8) skulle kunna se rester av en hjälm med från hjässan framskjutande djurhuvud, erinrande om de hjälmar med fågelhuvuden, som avbildas å bleck till hjälmarna i Vendel I och XIV, likaså möjligen i djurhuvudet pl. XXXIX, fig. 4 (se originalet!) ett vinkelrätt från den pressbleckklädda hjälmkanten utspringande huvud, motsvarande de nedböjda, halverade huvuden av samma art (icke fågelhuvuden!), som avsluta de fyra bättre bevarade Vendel- och Ulltunahjälmarnas kammar i ömse ändar.

² Hildebrand, B. E. och H., *Teckningar ur sv. Stat. Hist. Mus.*, h. 3, s. 8—9 (Ulltunafyndet *ibid.*, h. 1).

³ *Månadsbl.* 1903, s. 171, fig. 222 — Vendel, pl. XLII, fig. 2—3 (som passa ihop). Se originalen.

⁴ Även i detta avseende med undantag av sköldbeslagen i Ulltuna.

Från nordiskt område känner jag endast ett gravfynd, som, ehuru även det ofullständigt tillvarataget, ej blott tyckes äga hela den för Vendelgravskicket typiska utrustningen för "vapentinget" i Valhall, utan även på många av föremålen visar en ornamentik och formgivning, besläktad med de svenska fyndens, men ändock bärande en i Norden så avgjort främmande karaktär, att graven utan tvekan kan tillskrivas en hövding, som själv under längre tid deltagit i livet på kontinenten.

Detta fynd, som därjämte tyckes äldre än alla från svenska båtgravar, härrör från den gamla tingsplatsen Aker i Vang nära Hamar i Norge och har senast avbildats och beskrivits av S. Grieg i *Oldtiden* VII (1916). Till detta sluter sig ett mindre antal gravfynd från samma del av Öst-Norge, med hjälmfragment o. dyl. Denna norska grupp vittnar om en västlig gren av samma kulturström, som med en annan, kraftigare fåra gått över Bornholm och Gotland till Uppland. Så vitt jag kan finna, hava dessa två strömmar endast upphovet gemensamt — den vidsträckta kontinenten.¹

Ett Akerfynd i en uppländsk eller gotländsk krigargrav är vad som kräves för att fullständiga den ovan gjorda jämförelsen mellan de svenska gravar av Vendeltyp — med eller utan båtar — och de något äldre gravar, som inledas av på importgods så enastående rika fynd som den danska Nordrupgruppen, den norska Avaldsnesgruppen (och det uppländska Litslenafyndet).

Men för att antaga, att den ovan sammanställda krigargravgruppen från Vendel, Vallstenarum och Högbro eller den motsvarande östnorska tillhöra personer, som tillägnat sig kontinentala sedvänjor, måste vi dock kunna uppvisa, att gravar av samma karaktär samtidigt eller något tidigare uppträda på

¹ Besynnerligt nog ha dessa norska fynd anförts i samband med uppgiften om Ivar Vidfamne som sveakonung och Ynglingaättens överflyttande till Norge (*Fornv.* 1917, s. 252 f.). Uppträdandet av samma slags fynd skulle alltså visa: i Uppland, att Ynglingaätten fördrivits, i Norge, att den invandrat. Den reservation, varmed denna förmodan först framställts, ha av andra snart släppts: "På ett märkligt sätt hava fornminnena bekräftat" etc.

kontinenten. Detta är heller inte någon svår uppgift. Jag erinrar om den bekanta graven i Tournai i Sydbelgien, vilken med största sannolikhet tillhör Childerik I och i varje fall, av de talrika mynten att döma, härrör ungefärligen från tiden för hans död (481).¹ Den tyckes ej ha varit utmärkt ovan jord och saknade varken vapen av sällsynt prakt eller annan dyrbar utrustning. Redan en blick i L. Lindenschmidts gamla *Handbuch der deutschen Alterthumskunde* torde ge en tillräcklig inblick i, hur mycket, som förenar de nämnda nordiska gravarna med fastlandsgermanernas under merovingertiden.

Även från den samtida litteraturen kunna klara skildringar av samma gravskick anföras. Jordanes omtalar i sin gotiska historia (kap. 49) Attilas begravning (år 453) sålunda. Liket uppställdes mitt ute på ett fält under sidentält. Sedan uppfördes ett underbart, festligt skådespel. De bästa ryttarna av hela hunnerfolket redo omkring den plats, där han låg, som vid en cirkusföreställning, och förhärligade hans verk i lik-sånger. — Vid hans grav firades en strava, som de kallade det, med omåttligt dryckeslag; dödsklagan blandades med glädjeyttringar. Sedan överlämnade de i nattens stillhet liket åt jorden, inneslutet i tre kistor av resp. guld, silver och järn, och försett med från dödade fiender tagna vapen, dyrbara hästmunderingar med allehanda ädelstenar och många äretecken. För att hindra plundring dödades de, som utfört grävningen.

Man synes emellanåt ha betvivlat denna skildrings äkthet, därför att samme författare berättar (kap. 40), att Attila tidigare i en förtvivlad situation — efter slaget på de Katalaniska fälten — innesluten i sitt med packvagnar förskansade läger, låtit stapla upp ett bål av sadlar för att, i händelse fienderna trängde in, störta sig i lågorna, så att ingen fiende skulle få glädjen såra eller tillfångataga honom. Men härav kunna vi naturligtvis inte draga den slutsatsen, att likbränning

¹ Se t. ex. *Fornv.* 1917, s. 140, not 2.

ifrågakommit även under de helt olikartade förhållanden, som rådde, då Attila dog. Den följande utvecklingen visade emellertid, hur befogad förtänksamheten var att hemlighålla hunnerkonungens viloplats.

Samma tanke och samma gravskick kommer även till synes i Jordanes' bekanta skildring (ibid., kap. 30) av västgotakonungen Alariks begravning år 410 i Syd-Italien. Man avledde floden Busento i Bruttium och mitt i flodbädden fingo en hop slavar gräva en grav; Alariks lik nedsänktes däri med många skatter; sedan leddes floden åter in i sin gamla fåra, och på det att ingen skulle kunna återfinna stället dödadades alla, som deltagit i grävningen.

Denna skildring är av största vikt. Det torde observeras, att Alariks död inföll långt före Attilas, vadan seden till en början icke kan vara hunnisk. De västgoter, som begrovo Alarik, hade allt sedan hunnerstormen vistats inom det romerska rikets gränser och utsatts för kraftig kristen (ariansk) mission. En av deras konungar, Atanarik, hade av Teodosius den store inbjudits till Konstantinopel och, helt säkert icke ensam av sitt folk, där mottagit ett överväldigande intryck av dess höga kultur. När Atanarik efter någon tid avled, ännu kejsarens gäst, anordnade den senare hans begravning på ett värdigt sätt och gick själv i likprocessionen framför båren. Västgoterna upprätthöllo fortfarande som *foederati* de goda förbindelserna med kejsaren. Då förhållandena senare, efter Teodosius död, ändrats, var det dessa samma västgoter, som under Alariks ledning företogo det bekanta härtåget genom Italien. Det berättas, att vid plundringen av Rom visades stor vördnad för de heliga ställena och deras egendom, och detta av den menige krigaren i lika hög grad som av konungen.

Mot denna bakgrund skall Alariks begravning ses. Man torde då icke kunna förneka, att den är en *kristen* begravning i lika grad som senare Teodoriks i Ravenna eller Karl den stores i Aachen. Den enda skillnaden är, att de senare ansågo sig ha grundat bestående välden, och därför kunde för

sina kroppar påräkna nödigt skydd mot rovlystnaden i de ståtliga byggverk, de ordnade till viloplats. Alarik åter befann sig, när han dog, tillfälligt i ett land, som han nyss grundligt plundrat, och som hans folk beredde sig att lämna. Den enda möjligheten att på en gång ge Alarik en kristlig begravning och trygga honom ro i graven intill uppståndelsen var alltså att strängt hemlighålla hans viloplats — även om detta måste ske på bekostnad av några trälars liv.

Berättelsen om Attila visar, att hunnerna i gravskick så väl som i mycket annat voro angelägna följa de i söder boende kulturfolkens seder och bruk. I vad mån hunnernas och de ännu ej kristnade germanfolkens dödstro överensstämte med eller i samband med det nya begravningsskicket påverkats av den, som i den till romersk statsreligion upphöjda kristendomen fått en så mäktig banérförare, må lämnas därhän.

En rad väsentliga överensstämmelser — frånvaron av hög eller annat synligt gravmärke, den rika utrustningens sammansättning och föremålets ornamentik och formgivning — sammanknyta alltså Vendelgravarna, Vallstenarum- och Högbrogravarna i Sverige samt Akergruppen i Norge med talrika samtida eller något äldre german- (och hunner-) gravar på kontinenten, vilka ytterst gå tillbaka på kristet gravskick. Detta samband, sidoställt med kontrasten mellan nämnda och närmast äldre stormans- eller kungagravar inom samma nordiska områden, t. ex. Uppsalahögarna, tvingar oss att tillskriva personer, som tagit livlig del i folkvandringarnas stormar, anläggandet av Vendelgruppens första gravar. Det är mig sålunda oförklarligt, hur detta gravskick kunnat betraktas såsom på nordisk botten spontant framsprunget ur en i årtusenden hyst föreställning om ett dödsrike på andra sidan havet.

Men den eftergiften skall göras åt den gängse arkeologiska uppfattningen om "båtgravskicket" uppkomst, som redan A. Olrik anvisat, då han sagt tron på sjöfärden till dödsriket och därav präglade begravningsseder vara karaktäristiska för de keltiska folken vid Atlantens kust och på öarna där-

utanför, det förra bl. a. bestyrkt av Prokopius under 500-talet beträffande ett folk under frankernas herravälde. Det kunde ju tänkas, att de invandrare, som infört det speciella Vendelgravskicket, kommit närmast från frankiskt område, och där upptagit seden att lägga liket i fartyg. Jag hänvisar förden skull ånyo till Scheteligs utredning i Osebergfundet. Lika litet som Odenshögen kunna emellertid av mig som "båtgravar" erkännas de norska brandgravar med några nitar, han nämner från 500-talet.¹ Vi känna tillsvidare ingen nordisk båtgrav, äldre än Vendel XIV, om vars absoluta datering jag nu ej vill säga mer, än att den säkert ej är senare än den tidpunkt, som av flertalet forskare satts för Vendelgravarnas begynnelse (omkr. 600). Från samma tid anses härröra brandgraven vid Bjärno i Finland. Schetelig anför endast en otvivelaktig båtgrav, som kan anses äldre än dessa: en av R. Smith och honom till tiden omkr. år 500 daterad grav från den angelsaxiska perioden i England, anträffad vid Snape Common nära Aldeburgh i Suffolk.²

¹ Jfr *Oldtiden* VII (1916), s. 73 ff.

² I uppsatsen *Åker och Tuna* (*Fornv.* 1918) framhöll jag, att de i Mäländskapen särskilt vanliga namnen på Tuna, vari jag inlade en betydelse, snarlik den i det engelska town, borde förklaras genom inflytande från något område, där likartade keltiska namn voro vanliga. Tidpunkten för Tunanamnens första uppträdande här sökte jag fastställa till senare delen av den romerska järnåldern eller början av folkvandringstiden. Jag vågade då ej fästa större avseende vid förekomsten av taltika likartade germanska namn i England, vilka emellertid nu äro av intresse att framhålla, helst som de två näst Vendels viktigaste uppländska båtgravfälten bära namn efter Tuna i Alsike och Ulltuna. — Uppsatsen ifråga bygger på den övertygelsen, att det ej minst vid det fortsatta ortnamnstudiet kan vara nyttigt fästa större avseende vid andra sidor av det mänskliga samhällslivet än den religiösa, som så ofta och i regel så ensidigt betonas, väl främst på grund av den starkt mytologiska karaktären av den bevarade litteraturen från hednatiden. Det var med full avsikt som jag underlät att lämna en sammanfattning av tidigare, som jag tyckte av denna ensidighet alltför tydligt präglade tolkningar av Tuna- och Åkernamnen, men ändock från min synpunkt gendrev de viktigare stöden för dessa åsikter. Det beror inte på något frångående av denna min ståndpunkt, att jag underlätit besvara den kritik, lektor E. Brate i samma årgång framlagt. Av upprepade som jag finner obefogade

Inom de av keltiska folksplittor med all deras särkultur uppblandade västeuropeiska germansamhällena kunna alltså folkvandringstidens första germanska båtgravar tänkas ha uppstått, i så fall rimligtvis under inverkan av keltisk gravsed. Men att även den keltiska folketro, som låg bakom, upptagits av imitatörerna i Norden, har ej kunnat göras sannolikt. Sinfjotlemyten och den mångtydiga berättelsen om Skjölde's händelse förslår i varje fall ej därtill.

Tillsvidare sakna vi alltså skäl påstå, att båten ens i någon av de äldsta Vendelgravarna tilldelats annan uppgift än fartygen i vikingatidens norska och isländska skeppshögar. Be- roendet av kristen gravsed — och i andra hand av de allmänna föreställningar, som knutits därvid — synes lika uppenbart i förra fallet som i det senare.

c. *Båtgravarna i nordisk miljö.*

Den granskning, som ovan verkstälts, har som jag hoppas ådagalagt en grundväsentlig åtskillnad mellan de två furstliga gravskick, som omkring folkvandringstidens mitt tillämpades i Uppland. Båda torde i större eller mindre grad utformats efter förebilden av gravskicket i medelhavsländernas tongivande kretsar. Men det ena, Uppsalahögarnas, byggde på i Norden då flerhundraårig hävd, det andra, Vendelbåtgravarnas, var nyss infört från sydligare nejder och bar lika väl i den överdrivna lyxen som i den genom gravens döljande röjda känslan av maktens obeständighet folkvandringstidens prägel.

Sådant det nya gravskicket framträder i Vendel XIV, innehåller det — väl av en tillfällighet — nära nog alla de kontra-

anklagelser för motsägelser i min framställning drar jag den slutsatsen, att lektor B. icke satt sig tillräckligt in i den tankegång, han kritiserar. Emellertid begagnar jag nu tillfället tacka lektor B. för hans inlägg, som helt visst underlättar ett ståndpunktstagande för dem, som äro ojäviga nog att döma oss emellan.

diktoriska motsatserna till det gamla, såsom följande sammanställning lätt visar:

	Odens hög	Vendel XIV
Den döde lägges i:	hus	båt
Klädd, men:	oväpnad	fullrustad
Försedd med spel, dryckes- käril, häst(ar), hundar, samt:	flera hela nötkreatur m. m.	endast mindre proviant
Han:	brännes	jordas (obränd)
Bål-, resp. gravplatsen:	utmärkes genom en stor minnehög	döljes omsorgsfullt

Motsättningen är dock endast sällan så skarp. Redan från samma tid som Vendel XIV känna vi å ena sidan i sydvästra Finland ett exempel på, att en krigare brännts jämte åtskilliga vapen och ett skepp, å andra sidan på flera håll i Norden gravar som Vendel XIV, men utan båtar. Snart finna vi så Vendel XII med kungshögarnas rika husdjursuppsättning och en något yngre båtgrav i Ulltuna, täckt av en hög, båda-dera detaljer, som utmärka flertalet av vikingatidens "skeppsgravar" och under högar anträffade rester av skeppsbål. I ännu ett avseende, som för mig har särskilt intresse, stå de stora norska högarna med skepp närmare den äldre folkvandringstidens brandgravskick än vad Vendels båtgravar göra, nämligen genom de husliknande gravkamrar, som blivit uppförda i skeppen.

Den stora vikt, man fäst vid Ibn Fadhlans skildring såsom i varje detalj typisk för nordiskt "båtgravskick", har visserligen föranlett framställandet av den förmodan, att gravkammaren i skeppshögen (det gällde till en början Gokstadhögen) vore att uppfatta som en av förhållandena betingad omstöpning av skeppstältet, ej som ett modifierat hus. En sådan tankegång var också nästan nödvändig, då utgångspunkten för allt resonemang om en skeppsgrav var teorien om tron på dödsresan över havet, men den synes mig lika ogrundad som den senare.

Vi vända oss först till de den norska grenen av Ynglinga-

ätten tillskrivna skeppshögarna i Vestfold. Om den skövlade Borrehögens gravkammare saknas uppgifter. Men så mycket bättre känna vi de två andras.

I Osebergsskeppet hade man byggt ett sadeltak av ekplankor, stödda nedtill mot den tjocka bordgången i skeppsidan, upptill mot en grov ås, buren av tvänne lodräta stolpar invid de av liggande plankor tämligen vårdslöst hopfogade

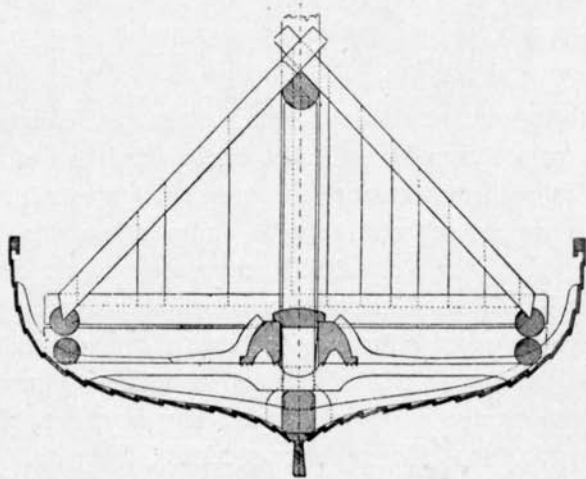

Fig. 3. Snitt av Gokstadskeppet med gravkammare.

gavlarna. Den på Gokstadskeppets däck byggda kammaren, fig. 3, hade ett liknande sadeltak, stött av en ås på samma sätt, men med takfallens underkanter vilande på en av två bjälklag bildad lodrät vägg; gavlarna voro gjorda av lodräta plankor, ställda i skåror i det övre bjälklagets stockar.

Från andra, östra sidan Kristianiafjorden känna vi tvenne skeppsgravar vid Rostad och Haugen på Rolfsö. Om den ena, som skövlades år 1751, veta vi dock ej stort mer, än att den inneslutit ett skepp. Den andra, utgrävd år 1867, bevarade det s. k. Tuneskeppet. Detta var övertäckt med ett tjockt lager lera, varå man byggt en fyrkantig gravkammare med lodräta väggar i stavkonstruktion; långväggarna stodo utanför skeppssidorna. Tyvärr funnos i behåll av denna byggnad en-

dast stavarnas i lerfyllningen neddrivna ändar (jfr bålhusen på lergolv under Uppsalahögarna).

Ännu en norsk skeppshög skall här beskrivas: Storhaugen vid gården Gunnarshaug på Karmön norr om Stavanger.¹ Den omkr. 40 m. vida högen var redan vid den vetenskapliga undersökningens början till hälften bortschaktad. I den ungefär vinkelrätt mot skeppets längdriktning gående skärningen syntes tvänne långsidomurar av sten till gravrummet, vardera omkr. 1 m. bred och lika hög, löpande parallellt med kölplankan — i övrigt voro av skeppet endast mindre delar bevarade — och på lika avstånd från denna. Avståndet mellan murarnas innersidor var 6 m., skeppsbredden tycktes ha utgjort omkr. 5 m. Sedan murarna följts 5 m., mötte en dem emellan uppförd tvärmur, något bredare, men av samma höjd som de förra. Strax invid hittades utanför skeppet och kammaren på den ursprungliga marken en mängd furuspån, som ännu voro så väl bevarade, att de tycktes nyss huggna, och omkr. två dussin i medeltal 30 cm. långa eknaglar med stora huvuden samt en liten träklubba. De kraftiga furustammar, som en gång bildat gravhusets tak, hade sålunda tillyxats på platsen och man hade åtminstone ämnat sammanhålla dem med eknaglar. Ovanpå detta tak hade sedan lagts näver, varav stycken iakttogos på långsidomurarnas översta stenlag. Detta var det enda av taket, som fanns i behåll, men att verkligen en stor, öppen kammare funnits, framgick av den på högens topp synliga insjunkningen, som motsvarades av inbuktningar i jordlagren därunder. Såsom undersökaren antog, måste här ha funnits ett sadeltak av samma enkla form som i Gokstad, stött på de med kölen jämnlöpande stenmurarna. Gavlarna torde även här ha varit lodräta, tunna träväggar ovan den till jämnhöjd med långsidomurarna uppförda tvärmuren, som tycktes ha skjutit in i kammaren likt en hylla, enär den som golvet bar åtskilliga föremål av den dödes närmaste utrustning. "Saa-

¹ A. Lorange, *Storhaugen på Karmøen (Bergens Museums aarsber. 1887: IV)*.

ledes som disse grundmure nu viste sig, havde de ganske form som de langs Vestlandet ofte forekommende Fundamenter for Oldtidens Skibsnøst.“

Översikten visar, att alla dessa kamrar, bedömda efter sina egna former och konstruktioner, ej gärna kunna uppfattas annat än som varaktiga bostäder för högborna, d. v. s. som hus. De sakna visserligen ej blott de verkliga fursteboningarnas säkerligen vida större mått, utan även port, hård, rököppning och fönster. Även i andra avseenden måste de vara modifierade, bl. a. för att motstå sin svåra belastning. Men i övrigt variera de till konstruktionen regellöst precis som vi kunna vänta, att samtidens vanliga människoboningar gjort, ha väggar än av sten, än av trä, och då antingen i blockhus- eller stavkonstruktion — för så vitt väggarna ej saknas, som i Oseberg var fallet. Endast klenhuset är av naturliga skäl orepresenterat. Minst husliknande synas väl Gokstad- och framför allt Osebergkammaren. Men en blick på den från medeltidens början härstammande, i Överhogdal, Härjedalen, funna tapeten övertygar oss om, att även de kunna uppfattas som enkla vikingatidshus. Fig. 4 visar en detalj av nämnda tapet, varå en liten kyrka med långhus och mindre kor ses avbildad i tvärsnitt. Flera människor röra sig i dess inre, de större äro tecknade relativt naturligt, de mindre skematiskt. Fig. 5 visar en detalj av samma tapet. Här avbildas tydligen också en byggnad i genomskärning. På golvet, tecknat lika med kyrkans golv och väggar, stå fem personer. Den verkliga hus-typ, som åsyftats, saknade tydligen eller hade endast mycket låga väggar. Då det stora taket är tvärt avskuret upptill, ligger det kanske nära till att tänka, att alla fyra "väggarna" lutat i lika grad mot en fyrkantig, horisontell rököppning. Under huset står, upp och nedvänt, gårdsnamnet \times **kupbu**.

En med den ovanstående i huvudsak överensstämmande tolkning har redan tidigare framlagts av Hans Dedekam, som därjämte nämner en analogi från Osebergstextilierna till de dekorativa uppståndarna på taket. Mindre sannolikt förefaller

mig hans uttalande, då han säger: "det synes, som om taket her staar for hele bygningen: pars pro toto." En mer avvikande, oklar tolkning har G. Karlin lämnat av samma bild och inskrift.¹

De nyss skildrade norska vikingatidshögarna bära sålunda prägeln av en kompromiss mellan två gravskick, där liket lades antingen direkt i en båt, som sedan täcktes med flatt tak likt Vendelbåtarna — ty även den formen är känd från vikingatidens Norge — eller i en husliknande kammare. Det är samma

Fig. 4.

Fig. 5.

Detaljer av tapeten från Överhogdal, Härjedalen.

kompromiss, som med ett starkare betonande av det andra elementet resulterat i, vad Schetelig kallar båtkammargravar: "Her er graven en kiste eller et gravkammer av træ, som er den vanligste form av de ubrændte gravene² i vikingetiden, og baaten er lagt hvælvet over kisten eller over taket paa gravkammeret." Schetelig nämner 18 vikingatida båtkammargravar från Norge, däribland två år 1869 av K. Rygh vid Hegge i Stod sn, N. Trondhjems amt, utgrävda, låga högar. Vardera innehöll en stor gravkammare av trä, omgiven av en bred stenmur (i den ena 4 × 8 alnar) och dessutom en mängd klink-

¹ Dedekam, i *Kunst og Haandverk*, festskrift (Kria 1918) s. 69. Karlin, *Överhogdalstapeten* (Östersund 1920), s. 8 f.

² Kurs. av mig.

nglar både i och utanför kamrarna. Han förklarar detta genom hänvisning till en av Fr. Knorr invid det gamla Hedeby undersökt märklig och rik grav: Den var nedsänkt 1,9 m. i jorden och utbyggd med en fyrkantig träkammare av $3,7 \times 2,4$ m:s bas. Golvet bestod av stockar, väggarna av lodrätt ställda plankor, neddrivna i marken. Ovanpå kammaren var ställd en omkr. 16 m. lång båt på rätt köl, stöttad med sten.¹

Det är påtagligen ingen stor skillnad mellan denna Hedebygrav och den ovan beskrivna hög — man skulle kunna säga "kammarbåtgrav" — vid Haugen på Rolfsön i Norge, där man först ställt upp det s. k. Tuneskeppet, sedan fyllt lera i och kring skeppet och slutligen i leran byggt upp en träkammare, bredare än skeppet och med väggar av lodräta stavar. Vilken viktig, självständig del av anläggningen kammaren var i detta fall, framgår även därav, att några hundra meter från samma hög fanns en andra, vari jordägaren kort före Tuneskeppets framgrävande funnit en stor, av liggande timmer i fyra skift bildad träkammare utan skepp. Gravgodset visar de två grannhögaras samtidighet. Också räkna de norska forskarna med, att de tillhöra en och samma till ön knutna, men ur sagohistorien knappast identifierbara kungaätt.

* *
*

Med sådana båtkammargravar i minnet skulle man kunna ifrågasätta, att exempelvis Uppsalahögarnas bålhus burit eller inneslutit farkoster. Vad ovan sagts om de där anträffade nitarnas fåtalighet berövar oss emellertid det enda verkliga skälet för ett sådant antagande. Däremot skulle den, som så vill, kunna ana sig till ett bål av ifrågavarande beskaffenhet ur Saxos dock även på annat sätt tydbara, föga pålitliga skildring av Harald Hildetands bränning (jfr ovan s. 106, noten).

¹ K. Rygh, *Aarsber*. 1869, s. 14 ff.; H. Schetelig, *Vestlandske graver fra jernalderen*, s. 232 f., *Osebergfundet* I, s. 237 f. och 274; Fr. Knorr, *Bootkammergrab südlich der Oldenburg bei Schleswig* (*Mitteil. der Anthrop. Vereins in Schl.-Holst.*, 19, Heft V).

Med större rätt skulle vi kanske kunna rekonstruera fram ett dylikt likbål med ledning av det ovan omtalade fyndet från Överby kyrkogård i Bjärno, Egentliga Finland. Dess sköldbeslag, varibland 6 bucklor och lika många handtag, tyckas för få för att likt Möklebustgravens 50-tal kunna tänkas ha tillhört skeppets bordklädnad; men å andra sidan äro de för många för att jämte de 4 svärderna och de många spjutspetsarna utgöra den naturliga utrustningen till den döde, som att döma av de två metalldelarna till ett enda bälte varit en ensam man. — I Finlands Nationalmuseum finnes intet gravfynd, som står detta tillnärmelsevis så nära som det från ett lågt röse vid Fastarby i Tenala sn, västligaste delen av Nyland, sålunda i grannsocknen till Bjärno.¹ Här hittades 5 svärd, järndelar av 6 sköldar och 10 spjut samt ett fragment av en tjock järnring. Att i denna brandgrav intet motsvarar Överbygravens 850 delvis mycket grova nitar och andra båtbeslag, torde knappast kunna förklaras därmed, att fyndet upptagits tillfälligt, helst som upplysningar om fyndomständigheterna kort efteråt inhämtats på platsen av sakkunnig person. Den, som vill, kan ju antaga, att här brännts en båt med tränaglar eller bindslen i st. f. nitar. Men det förefaller mig rimligast, att de två i varandras närhet liggande Överby- och Fastarbyfynden vittna om tvenne likbål, det ena med, det andra utan skepp, och sålunda inom sin sfär fullgoda motstycken till de två systerhögarna på Rolfsön, av vilka den ena ägde både kammare och skepp, den andra allenast kammare. Vi ha då även spårat den fulla arkeologiska motsvarigheten till sådana med vapen ut- eller invändigt smyckade husbål, som ovan ur fornkväden rekonstruerats fram både för Sigurd och Brynhild, för Beowulf och för Hnäf.

* *
*

¹ A. Hackman, *Om Nylands kolonisation under järnåldern (Historisk Tidskr. f. Finland, 1917)*, s. 252 ff.

Vi göra sålunda ständigt — vare sig det gäller folkvandrings- eller vikingatid — samma iakttagelser: Ingen skillnad mellan de skildringar av likbränningar, där fartyg uppges ingå i den dödes utrustning på bålet, och dem, där liket brännes i hus eller där skepp åtminstone ej nämnes. Ingen skillnad mellan de berättelser om jordande av lik (utan bränning), där den döde uppges bli lagd i ett skepp, och dem, där han lägges i kammare eller i grav av ej närmare specificerad art. Vendels båtgravar uppträda i Norden samtidigt med andra vapengravar, som i alla väsentliga avseenden överensstämma med dem, men veterligen saknat båtar. Vikingatidens norska rena båtgravar, kammarbåtgravar, båtkammargravar och kammargravar uppträda om varandra, emellanåt olika former sida vid sida. Ingenstädes förmärkes på nordisk botten spår av, att farkosten lämnats den döde som hjälp för en resa, som endast gick över havet, eller att farkosten — även om den i vissa kretsar hört till de traditionella utrustningsdelar, som man ej gärna undanhöll den döde — hade någon liknande, gent emot övrigt gravgods enastående nödvändig uppgift.

I de gängse föreställningarna om det s. k. båtgravskicket ser jag sålunda intet hinder för min teori om likbränning i hus.
